

R 3121
R 2

155.

МИНГРЕЛЬСКІЕ ЭТЮДЫ.

417 (200.952.3)

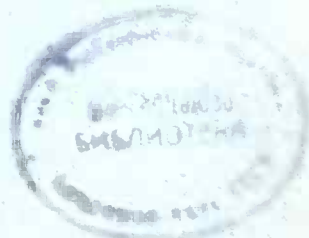
ПЕРВЫЙ ВЫПУСКЪ.

МИНГРЕЛЬСКІЕ ТЕМЫ

СЪ ПЕРЕВОДОМЪ И ОБЪЯСНЕНІЯМИ.

СОБРАННЫЕ И ИЗДАНЫЕ

Ал. Цагарели.

С. - ПЕТЕРБУРГЪ.

ТИПОГРАФІЯ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.

(В. О., 9 лѣт., № 12.)

1880.

83. 2017-16459

2

Напечатано по определению Факультета Восточных языков С.-Петербургского Университета.

И. д. Декана *В. Березинъ.*

ПРЕДИСЛОВІЕ.

Впервые появляются оригинальные тексты на мингрельскомъ языкѣ, записанные алфавитными знаками, примѣненными къ звукамъ этого языка. Мингрельскіе тексты, извѣстные до сихъ поръ¹⁾, передавались или знаками грузинскаго алфавита безъ всякаго измѣненія, или же соотвѣтствующими имъ латинскими. Хотя я счелъ нужнымъ для передачи всѣхъ мингрельскихъ звуковъ прибавить къ грузинск. алфавиту не болѣе трехъ новыхъ неизбѣжныхъ знаковъ (Ⴣ, Ⴤ, Ⴥ) и указать случаи употребленія мягкаго *l* (см. II вып. § 27) и носоваго *n* (см. II вып. § 29), тѣмъ

1) Грамматическая и лексическая литература мингрельскаго языка указана во II-мъ выпускѣ нашего труда стр. III—V, здѣсь замѣтимъ только, что единственные, сколько нибудь связные тексты, появившіеся до сихъ поръ на мингрельскомъ языкѣ,—это: Дополнительные правила о крестьянахъ, вышедшихъ изъ крѣпостной зависимости въ Мингрелии; 18 страницъ in folio, въ 1866 г. и Манифестъ Намѣстника Кавказскаго по тому же поводу; 8 страницъ in folio, въ 1867 г., оба съ русскимъ переводомъ. Передача новыхъ юридическихъ понятій и терминовъ, канцелярскій языкъ изложенія этихъ Правилъ и недостаточность груз. алфавитныхъ знаковъ, которыми они напечатаны, были, вѣроятно, причиною того, что какъ правоисаніе этихъ текстовъ, такъ и языкъ перевода, по словамъ одного изъ главныхъ переводчиковъ ихъ кн. Евг. Дгебуадзе, много оставляютъ желать. Достаточно сказать, что напр., русск. слово «надѣа» удержанъ такъ и въ мингр. переводѣ.

не менѣе, если вспомнить какъ часто они являются (см. II вып. § 6, а, § 7, d, § 12) и какую важную роль они играютъ не только въ мингрельской фонетикѣ, но и морфологіи (см. II вып. § 41, V), то легко придти къ убѣжденію, что отсутствіе ихъ дѣлаютъ мингрельскія слова часто совершенно не узнаваемыми. Выразить рѣшительно всѣ звуковые оттѣнки даннаго языка посредствомъ специальныхъ знаковъ невозможно, да и не нужно, такъ какъ не всѣ звуковые оттѣнки, перѣдко не превышающіе даже $\frac{1}{4}$ тона, имѣютъ не только морфологическое, но и фонетическое значеніе, а безусловно необходимо, чтобы алфавитные знаки даннаго языка выражали всѣ полные и половинные звуки, свойственные ему и характеризующіе его — чего я и старался достигнуть.

Предлагаемые мингрельскіе тексты собраны мною во время моихъ путешествій по Мингреліи въ 1876 году, лѣтомъ на короткое время, затѣмъ, въ 1877 году съ 1-го мая по 1-ое сентября, и, наконецъ, въ 1878 году съ 1-го мая по 1-ое января 1879 года¹⁾. Способъ записыванія текстовъ, принятый мною, былъ несложный: я записывалъ со словъ рассказчика, отмѣчая съ особеннымъ вниманіемъ тѣ звуки, которые мнѣ не были знакомы въ груз. языкѣ. По окончаніи рассказа, я самъ прочитывалъ записанное мною своему рассказчику и онъ поправлялъ, гдѣ это было нужно. Если же мой рассказчикъ былъ грамотенъ, тогда я ему предоставлялъ записать свой же рассказъ. Записавши грузинскими алфавитными знаками, онъ мнѣ прочитывалъ громко, но читалъ *по мингрельски* т. е. произносилъ вышеупомянутые чисто-мингрельскіе звуки, которыхъ представителей не было у него на письмѣ, приговаривая при этомъ, что «безъ нихъ не хорошо выходить».

Въ вопросѣ о томъ, — что писать слитно и что раздѣльно, я руководствовался кромѣ фонетическихъ законовъ мингрельскаго

¹⁾ Отчетъ о своемъ Путешествіи по Мингреліи, равно и по другимъ мѣстамъ Закавказья, я напечаталъ въ Журн. Мин. Нар. Пр., въ декабрьской книжкѣ 1877 года, стр. 208—231, а Замѣтку географическаго содержанія объ этомъ же Путешествіи я помѣстилъ во 2-мъ выпускѣ V тома Извѣстій Кавк. Отдѣла геогр. Общества.

зыка и общими грамматическими и логическими правилами и соображениями, такъ, напр., хотя по духу мингрельскаго языка (въ противоположность грузинскому) частицы: *do*, и, *da*, если, *ni*, что, чтобы, когда, говорится непосредственно вслѣдъ за управляемыми ими словами, а двѣ послѣднія частицы - послѣлоги даже сливаются съ ними, вліяя такимъ способомъ на нихъ до того, что производятъ въ нихъ фонетическія измѣненія (ассимиляцію), напр., *j*, *e*, *i* предъ ними переходятъ въ *y* (см. II вып. §§ 2, 3, 6), — отбѣчая каждый разъ это фонетическое явленіе (ретроспективную ассимиляцію), все таки я не счелъ возможнымъ слить ихъ и на письмѣ; тѣмъ болѣе, что нѣкоторыя частицы въ мингр. языкѣ имѣютъ *знаменательное* значеніе и подвержены флексіямъ и другимъ морфологическимъ видоизмѣненіямъ на равнѣ съ частями рѣчи. За то, я сливаю *ti*, также, напр., *dǵati* «и днемъ» въ качествѣ *послѣлога*, и отдѣляю, когда онъ представляетъ собою мѣстоименіе указательное напр. *ti dǵasj* «въ тотъ день».

Значительная часть предлагаемыхъ текстовъ записана со словъ жителей двухъ мѣстностей Сачичуо и Салипартіано, остальная часть текстовъ заключаетъ въ себѣ образцы языка другихъ мѣстностей Мингреліи. Двѣ упомянутыя провинціи, въ которыхъ, по словамъ мингрельцевъ, господствуетъ лучшій мингрельскій языкъ, лежатъ почти въ центрѣ Мингреліи и, слѣдовательно, болѣе или менѣе застрахованы отъ экзотическаго вліянія. Ниже слѣдуетъ пересчисленіе названій деревень и посѣлковъ, входящихъ въ составъ этихъ двухъ провинцій, носящихъ названіе отъ прежнихъ ихъ владѣльцевъ. Сачичуо лежитъ нѣсколько севернѣе уѣзднаго города Ново-Сенаки, главнымъ образомъ между рѣками Очомури и Циви, и состоитъ изъ слѣдующихъ деревень: Саджижаа (Saǵiǵaa), Ахалидохоре, Хорши, Сагвасалио, Сааданаіо, Квалони (Kwaloni), Зени, Зуби, Сагугуна, Сачичуо.

Салипартіано лежитъ по обѣимъ сторонамъ р. Техури и заключаетъ въ себѣ около 16 деревень, большая часть которыхъ нанесена на пятиверстную карту Кавказа, хотя и не совсѣмъ въ вѣрной транскрипціи: Набуліи, Тцачхура (Caǵxura), Ваха,

Лецее, Сархино, Катцаря (Kacari), Огуря (Oquri), Тамоко (Tamoko), Мацацхе, Таргамули, (Targamuli), Нахорциелуу (Naxorciceljuu), Гурземи (Gurzemi), Кытце (Kucie), Дошаки (Došaqy), Талеери, Дгвана (Dgwana), Жинота (Žinota)¹⁾.

Впрочемъ достойно вниманія, что на всей территоріи, сравнительно равнинной, занимаемой болѣе чѣмъ 200 тысячнымъ мингрельскимъ народомъ, языкъ мингрельскій сохранился безъ значительныхъ діалектическихъ особенностей и уклоненій. Съ нѣкоторымъ правомъ можно назвать *говоромъ* — *Джварскій* мингрельскій языкъ, гдѣ, напр., *d* переходитъ, хотя и не систематически, въ *ž* (*dudi* = *žuzi*), голова (см. I вып. Отд. II, № VIII и II вып. § 19), и, гдѣ, вообще, произношеніе звуковъ значительно грубѣе, тверже, чѣмъ въ остальной Мингрелии. Кромѣ того близъ г. Зугдиди, въ Самурзаканѣ и на берегахъ р. Ингури *s* обыкновенно произносится какъ *c* (см. II вып., § 30). Затѣмъ въ Самурзаканѣ, вѣроятно, подъ вліяніемъ абхазскаго языка, очень часто является *y* тамъ, гдѣ въ другихъ мѣстностяхъ Мингрелии употребляется *i* (см. II вып., § 6, г) *α*) и; наконецъ, въ группѣ деревень, извѣстныхъ подъ именемъ Бандза (Banža), *l* произносится особенно мягко, нерѣдко онъ переходитъ въ *i*, а иногда и совсѣмъ исчезаетъ (см. II вып. § 27).

Судя по тому, что многія географическія названія, несомнѣнно мингрельскаго происхожденія и объяснимыя только по этимологіи этого языка²⁾, остаются нынѣ внѣ предѣловъ, занимаемыхъ этимъ языкомъ, можно допустить, что въ былыя времена территорія, мингрельскаго языка была обширнѣе настоящей. Наконецъ, даже старожилы помнятъ время, когда въ нѣкоторыхъ мингрельскихъ деревняхъ, гдѣ нынѣ преобладаетъ грузинскій языкъ, говорили преимущественно по мингрельски.

Въ настоящее время границы территоріи, занимаемой мин-

1) Подробнѣе объ этомъ см. въ Журн. Мин. Н. Пр. за Декабрь, 1877 г. стр. 212—110.

2) Въ Имеретіи назв. деревень: Кулаши, Джиханши, на границѣ Абхазіи назв. р. Галидзга. Быть можетъ такого же происхожденія и назв. дер. въ Лечхумѣ: Чкуиши, Сурмуши, а въ Кобулетіи назв. р. Кинтриши.

грельскимъ языкомъ, представляются въ слѣдующемъ видѣ: на югѣ и юго-востокѣ т. е. на границѣ Гуріи, Имеретіи и Лечгума мингрельскій языкъ приходитъ въ соприкосновеніе съ грузинскимъ; западную границу составляетъ Черное море, а на сѣверѣ, на незначительномъ пространствѣ, мингр. языкъ встрѣчается съ абхазскимъ, остальная же часть сѣверо-восточной границы занята предгорьями кавказскаго хребта и переваломъ, прорѣзаннымъ р. Ингури, отдѣляющимъ Мингрелію отъ Сванетіи.

Отмѣтить подробнѣе и точнѣе пункты соприкосновенія мингрельскаго и грузинскаго языковъ, равно указать степень преобладанія того или другого языка въ извѣстныхъ пунктахъ на южной и юго восточной границѣ, не представляетъ особенныхъ затрудненій, такъ какъ эти стороны Мингреліи доступнѣе и туземцы-старожилы, единственные авторитеты, сообщительнѣе и могутъ снабдить желающаго драгоценными свѣдѣніями о границахъ и преобладаніи того или другого языка на извѣстныхъ пунктахъ. Кромѣ того, что мнѣ самому не разъ приходилось проѣзжать въ этихъ мѣстахъ и спрашивать старожиловъ, при обозначеніи нижеслѣдующихъ пограничныхъ пунктовъ мнѣ были весьма полезны свѣдѣнія, сообщенныя мнѣ священникомъ *Θ. Хоштаріа*, изъ дер. Суджуна. Въ слѣдующихъ пяти пограничныхъ съ Лечгумомъ деревняхъ преобладаетъ и въ семьѣ и обществѣ грузинскій языкъ, хотя жители ихъ, считая себя *Одишцали* т. е. мингрельцами по происхожденію, понимаютъ и говорятъ и по мингрельски: Гведи (Gwedi), Боротцина (Borocina), Сатцисквило (Sačiskwilo), Кичча, Горди. Слѣдующія девять деревень расположены на сравнительно низменной полосѣ вдоль праваго берега р. Цхенпс-Цхали (Sxenis-cqali); на среднемъ теченіи этой рѣки, около десяти мингрельскихъ семействъ живутъ у моста Бомбуас-хиди, на лѣвомъ берлгу Цхенпс-цхали. Въ этихъ деревняхъ преобладаетъ мингрельскій языкъ, хотя понимаютъ и говорятъ и по грузински почти всѣ, особенно же мужчины: Нога (Noga), Додгвабуна (Dodgwabuna), Сыматчахо (Samačaxo), Жушки (Žuški), Сухче, Нагвазоури, Хунтци (Xuntci), Натеврали, Тчада (Čala).

Близъ деревни Хунтцы (Хунтсі) беретъ начало рѣка Ногела (Nogela), которая течетъ почти параллельно р. Цхенись-цхали и не далеко отъ деревни Кодори впадаетъ въ р. Ріонъ. Въ деревняхъ, находящихся на этой полосѣ, заключенной между рр. Ногела и Цхенись-цхали, преобладаетъ грузинскій языкъ. Мѣстное преданіе гласитъ, что будто когда-то р. Цхенись-цхали протекала въ томъ самомъ мѣстѣ, гдѣ нынѣ течетъ р. Ногела; съ теченіемъ же времени она перемѣнила свое русло и, что съ тѣхъ поръ, за старымъ русломъ осталось названіе Ногела (ბოჯელა), что на мингрельск. языкѣ значитъ «бывшее, или старинное русло рѣки, ручья». Съ праваго же берега р. Ногела начинается сплошное господство мингрельскаго языка. Въ шире слѣдующихъ деревняхъ, лежащихъ между рр. Цхенись-цхали и Ногела, какъ сказано выше, преобладаетъ грузинскій языкъ, а въ нѣкоторыхъ изъ нихъ, напр., дер. Мандани, и господствуетъ этотъ языкъ; исключеніе составляютъ двѣ деревни: Сампкао (Samikao), гдѣ преобладаетъ мингрельскій языкъ и Илори, гдѣ преобладаніе груз. языка весьма мало замѣтно; вотъ названія всѣхъ этихъ деревень: Мандани, Сампкао (Samikao), Гулухети (Guluxeti), Гезати (Gezati), Гугунакати (Gugunaqati), Колобани (Kolobani), Илори.

Далѣе на югѣ расположены еще четыре деревни, въ которыхъ преобладаетъ груз. языкъ, хотя жители понимаютъ и говорятъ и по мингрельски: Квишанчала (Kwisanchala), на правомъ берегу р. Цхенись-цхали, Сачилао (Sachilao), Самтреди (Samtredi), на лѣв. берегу р. Цхенись-цхали, Орипри на р. Ріонѣ.

По обѣимъ сторонамъ р. Цхенись-цхали расположены пять деревень, въ которыхъ преобладаетъ мингрельскій языкъ, таковы: Екаліа, Гулекарі, Кетіла (Ketila), Тквири (Tqwirí), Цилори.

Наконецъ, въ слѣдующихъ семи деревняхъ, расположенныхъ на лѣвомъ берегу р. Ріонъ, близъ Чернаго моря, господствуетъ исключительно мингрельскій языкъ. Эти деревни суть: Кодори, Сиріакони (Siriaconi), Микадзе (Mikaze), Сагвичіо, Сатчотчуа (Sachochua), Сакоркіо (Sakorquio) и Патара-Поти (Patarapoti).

На сѣверѣ, или сѣверо-западѣ, въ области Самурзакано, какъ сказано выше, мингрельскій языкъ приходитъ въ столкнове-
неніе съ абхазскимъ языкомъ¹⁾. Есть общины, села и посёлки
въ Самурзаканѣ, въ которыхъ языкомъ семьи и общества служитъ
мингрельскій языкъ и гдѣ однако между мужчинами знаніе абха-
скаго языка довольно распространено. Эти мѣстности обнимаютъ
пространство между правымъ берегомъ р. Ингури и незначи-
тельной рѣчкой Эртисъ-цхали, или Эрисъ-цхари (Ertis cquali, Eris
cçari). Начнемъ перечисленіе названій этихъ мѣстностей съ гра-
ницъ Дадишкеліановской Сванетіи т. е. съ средняго теченія р. Ин-
гури: Пурани (Purasi), Этцери (Eçeri), Джвари (Zwari), Па-
хулани (paxulani), Саберіо, Дихазурга, Цхири, Тчубурхинджи
(Çuburxinži), Тагилони, Атангела (Tagiloni, Atangela, названіе
двухъ разныхъ частей одной и той же деревни), Набакеви, или
Набакеби, Отобаіа (знач. мѣсто стоянки озера), Ганарджиаш-
мухури (Ganaržias-muxuri, знач. островъ, принадлежащій Га-
нарджин), Исорети (Isoreti) и Дихагузубэ, части одной и той же
деревни, Кокки, Хетуш-мухури, знач. островъ, принадлежащій
Хету (Анчабадзе), Этцери (Eçeri), Барбала, Баргеби (Bargebi),
Этцери-мухури (Eçeri-muxuri). Въ общинахъ, селахъ и посёл-
кахъ, расположенныхъ между лѣвымъ берегомъ р. Эртисъ-цхали
и правымъ берегомъ р. Охурей, Охурп, языкъ семьи также мин-

1) Слѣдующія лица сообщили мнѣ обязательно свѣдѣнія, необходимыя для
опредѣленія пограничныхъ пунктовъ территоріи вышеупомянутыхъ языковъ:
1) поручикъ кн. Кважи Акыртава (Акуртава), одинаково хорошо владѣю-
щій абхазскимъ, мингрельскимъ и грузинскимъ языками; онъ изъ деревни
Тчубурхинджи (Çuburxinži), значитъ «мостъ изъ каштановаго дерева»,
въ Самурзаканѣ, на лѣв. берегу р. Ингури. 2) кн. Бахва Чикоани (Çikoani),
изъ окрестностей дер. Джвари, на обоихъ берегахъ р. Ингури; онъ также
одинаково хорошо владѣлъ абхазскимъ, мингрельскимъ и грузинскимъ язы-
ками; 3) Генералъ кн. гр. Шервашидзе, самурзаканскій помѣщикъ, природ-
ный абхазецъ, кромѣ грузинскаго и мингрельскаго, хорошо владѣетъ и
русскимъ языкомъ; 4) Протоіерей о. Мачавариани, который болѣе 35 лѣтъ
живетъ въ Мингреліи, Самурзаканѣ и Абхазіи (Сухумѣ); 5) Самурзаканскій
протоіерей о. Чинадзе, который живетъ въ Самурзаканѣ болѣе 10 лѣтъ;
наконецъ, 6) Предѣдатель сухумской сословно-поземельной комисіи А. Н. Вве-
денскій.

грельскій, въ обществѣ же одинаково говорятъ по мингрельски и по абхазски; здѣсь рѣдко можно найдти мужчину, не говорящаго или, по крайней мѣрѣ, не понимающаго по абхазски. Эти мѣстности суть: Абжигдара (Abžigdara), Кумузи, Атабжа, Абжа (Atabža, Abža), Наджихеви (Nažixewi, знач. мѣсто бывшей крѣпости), Сагургулю, Сачипа, Река, Сахахубю, Бедіа, Эшкети (Esketi), Чхортоли (Čxortoli), Речхи, Окуми (Okumi) Тцарче (Carcе, полн. ф. cągę — ee, знач. бѣлая рѣка), Рени, Гали, Мухури, Шашлети (Šasleti, Šasaleti, Šćašleti), Рени (Repi), Гудава.

Въ промежуточной полосѣ, находящейся между рр. Охурей и Галидзга (Galizga, знач. берегъ рѣки, ручья), господствуетъ абхазскій языкъ. Онъ есть языкъ не только общества, но и семьи; здѣсь женщины и дѣти, говорящія по мингрельски, составляютъ исключеніе, мужчины же, если не всѣ говорятъ, то, тѣмъ не менѣе, почти всѣ понимаютъ мингрельскую рѣчь. Исключеніе составляетъ однако мѣстечко-Илори, гдѣ господствуетъ и въ семьѣ и обществѣ мингрельскій языкъ. Эти мѣста, гдѣ преобладаетъ абхазскій языкъ суть: Тварчели, Квезани (Kwežani), Урта, Покवेशи (Pokweši), Этцери (Eceri).

Такимъ образомъ фактической сѣверной границей въ настоящее время слѣдуетъ считать р. Охурей, вплоть до лѣваго берега которой, начиная съ праваго берега р. Цхенись-цхали, господствуетъ мингрельскій языкъ. Между правымъ берегомъ р. Охурей и лѣвымъ р. Галидзга, какъ сказано, преобладаетъ языкъ абхазскій; хотя настоящею границей между Абжуа (Абхазіей) и Самурзакано или Одиши (Мингреліей) мѣстные жители считаютъ р. Галидзга. Самое названіе этой рѣки чисто мингрельское (Galisi-žga) и значитъ «берегъ рѣки, ручья». Впрочемъ и за Галидзга встрѣчается спорадически мингрельская рѣчь, напр., въ дер. Беслахубѣ, лежащей по обѣимъ сторонамъ р. Галидзга¹⁾.

1) Надѣюсь, что лингвистическая карта мингрельскаго языка, которую я предполагаю присоединить къ одному изъ слѣдующихъ выпусковъ «Мингрельскихъ Этюдовъ», нагляднѣе и яснѣе представитъ границы территоріи, занимаемой этимъ языкомъ.

Въ Самурзаканѣ считается свыше 29 тысячъ жителей обоого пола или свыше 4-хъ тыс. дымовъ, или семействъ; изъ этого числа отъ 1½ до 2-хъ тыс. душъ, если не исключительно, то преимущественно и въ семьѣ и обществѣ говорятъ по абхазски какъ на родномъ языкѣ, а именно, въ мѣстностяхъ между рр. Охурей и Галидзга. Остальные самурзаканцы считаютъ своимъ роднымъ языкомъ мингрельскій языкъ; хотя, правда, что Самурзаканскій мингрельскій языкъ не считается туземцами хорошимъ мингр. языкомъ, такъ-какъ въ нихъ не мало словъ абхазскихъ, есть усиленіе и учащеніе нѣкоторыхъ звуковъ, напр., *з* (*y*), что произошло, вѣроятно, подъ влияніемъ абхазскаго же языка (см. II вып. § 6, г). Это вліяніе замѣтнѣе, чѣмъ ближе къ границѣ Абхазіи: Абхазскій языкъ во всемъ Самурзаканѣ до послѣдняго времени былъ языкомъ высшаго сословія, — князей и дворянъ, они этимъ щеголяли, — что отчасти говоритъ въ пользу экзотичности этого языка въ упомянутой области. Это подтверждается и народнымъ преданіемъ: «десять поколѣній тому назадъ, говоритъ мѣстное преданіе, бѣжалъ изъ Абжуа (Абхазіи) одинъ изъ членовъ абхазскаго Владѣтельскаго дома Мурзаканъ (Murzaqan) Шервашидзе, прибылъ въ нашу страну (въ Самурзакано), которую отвоевалъ у Одиши (Мингреліи), сдѣлался Владѣтелемъ и далъ свое имя этой странѣ».

Сообразно съ лингвистическою цѣлью, съ которою, главнымъ образомъ, я собиралъ мингрельскіе тексты и, стараясь уловить черты не только современной физономіи мингрельскаго языка, но и предшествовавшей и, по возможности, отдаленной, — я счелъ нужнымъ записывать произведенія народно-устнаго поэтическаго творчества существующія какъ въ видѣ *прозы*, такъ и видѣ *стиховъ*, или, вообще, въ видѣ *мѣрной рѣчи*, выражается ли это въ ритмѣ или количествѣ слоговъ. И проза и стихи имѣютъ свои выгодныя и не выгодныя стороны для изслѣдователя языка. Проза, напр., сказки, рассказы, заключаетъ въ себѣ больше *современныхъ* изслѣдователю чертъ языка; такъ какъ каждый *разскащикъ*, сказывая, напр., сказку болѣе или менѣе

по своему, пользуется полною свободою относительно выбора и употребленія словъ и грамматическихъ формъ, то, вслѣдствіе этого, не только старинная форма, но перѣдко и содержаніе разсказа вмѣстѣ съ языкомъ измѣняется въ устахъ разскащиковъ по мѣсту, по времени и т. п. Такимъ образомъ, много шансовъ для того, чтобы языкъ прозы, передаваемой устно, утратилъ старинныя черты какъ лексическія, такъ и грамматическія; но за то, съ другой стороны, проза непринужденнѣе, свободнѣе въ своихъ формахъ, вслѣдствіе этого организмъ словъ языка прозы полнѣе и прозрачнѣе, чѣмъ словъ мѣрной, или стихотворной рѣчи, которая подчиняясь, болѣе или менѣе строго, ритму, количеству слоговъ, звуковымъ законамъ и, перѣдко, ударенію, имѣетъ меньше шансовъ удержать слова и грамматическія формы въ прозрачномъ видѣ, слѣдовательно, анализъ ихъ значительно труднѣе. Выгодная же сторона мѣрной рѣчи для языкоислѣдователя заключается въ томъ, что она легче и лучше удерживаетъ старинныя, архаическія формы и слова; такъ какъ при помощи метра она пріобрѣтаетъ болѣе компактности и прочности, чѣмъ языкъ не мѣрной рѣчи, то и, передаваясь устно изъ рода въ родъ, отъ одного другому, меньше искажаетъ первоначальную физіономію своихъ словъ и грамматическихъ формъ. Такимъ образомъ, я считалъ нужнымъ и цѣлесообразнымъ дать мѣсто въ предлагаемомъ сборникѣ произведеніямъ народно-устнаго поэтическаго творчества и въ той и другой формѣ, и на нихъ, какъ и на наблюденіяхъ надъ живою рѣчью народа, основывать свои теоретическіе выводы.

Порядокъ ихъ распредѣленія есть чисто внѣшній, не основанный на теоріи поэзіи; равно и на внутреннія ихъ достоинства мнѣ не приходилось обращать особеннаго вниманія, если эти образчики поэтическаго творчества удовлетворяли цѣлямъ лингвистическимъ. Я убѣжденъ, что найдутся лучше ихъ въ поэтическомъ отношеніи, но, къ сожалѣнію, двукратныя мои продолжительныя поѣздки совпали съ временемъ войны, которое не совсемъ благоприятствовало мирнымъ ученымъ занятіямъ, напр., нѣкоторые изъ извѣстныхъ въ странѣ разскащиковъ были на войнѣ и мнѣ

не удалось ихъ видѣть. Высказанный мною прежде взглядъ¹⁾ о нѣкоторой трезвости и прозаичности характера народной мингрельской поэзіи, теперь, съ увеличеніемъ матеріала, я долженъ нѣсколько смягчить, напр., относительно сказокъ, которыя, какъ видно изъ приведенныхъ въ настоящемъ сборникѣ образчиковъ, изобилуютъ злыми духами (девами), лѣшими (Очо-кочи), ведьмами и колдуньями (Рокапи), коврами-самолетами и т. п., словомъ, въ миоическихъ и народно-поэтическихъ элементахъ въ мингрельскихъ сказкахъ и *тѣсахъ* имѣть недостатка. Въ примѣчаніяхъ настоящаго сборника я привожу народные рассказы, имѣющіе цѣлью уясненіе смысла даннаго народно-поэтическаго произведенія. Безъ сомнѣнія, многіе изъ нихъ возникли въ народной фантазіи впоследствии, какъ это часто случается, для уразуменія смысла уже существовавшаго, но темнаго народно-поэтическаго произведенія; тѣмъ не менѣе эти объяснительные рассказы важны тѣмъ, что существуютъ въ народѣ²⁾.

Къ оригинальнымъ, произведеніямъ мингрельской народной музы я присоединялъ переводъ евангельскихъ притчъ на мингрельскомъ языкѣ. Переводы, вообще, не могутъ имѣть первостепеннаго значенія для грамматики, въ тѣсномъ смыслѣ слова, т. е. для морфологіи и синтаксиса, но для фонетики и для словаря они почти также важны какъ и оригинальныя произведенія. Главный трудъ въ этомъ мингрельскомъ переводѣ притчъ принадлежитъ священнику Ѳ. Хоштарія, изъ деревни Суджуна. Переводилъ онъ съ грузинскаго перевода Евангелія, соображаясь при этомъ съ русскимъ и славянскимъ переводами. Я отдалъ предпочтеніе притчамъ какъ рассказамъ простымъ и безыскусственнымъ, изобилующимъ примѣрами изъ обыденной, народной жизни и притомъ, изложеннымъ въ повѣствовательной формѣ, слѣдовательно, удобопереводимымъ на языкъ не литературный, каковъ

1) См. мою статью въ Журн. Мин. Н. Пр. за 1877 г., № XII, стр. 211—212.

2) Болѣе подробныя этнографическія, географическія и археологическія свѣдѣнія, которыя во время путешествій по Мингреліи и по другимъ мѣстамъ Грузіи мнѣ приходилось собирать, такъ сказать, само собою, найдутъ мѣсто въ особомъ сочиненіи, которое я имѣю въ виду издать отдѣльно.

языкъ мингрельскій: Эти переводы были прочитаны мною по нѣскольку разъ, провѣрены въ разныхъ мѣстахъ природными мингрельцами и поправлены по сдѣланнымъ ими замѣчаніямъ.

Здѣсь я помѣщаю списокъ лицъ, диктовавшихъ мнѣ, съ обозначеніемъ ихъ мѣста рожденія или продолжительнаго жительства, которое имѣетъ большое значеніе въ вопросѣ о языкѣ текстовъ: Геріа Дгебуадзе, старикъ подъ 70 лѣтъ, родомъ изъ Салипартіано, въ теченіе долгаго времени живетъ въ Сачичуо, дер. Хорши; онъ мнѣ продиктовалъ большую часть стиховъ и нѣсколько сказокъ, помѣщенныхъ въ предлагаемомъ сборникѣ; Мате (Mate) Шалабаріа, изъ дер. Накалакеви (Nakalakewi), кн. Евг. Дгебуадзе и супруга его, урожденная Чичуа близъ Сархицо; кн. Бахва Чиковани (Sikowani), изъ окрестностей дер. Джвари; Уту Тчантуріа (Santuria), изъ дер. Джвари; Алексѣй Шушаніа, изъ дер. Накалакеви.

Особенно много я обязанъ наблюдательности и знанію мингрельскаго языка и жизни кн. Н. Т. Дадіани, изъ дер. Накалакеви, который выразилъ при томъ готовность держать корректуру мингрельскихъ текстовъ.

Считаю равно пріятнымъ долгомъ выразить мою душевную благодарность князю Николаю Давидовичу Мингрельскому за обязательное, просвѣщенное содѣйствіе оказанное имъ мнѣ во время моихъ неоднократныхъ экскурсій по Мингреліи.

СОДЕРЖАНІЕ ПЕРВАГО ВЫПУСКА.

	Страницы.
Предисловіе	I — XII
I. Сказки, I — XII	I — 60
II. Пѣсни, I — XVI	61 — 80
III. Пословицы, загадки и изрѣченія, I — XLVIII.	81 — 86
IV. Евангельскія притчи, I — XIX.	87 — 97

На нижеслѣдующей параллельной таблицѣ удержанъ порядокъ послѣдовательности буквъ грузинскаго алфавита.

Мянгр.	Латинск. транскр.	Грузинск.
ა	a	ა
ბ	b	ბ
გ	g	გ
დ	d	დ
ე	e	ე
ვ	v	ვ
ზ	z	ზ
თ	t	თ
ი	i	ი
კ	y	კ
ქ	j	ქ
ღ	k	ღ
ღ	l	ღ
მ	m	მ
ნ	n	ნ
ო	o	ო
პ	p	პ
ჟ	z	ჟ
რ	r	რ
ს	s	ს
ტ	t	ტ
უ	u	უ

Мингр.	Латинск. транскр.	Грузинск.
ჱ	v	ჱ
გ	p	გ
ქ	k	ქ
ზ	g	ზ
ღ	q	ღ
წ	q'	წ
ჭ	s	ჭ
ც	c	ც
ძ	z	ძ
წ	č	წ
ჭ	č	ჭ
ხ	x	ხ
ჴ	ž	ჴ
ჵ	h	ჵ

I

СКАЗКИ

№ I. ქოცოფე¹⁾, ქოცოფე, ქოცოფე, ქოცოფენჯ დო მუთა ცოფე²⁾.
Koqope, koqope, koqope, koqopeny do muta qope.

ართი ქიჯანსე, ართი სსენწიფოსე, ართი მუხუნსე, ართი სო-
arti kiqanasj, arti saxenciposj, arti muxursj, arti so-
ფურსე — ქოცოფე ართი ომბოლი, ეფერი ღარიბი, ეფერი, ნამუდა
persj — koqope arti omboli, eperi garibi, eperi, namuda
ცა დო დიხა შქასე დღასე მუთა ნოპალე³⁾. ქოცოფე თაში ნი ამუდა
ca do dixá skasj dgasj muta nopalue Koore taši ni amudga
რე⁴⁾, ჭუმე რე, გილანი რე, თე მარასე, თი მარასე, ათე თუთასე, თო
re, čume re, giganí re, te marasj, tí marasj, ate tutasj, tí
თუთასე ნი, — მიშეელე ჯარი დო გონებაშა, იფირქე, იფირქე,
tutasy ni, — mišeelj žari do gonebaša, ipirky, ipirky,
იფირქე დო ბოლოსე გინოჭყვიდგ: «ბედიშ ოგორეშა ოგო მიდავრ-
ipirky do bolsj ginočqvidy: «bediš ogoryša oko midawr-

№ I. Было, было, было, было и ничего не было⁵⁾. Въ одной
(нѣкоторой) странѣ, одномъ государствѣ, одномъ краѣ, одной
деревнѣ былъ (жилъ) одинъ сирота, такой бѣднякъ, такой, такой,
что между небомъ и землей (на свѣтѣ) ничего у него не обрѣта-
лось. Будучи въ такомъ положеніи сегодня, завтра, послѣ завтра,
эту (одну) недѣлю, ту (другую) недѣлю, этотъ мѣсяць, тотъ мѣ-
сяць, — впалъ въ горе и думу; думаль, думаль, думаль и,
наконецъ, рѣшилъ: «пойду попытать счастье⁶⁾». . . . Всталъ

თევევე». გავწმოდირთო ძალამი ოჭუმარქსე, ღორონთი ქოშინუე, teeweew. Gacymodirty žalami očumaresj, goronti košinu, მორძგვიშე დირთო დო გინილდე მუში მსორობაშე. იღე, იღე, იღე, moržwiše diirty do giniilj muši maxorobaše. Idy, idy, idy, ცა იღე დინხ იღე, ტუა იღე, ვე იღე, რზენი იღე, გოლა იღე, მუთი ca idy, dixa idy, tqa idy, we idy, rzeni idy, gola idy, muti ქიიდე ნი, თინხ ქიდე, დო მიოჯინე ნი, ათი ჯგირი მიოჯინადი kiidy ni, tina kidy, do miožiny ni, arti žgiri miožimali გოჩი, აშო ქემუურსე ნი, ქოძირე თე ბოშიქე. ულასე მუეძინე დო cocí, ašo kymuursu ni, kožiry te bošikj. Ulasj muužiny do ეთი გოსე ჯიქურე ⁷⁾ ქაწოხუადე. «გომოროძგუა ჯგირი ბოშისია!» — eči kosj žikuro kačoxüady. «Gomoržgua žgiri bošisia!» — უწუე სხუადაშირი გოჩქე, — «სოშა მუერქია»? «ღორონთქე გოგო Ucuu axüalamiri kočkj, — «sösa meurkia»? «Gorontkij gogi- მორძგუასე, პატონია» ქიმეუსადუე ბოშიქე, «მა ჭე ⁸⁾ მუთუნში moržgüasj, patonia» kineuzaduu bošikj, «ma če mutuniši ოშიიბუშა გახოლუექია». «ქედომიდირთი ქირაშა სუმი წანაში ბორ- ოშიიბუშა გახოლუექია». «kydomidirti kiraša sumi čanaši bor- ჯითე დო სუმი ევერი ჭკუერი სიტუეჩასე ქედგოროუანქია, ნამუდა žitj do sumi éperi čküeri sitquasj kydygoruankia, namuda საწუმორონთე გვწემგოდირთასია», უწუე ჭკუერი გოჩქე. ბოშიქე sacymoxonotj gycymygodirtasia», ucuu čküeri kočkj. Bošikj

рано утромъ, призвалъ имя Бога, повернулся на право ⁹⁾ и вышелъ. вонъ изъ своего дома. Шель, шель, шель, небо изошелъ, землю прошелъ, прошелъ лѣсъ, прошелъ поле, прошелъ равнину, перешелъ горы, шель сколько только могъ, и какъ взглянулъ, увидѣлъ одного человѣка съ хорошей осанкой, шедшаго прямо сюда (къ нему). Этотъ юноша пошелъ шибче и встрѣтился прямо съ нимъ. «Желаю успѣха ¹⁰⁾ доброму молодцу», сказалъ повстрѣчавшійся, «куда ты идешь»? «Богъ да пошлетъ тебѣ успѣхъ, господинъ мой», отвѣтилъ молодой человѣкъ, «я иду нажать кое-что». «Будь моимъ слугой срокомъ на три года, я тебя научу тремъ такимъ изрѣченіямъ (правиламъ жизни), которыя пригодятся тебѣ въ послѣдствіи», сказалъ юношѣ этотъ умный человѣкъ. Юноша

ოცის უწუე დო შიდაცურგ. ართი წანამოწანსე ქაღინე ნი, ჭკუქერი
 oqia ucuu do midaaquny. Arti cana-mocanasj kaaliny ni, čküeri
 კოხქე ბოშისე ქედაცურგუ: «მუთი ოზეშ გაღე ქოძირე, ოზეშ
 kočkj bošisj kydaaguruu: «muti ozeš gale kožiree, ozeša
 გამეზაყოთი». შაქირა წანამოწანსე შიკიილე ნი ხოლო ქუეწუე
 gamynaaoqotia». Mažira cana-mocanakj mikiily ni xolo kuuču
 ბოშისე: «ძალაში წადილე ვა რთესე და, ეში კოსე მუთუნსე ნე
 bošisj: «žalami čadilo wa rtxuasy da, eši kosj mutunsj ny
 ოთხინქია». შიკიილე მასუმა წანაქეთი დო აკოთეებსე, გოტეებს
 otxiinkia» mikiilj masuma čanakyti do akoteebasj, goteeba
 ბორჯისე, ჭკუქერი კოხქე ბოში ქიმიიჭანუე დო ათაში დოზო-
 boržisj, čküeri kočkj boši kimiicanuu do ataši dozo-
 კულე: «ოსურსე სანამოსურსე ნემე უწინქია», გამეეტხუე, დონუმე
 kulj: «osursj sanamososj nymu učinkia», gameetxuu, doxūamu
 დო წუდეშ გუეტუე. შოღართე ე¹¹) ბოშიქე, იღე, იღე, დღა იღე,
 do qudeša guutuu. molarty e bošikj, idy, idy, dga idy,
 სერი იღე, დიხა იღე, წყარი იღე, დო მუში მახორობაშ ქემოროთე
 seri idy, dixā idy, cqari idy, do muši maxorobaša kymorty
 ნი, ხორუსე ხე ქიმეთხე, ოზე გემდობე დო, მუჭოთი ნაცურგეთი
 ni, xoruasj xe kimetxy, oze gešagoby do, mučoti nagurepi
 აოჯუდე ნი, თეში მუსეთი ოზეში გაღე ქოძირენსე ნი, ირიფესე¹²)
 apudu ni, teši musyti ozeši gale kožirynsy ni iripesj

изъявилъ согласіе и отправился съ нимъ вмѣстѣ. По окончаніи
 годичной службы, умный человекъ сказалъ юношѣ: «что только
 увидишь внѣ двора, брось его во дворъ». По прошествіи слѣ-
 дующаго года онъ снова сказалъ юношѣ: «если у тебя не будутъ
 просить убѣдительноше, то никому ничего не одождивай». Про-
 шелъ и третій годъ и, наконецъ, наступило время отпустить его;
 умный человекъ призвалъ къ себѣ юношу и сказалъ ему: «не сооб-
 щай женщинѣ тайны». Простился съ нимъ, благословилъ и от-
 пустилъ его домой. Юноша отправился въ путь: шель, шель,
 шель днемъ, шель ночью, прошелъ землю, прошелъ воду и, когда
 пришелъ домой, началъ строиться, — обнесъ дворъ заборомъ и,
 согласно наставленію, все, что онъ находилъ внѣ двора, бросалъ

ოჩეს მუნი მარდუნსუ. ანთი ორდოსო ოჩესო გინიილუ დო
ozeša muni maarguansy. Arti ordosj ozesj giniily do
მუქსუ ნი, ჭითა გუქერი ქოძირუ; ქეგასინუ ჭუქერი კოჩიში დუნაგუ-
meursy ni, čita güeri koziry; kygaasiny čküeri kociši dynagu-
რეფიქ დო ე გუქერთი ოჩესუ გამენოცოთუ. შიკიილუ ანთი მ-
repiky do e güeriti ozeša gamynoqoty. Mikiilj arti ma-
რუოქუ ნი ე ბოშიქე მუში ოჩესო, სიდეთი თი გუქერი ვა რდუო-
ruokj ni e bošikj muši ozesj, sideti ti güeri wa rduo.
გიოცოთუ ნი, თი ანდგოსე ბრეელი სვითოეფი გუქრსო ქუქსქუდუ
gioqoty ni, ti ardgisj breeli kwitoepi güersj kuuskuudy
ნი, ქოძირუ. მუ სავურელი¹³⁾, ბოშისო ძღამქე სხილდე ე ამბექე.
ni, koziry. Mu sakurelie, bošisj zalamkj axiolj e ambeekj.
სვითოეფი კანთეს ქიდინიკოროფუ, გუქერთი გეიქონუ დო წუდეს
Xwitoepi kartesa kidiniikoropu, güeriti geiqony do qudesj
ოგუაჯეს ქიდინსუნუ. გუქერი ირი დღასო თითო სვითოსო უს-
oguažesj kidinaxunu. Güeri iri dğasj titu xwitosj us-
ქენდუ. გეეკეთუ ე ბოშიქე, გეედინდარუ, ოდასარაია ქიგიიდგუ,
kyndy. Geekety e bošikj, geedindary, oda-saraia kigiidgy,
ხილთი ქიმიიქონუ დო დიდკოცური რინა-ქოფასა მიშექელუ. ე გუქერი
čiliti kimiioqony do did-kočuri rina-čopasa mišeeļu. E güeri
დღასო ვა უხილთუნსუ, თეში სქენსუ დო სქენსუ სვითოქენსო, დო
dğasj wa učilituansy, teši skynsy do skynsy xwitoensj do
ბოში ვიშო-ვიშო ძინულენსუ დო იხარენსუ ნი. ანთი დღასო
e boši wišo-wišo zinulensy do ixarensy ni. Arti dğasj

его во дворъ. Въ одно утро онъ вышелъ со двора и нашель на дорогѣ красную змѣю; вспомнилъ онъ наставленіе умнаго челоуѣка и перебросилъ эту змѣю во дворъ. По прошествіи одной недѣли этотъ молодой челоуѣкъ замѣтилъ во дворѣ, на томъ мѣстѣ, гдѣ онъ бросилъ змѣю, что она наклала множество драгоцѣнныхъ камней¹⁴⁾. Не удивительно, что этимъ обстоятельствомъ юноша былъ очень доволенъ. Онъ взялъ подоломъ платья драгоцѣнные камни и змѣю, и посадилъ ее дома въ гнѣздо. Змѣя несла ему каждый день по одному драгоцѣнному камню. Юноша сдѣлался зажиточнымъ, разбогатѣлъ: выстроилъ себѣ прекрасный домъ, женился и зажилъ по барски. А змѣя все несетъ и

ჩირქე კითხვ ქომონსე: «ბოში, თაში სსარეკოთე მუქე გავაკეთვ, čirkj kitxy komonsj: «boši, taši saarikotj mukj gagakety, მუქე ეგოში, სქანი მადარობა, სქანი მადატაკა, ქიქანსსე მითს mukj egošj, skani maġariba, skani maġataka, kiqanasj mita იგორუედ ნი?» — «მუქე და ღორონთქე გამაკეთვა» — უწუუ igoruudy ni?» — «Muky da ġorontkġ gamaketua» — ucuu ბოშიქე, და მუში სსანამუსო ვა არჩინვ, თემენი ნამუდა ჭკუენი bošikj, do muši sanamuso wa arciny, tešeni namuda čküeri კონიშე ულუდვ ნსროკულა. მარა ჩირქე სსაშეელი ვე მეჩვ: ამუდას kočiše ugudy nazokula. Mara čirkj šasüeli we mecy: amudġa და ამუსენი ირინართ თისე კითხენდვ: «მუქე გავაკეთვ, მუქე do amuseri iriarto tisj kitxendy: «mukj gagaty, mukj გავადინდარვ ნი, ვა მიწუეე — ვე ევიინვ და ვე ევიინა».... gagadiindar- ni, wa mičuee — we eqiiny do we eqiinia.... მუთუნქე ვე მექვარვ, მუთუნქე ვა გურტოვ ე ბოშისე, გინუ- Mutunkj we meexwary, mutunkj wa guarty e bošisj, ginuu- ჭეორდვ ნი, ვა ქანაკავადიუუო გუენიში ამბეე ჩირქე! რანსე უსა- čqordy ni, wa kaaragadapuuo ġüerisi ambee čirkj! Raxanj usa- შეელქე იწუუ ნი, მიდეკონვ ე ბოშიქე ჩილი და თი ზვითოში šüelekj iquu ni, mideqony e bošikj čili do ti xwitoši მსქეალი გუენი ქასძიოვ. ექე მუშე იწუუა და გუენქე ზვითოში masküali ġüeri kaaziry. Ekj muše iquua do ġüerkj xwitoši

несеть драгоценные камни, юноша же больше и больше приобретает состояние и предается радости. Въ одинъ день жена спросила мужа: «молодой человекъ, что тебя сдѣлало такимъ сказочно-состоятельнымъ, такимъ богатымъ, тогда какъ нельзя было найти на свѣтѣ подобнаго тебѣ бѣдняка, подобнаго тебѣ нищаго?» — «Кто? Богъ далъ мнѣ состоянiе», сказалъ ей мужъ, не открывая своей тайны, какъ умный человекъ сказалъ ему. Но жена не давала ему покоя; день и ночь все одно и тоже спрашивала: «какъ ты нажился, чѣмъ ты разбогатѣлъ? — непременно ты мнѣ долженъ сказать, непременно». Никакъ не могъ отвязаться отъ нея, никакого исхода не было у юноши, она ему надоѣла, и, наконецъ-таки, заставила рассказать случай со змѣей. Такъ какъ ничего больше не оставалось, то молодой человекъ по-

სქქალა ქიმიოტუუ დო ე ბოშიში დღღაქე, მუ წავადი ოკო, რკეპას
skuala kimiotuu do e bošisi galakj, nu ragadi oko, rkebaša
მიდაართო და ვარა, ბინაქე მუქუქორდღ. ქორე თაში ნი, ართი კონქე
midaarty da wara, zinakj. menčqordy. Kore taši ni, arti kočkj
ქემორთო დო თე ბოშისე ხამი ქოთხუე. ენა, ღორონთი გეე¹⁵),
kymorty do te bošisj xami kotxuu. Ena, goronti gee,
ვარე დო გონებში ღურეჯი რდღ ნი, ი¹⁶) ჭეჭერი კონიში ნავუ
žari do gonebaši ġureli rdy ni, i čküeri kočisi nagu-
რეიქე, მუდოსე¹⁷) გასინე დო ხამი ვიშო ქასთხუე. სქანი ნტეკსე¹⁸)
refikj, mudosj gašiny do xami wišo kaatxuu. Skani ntersj
ევერი დოღამუდასე ექე იქუე ნი. რთუმე თი გოჯოგერი კონი
eperi ġolamudasj ekj iquu ni. Rtume ti gožogeri koči
მხინჯი ვა წოთუ რენო! მუჭოთი ხამი ქიკიდუე ნი, მიდაართო,
maxinži wa qoře reno! Mučoti xami kiikiduu ni, midarty,
ართი ოჯახისა მინილღე საუბადოთე, ექი ღურეკნჯი კოსე ხამი
arti ožaxiša minilj saubadotj, eki lurenži kōsj xami
ქიმიოგე ქორასე, დოჯიღე, ხამითი ქორასე ქემითიტუუ დო ჟუდე
kimiogy korasj, doqvilj, xamiti korasj kemitituu do qude
გონირე. უკული იქუე ართი რკეპასქე, გორუაქე დო ხამი, ნაჯულა დო
goxiry. Ukuli iquu arti rkiebakj, goruaky do xami, naqvila do
გონირილი კონიში ქორასე ქოძირესე ნი, ე ხამქე თე ბოშიშიქე იქუე.
goxirili kočisi korasj koziresy ni, e xamkj te bošisikj iquu.

вель жену и показалъ ей змѣю, которая несла драгоцѣнные камни. После того какъ это случилось змѣя перестала несть драгоцѣнные камни. Нечего и говорить, что состояние этого молодого чело- вѣка стало уменьшаться и приращенія больше не было. Будучи въ такомъ положеніи, пришелъ какой-то челоуѣкъ и попросилъ юношу одолжить ему ножикъ. Понятно¹⁹), что этотъ будучи совершенно убитъ горемъ и печалью, не вспомнилъ словъ, ска- занныхъ ему умнымъ челоуѣкомъ, и вотъ, одолжилъ ему но- жикъ. Пусть случится съ твоимъ врагомъ то, что съ нимъ случи- лось: оказалось, что тотъ презрѣнный челоуѣкъ былъ воръ. Доставши ножъ, пошелъ, забрался въ одинъ домъ съ цѣлью гра- бежа; тамъ онъ воткнулъ ножъ въ животъ одному спящему чело- вѣку, убилъ его, и ножъ оставилъ въ животѣ у мертваго, а домъ

მუ საკურელიე, ე ბოშიშა ქიმიარკიისა, ოჭოფესა, ირიფელიშე
Mu sakurelie, e bošiša kimiarkijsj, očopesj, iripeliše
გობრლეესე დო მუჭოთი მახინსა²⁰) ოგო ნი, თუმი მოკითხესა.
gocoleesy do mučoti maxinsj oko ni, teši mokitxesj.
ათაში აღოლე ეთი ბედიკირილი ბოშისა, ნამუქეთი ჭკუერი გობიში
Ataši aǵolj eti bedikirili bošisj, namukyti čküeri kočiši
ნაზოკულასა გინაწილითუე ნი.
nazokulasj ginačilituu ni.

разграбилъ. Послѣ этого началась развѣдка, поиски. Нашли
ножъ въ животѣ убитаго и ограбленнаго человѣка, — ножъ ока-
зался принадлежащимъ упомянутому юношѣ. Разумѣется пой-
мали его, связали, конфисковали у него все и поступили съ нимъ
такъ, какъ слѣдуетъ поступить съ разбойникомъ. Такъ случилось
съ несчастнымъ юношей, который поступилъ наперекоръ настав-
леніямъ умнаго человѣка.

ღუმს თექი ვორდი დო
Guma teki wordi do
ამუსერი თაქი მოვრთი.
Amuseri taki mowrti.
სუმი უშკური, სუმი ბერწუელი,
Sumi uskuri, sumi bercuuli,
ღორონთქე ნე მოგილასასა,
Gorontkj ny mogilasasj
სქანი ხეში მოწუელი.
Skani xeši mocuuli.

Вчера ночью я былъ тамъ,
Сегодня же вечеромъ я здѣсь...
Три яблока, три граната,
Богъ да пошлетъ вамъ,
Созрѣвшіе, благодаря вашему уходу²¹).

არიკე, არიკე, კუტანია
Arikj, ariky, kutania,
ჭკიდი ჭკომი ტუტამია,
Čkidi čkomi tutamia
შქა ღვინი შვი შურამია,
Ška ġwini ťwi ťuramia,
ხვარა ნეჰი ჭირამია.
Čwara neži čiramia.

Сказкѣ, сказкѣ, конецъ²²⁾.
Ты ѣлъ кукурузный хлѣбъ съ пепломъ²³⁾,
Ты пилъ плохое вино съ запахомъ,
Ѣлъ и испорченный орехъ²⁴⁾.

Примеч. 1) ქარაოვე сокращ. форма; полная ф. будетъ ქარაოვე რე, ქარაოვე რეკე.

2) Не говорится о чужомъ ქარაოვე (muta koჭორე), хотя можно сказать შიგინი ქარაოვე, შიგინე ქარაოვე «былъ кто-то».

3) Полн. ф. ნაშაღვე.

4) Полн. ф. რეკე, сокр. რე, ე.

5) Обыкновенно такъ начинаются мингрельскія сказки. Вспомог. глаголь ქარაოვე имѣетъ здѣсь смыслъ «существованія, нахождения» и одинаково применимъ какъ къ лицу, такъ и вещи. Иногда сказку начинаютъ такъ: ქარაოვე, ქარაოვე, ქარაოვენე დე მუთუნი ვა. რაოვე, მარა იშენი ქარაოვე «было, было, было и ничего не было, по все таки было».

6) ბედი судьба, рокъ, счастье, жребій, доля.

7) ჰოქერო сильный вѣтеръ, дующій съ моря; ჰოქერო смѣлая встрѣча съ кѣмъ нибудь лицомъ къ лицу. Въмѣсто ჰოქერო часто говорятъ შინდაშინო.

8) Полн. ф. ჭიჭე.

9) Мингрелецъ, принимая путешествовать, поворачивается нѣсколько разъ на правую сторону передъ дверью своего дома и, затѣмъ, продолжаетъ путь. Это служитъ какъ-бы предзнаменованіемъ счастливаго окончанія предпріятія.

10) Привѣтствіе это буквально значитъ: «[желаю тебѣ, ему] побѣды; (успѣха)». Ответное привѣтствіе букв. значитъ: «[Богъ да даруетъ и] тебѣ побѣду, (успѣхъ)». Это—обыкновенныя привѣтствія въ Мингрелии и Грузіи.

11) ათენა, ათე, თე, ე, «ათოტ».

12) Полн. ф. ინიფელსე.

13) Полн. ф. შუ საკურელი ორე, груз. ჩასაკვირველია[რს].

14) Xwifo, ხვითო, по мнению мингрельцев, драгоценный камень, который кладет змея или курица, и который превращает в золото или драгоценн. камень все чего-только коснется.

15) ღორცხთი გვე, букв. «заклинаю Богомъ тебя», ღორცხთი შვე «клянусь Богомъ», ჰიმა გვე, груз. ძმობას, «во имя братства» и т. п.

16) Полн. ф. თი, «тотъ».

17) Полн. ф. შუ ღრცხე.

18) Нерѣдко ტერსე.

19) См. прим. 15.

20) Полн. ф. მახეჯსე.

21) Эта строфа относится къ третьей строфѣ и переставлена, вѣроятно, римою ради. Въ третьей строфѣ, вмѣсто გე მოგოსსსე, пѣккоторые говорятъ გე მომიღოსსსე «да пошлетъ мнѣ».

22) Слово kutania, კუტანია, значитъ и «небольшое вранье» т. е. вымышленный рассказ, неимѣющій отдаленной ძელი.

23) Кукурузный хлѣбъ, ḡkidi, ჭკიდი, который пекутъ въ горячей золѣ, самый употребительный хлѣбъ въ Мингрелии. Слѣды пепла нерѣдко остаются на этихъ хлѣбахъ.

24) Эти два куплета составляютъ заключительную формулу мингрельской сказки; второй изъ нихъ менѣе употребителенъ, но хорошіе рассказчики знаютъ и его, и сказываютъ по окончаніи сказки. Вотъ грузинскій переводъ атихъ куплетовъ со всѣми отгѣнками оригинала:

წუხელის იქ ვიყავი და
ამდამ აქ მოვედი.
სამი ვაშლი, სამი ბროწეული,
ღმერთმა სუ მოგაკლათ,
თქვენ ხელით მოწეული (მოუვა-
ნილი).

არაკი, არაკი, კუდა არიო...
მჭადი სჭამე ნატრიანიო (ტუტია-
ნიო),
სვი წყალღვინო (ქვევრის ნატრნი).
შმორიანიო,
თანატ ფუჭი კაკალი ჭიანიო.

II. ანთი სენწიფე ქოროფე. თე სენწიფესე სუმი ქომოლი დო სუმი ოსურბი-სქუა ქვინოუნუე. მუჟანსეთი ლურა-დღაქე ქემასკირუნუე ნი, ქომიჭანუე ანძო დო უწუე ქომოლი-სქუაღესნე: «ანთისე დოგინანსთის დო თქვა გინქენანის შინსრულესთის და, — მუჭო დობღურევე, თითო მარსე სეფულეკსე ქომიდაწაჯითის, დო ეძღაბეიას, შიქეთი მორთასიე დო თქუსიე «თქვანი და ქომუხითიე», — თისე ქომეხითის»; დო გამეეთსე ანძოსე დო დოღურე. მუჭო დოღურე ნი, დოთხორესე დო უჩაში ჯიმაქე იმუსერი ოდაწაჯუეშა შინდაწო; მარს ჭიჭე ხანქე ქიიწუე ნი, მუგეიდაწენი ქემონწუენსე ქიიწანსე დო მუჭო ხოლოშა ქემორთე ნი, თიში მუქიქე ე ბოში ოსეში გიხო გავგენსაწოთე დო, თეურე მუკაჯინე ნი, ქომეწოთე ლურეღიშა, მონწუენდე ქიიწანსე ნი თექე დო გეიოწოთე, დო ორდოშანსე ირისანთო ქიინგანდე დო ორდოსე დოთხორე კიხი დო შიდაწოთე. ესე ე ბოშიქე წუდესე ვა გაანხადე ოხვდორე შენი. ქორენი, ათე ჟიანი ჯიმაქე ოტყაღეშა შიდაწოთესე. იმუდღესე კინოზე ათე უკულაში ბოშიე ნი, თეში ანთი კონქე დიიძანსე; გინაჯინე ნი, დაში მათესალი წოფეკდე. ეგეუნე დო უჩაში და ქომეზე. გიშაწოთე ხანქე ნი, ხოლო

II. Былъ одинъ царь. У этого царя было три сына и три дочери. Когда насталь день его смерти, призвалъ ихъ всѣхъ къ себѣ и сказалъ сыновьямъ: «я вамъ завѣщаю кое-что и вамъ предстоитъ исполнить его, — когда я умру пусть каждый изъ васъ сторожить по одной недѣлѣ мою могилу, этихъ же дѣвушекъ (дочерей) выдавайте за тѣхъ, которые придутъ просить ихъ руки». Простившись со всѣми, царь скончался. Послѣ смерти похоронилъ его и въ ту же ночь старшій братъ пошелъ сторожить могилу. Но вотъ спустя немного времени что-то стало приближаться [къ могилѣ царя] съ большимъ шумомъ и, когда оно подошло близко, то дѣйствіе его силы выкинуло царевича за ограду. Оттуда царевичъ смотрѣлъ какъ это существо, пришедшее съ шумомъ, подошло къ могилѣ царя, выкопало мертвеца и стало плакать надъ нимъ до утра, утромъ же оно его снова зарыло въ землю и ушло. Царевичъ отъ стыда дома ничего не сказалъ о случившемся. Въ это время оба старшіе брата отправились на охоту; въ тотъ день младшій братъ, оставаясь дома, услыхалъ чей-то голосъ и выглянулъ. Оказалось, что это былъ претендентъ на руку сестры. Онъ взялъ и выдалъ за него старшую сестру. Прошло нѣсколько времени, опять послышался чей-то голосъ. Царевичъ выглянулъ, — оказалось, что снова явился претендентъ на руку

ქიდიძისკე მიგვდაქიე ნი; გინაჯინგ ნი, ხოლო დაში მათხულიყოფედგ. ჭესე ქასწესენსკე ჯიმაღეფი ვა რე ნი, მარა მუმაში დოხინელიდგ ნი თიშენი ქემეხგ მაკიათი¹⁾ დო ჭიჭე ხანში უკული ხოლო ქიდიძისკე მსვასკე დო მასუმს თისე ქემეხგ, გიშეკლდ ხანქე, ონჯუსე ჯიმაღენქე ქომორთესკე ნი, დაღეფი ვა ძირესკე; კითხესკე თე ბოშისკე ნი, ექე ირიფული ქუეწუე. ენა ე ჯიმაღენქე ინე ძალაში დო მხურციში მათილარე ქედაწინესკე. იმუსერი ოშქალი ჯიმაქე მიდართე ოდაწაჯუეშ, მარა ესეთი თეში ადოლე. ვარეთი ექე გააცხადგ, ქომორთე წუღეშ ნი; თე უკულაში ჯიმაქე შეესვეწგ: «მათი გომიტყეთათა, მუა ხქინსე მათი ქუედანჯუეჟია, თქვანი ღორონსე²⁾ მიოჯინითია». მარა ენენქე გაასკურესკე: «მედინია ვიშოვან, — სი ვარია, ხქითი ქომიჭინანია». მარა უკული თქვისკე: «გუეტუათია». დო მიდართე ბოშიქე — ქემერთე საფულეკეშ დო ხანთელი გეურზგ დო ქოდოდირთე ნი, იწუე მუგიდენი ანბექე ძალაშქე, მარა ესე³⁾ ვა შქურინეფგ; ქომორთე ხოლოშ დო დიაცანცაღეუ დისქე, მარა ე ბოშიშ მუთაქე ადოლე, დო მუერქე ბოშიქე ლეკური დო შქანბანსე გოჭკირგ, მარა ათეში ნი ზისხირქე ხანთელი დუეშქირიტგ; გომიიჯინგ გალე ნი, შორსე სოგიდენი დანხირიში სინათე ქეძირგ; მოუსუ დო იდგ თეურგ. მარასე

сестры. Его нѣсколько безпокоюло отсутствіе братьевъ, но, согласно завѣщанію отца, онъ выдалъ за-мужъ и вторую сестру. Немного спустя, послышался голосъ третьяго, и за него выдалъ третью сестру. Немного погодя, вечеромъ, когда возвратились братья, сестеръ уже не нашли дома; стали спрашивать младшаго брата, тотъ имъ разсказалъ все какъ было. Братья этимъ были очень недовольны и послали его пасти овецъ. Въ ту ночь отправился стеречь могилу царя средній братъ; съ нимъ случилось тоже что и со старшимъ братомъ, о чемъ и онъ смолчалъ. Когда онъ воротился домой, младшій братъ сталъ упрашивать старшихъ: «будьте справедливы, пустите и меня сторожить могилу своего отца». Но тѣ разсердились на него говоря: «убирайся вонъ, тебѣ ли стеречь, когда и намъ не посилаемъ». Послѣ же сказали другъ другу: «отпустимъ его». Юноша пошелъ, подошелъ къ могилѣ отца, зажегъ свѣчу и, какъ только присѣлъ, началось какое-то смятеніе, но этотъ не испугался. При приближеніи чудовища, началось землетрясеніе, но юноша не струсилъ, а размахнувшись мечомъ перерубилъ его пополамъ; но кровь чудовища погасила ему свѣчу. Посмотрѣвъ въ сторону, гдѣ-то вдали юноша замѣтилъ свѣтъ отъ огня. Всталъ и направился туда. Дорогой сказалъ пѣтуху: «до моего возвращенія обратно

უწუე მუმურსა: «ბქიმი მუკუულასხა ვა გათანუვას, ვე მიოციავას, ვარს დორწვილენქია»; დო ქემიოჭინისუ ხოლოშ დო, მიგაჯინს ნი, დიდი ზღვაჯგუა წყარი ქოძირს. ენა გოხურს დო ევილს ნი, ე დახინი ნდიესა ნორძუე, მუკი-მუკი ქუგუეხუნუნას დახინიშა ნი ქოძირს ბოშიქ დო ძალაში დეეფირქს, მარა დინსქირს დო შქასა ქედიშას- ხაპუ; ანთი ნაკვანსინი ქიისვამილუე დო ირტს. ნდიესა ნორღვასქა ქიგინასციოეუ ანძოსა, მარა ბოში ვა ძირესს. მოლანტო ბოშიქ დო კინი წყარსა მოხურესს ნი, ათე ნაკვანსინქა მეუშქირტს; ძალაში შიიწუსს, მარა მუსა იქინდს? კინი დიითო დო ხოლო ქიმიოხსხაპუ დახინისს ნი, ოჭოფესს დო კითხესს დიესქა: «მე გოკონია?» ექა მუში გაჭირებს ქუეწუ; მარა ნდიექა უწინს: «ათე ყოშისა სუმი ზისუნასე გვმსახინანს დო ეთისა ქომოციოხანთია და, ვარს ვა გოგო- ტეენტია». ე ბოშიქა უწუე: «კიბე ქუეღუნიავო?» — დო: «ქოვას». — «აბა მოლანთითია». შიდეკუეუ ანძო დო უწუე დისა: «მა იფუქე- ლენქია, ეკული თქვას თითო-თითოთა იქეკლითია». — «ჯგინი». იქეკლად ბოშიქ დო ქიგინესსუ ანთი ნდიექს, — დო მუჭო ეშელს ნი, ე ბოშიქა მუერქე ლეკური დო დოჯვილს დო თქი ქედოდუ. იქეკლად მაჟინქს ნი, თქი ღოღა. ანძო თაში თითო-თითოთა დო-

не пой, чтобъ не разсвѣло, а то я тебя убью». Приблизившись, онъ встрѣтилъ громадную мореподобную рѣку. Переплывъ ее и выйдя на другой берегъ, юноша увидѣлъ, что огонь горитъ у демо- вь⁴⁾), которые усѣлись кругомъ его, — и сильно призадумался; но, вспрыгнувъ, очутился по срединѣ ихъ, схватилъ горящее полѣно и убѣжалъ. Горячіе уголья съ золой посыпались на демо- вь, но юношу не увидали. Юноша пошелъ къ себѣ, но, въ то время какъ онъ обратно переплывалъ рѣку, полѣно потухло. Онъ этимъ сильно былъ огорченъ, но чтб ему оставалось дѣлать? Пошелъ снова обратно и, когда онъ бросился на огонь, деми поймали и спросили его: «чего тебѣ надо»? Тотъ имъ объяснилъ что ему нужно было. Но деми сказали ему: «вонъ въ томъ замкѣ жи- вутъ три царь-дѣвицы⁵⁾), если не приведешь ихъ намъ, то не выпустимъ тебя». Юноша спросилъ ихъ: «пмѣтъ ли замокъ лѣстницу»? Сказали ему: «да»; — «путе-ка пойдсмъ». Онъ всѣхъ взялъ съ собою и сказалъ этимъ демамъ: «я поднимаюсь, а затѣмъ, поднимайтесь вы по одиночкѣ». — «Хорошо». Юноша поднялся, за нимъ послѣдовалъ одинъ деми. Какъ только этотъ совсѣмъ под- нялся, юноша размахнулся мечомъ, убилъ его и положилъ трупъ тамъ же. Когда второй поднялся, онъ съ нимъ поступилъ такъ же. Такимъ способомъ онъ перебилъ всѣхъ по одиночкѣ и

ვილგ დო უი ქიგილასწვიდგ. უკული მინილდ ცირკეფიშ დო დუდი ღუეკრე დო თითო ბეჭადი ანძოსე ქემეჩე: უკულაში მუშოთუ დო ი უირი ჯიმალეფიშოთე; გიმიილდ გაღე დო ანთი ქუსსე მუში ლეკური ქიგინაქუ დო თექი ქედიშეკეტუ. მუქე დახხირი გეპეტოფე დო შოლანთე. წყარი გოჩურე დო მუშურსე ღუეძანე: «აწი ქიმიოცეფვა». მუქე ქომორთე საფულეკეშ, გოთანაშსე თექი ორდგ დო გოთანდგ ნი წუდეშ ქომორთე. ე ჩისუნსეკექე ხენწიფესე ქეშატევი ნესე ე ანბეე, დო ირი გონქე დიიკათე; ზოჯგ ხენწიფექე: «აბა ლეკურსე მი იშეკლანქიე ქვანე?» მარა გოსე ვე შანწეინე. თე დროსე გინახე ზოჯგა: «მითი თე ლეკურსე იმანწეებქე ნი, თისე ჩქიმი ოსური სქესსე ქემეხანქიან». ენა მუჭო ქეგეკე ონე ე ბოშენქე ნი, ულა გაპირესე დო გავმენწეისე ნი, ექეთი ქეხვეყნე: «მიდამიჯუმეეთიან», დო ძალაში გაჭირებულე მიდეკუმესე. ქემეროესე ნი, — ორე ანბეე: ქიწანაში გონი თესე უსოფუნსე, მარა გოსე ვე შანწეინე. ბოლოსე, ირი გონიში უკული ქემერთე თე უკულაში ჯიმაქე დო მუში ლეკური გეშანწე დო ქარქაშისე ქედლიანგე დო ხენწიფესე უწუე: «სუმი ხოლო სქინიენია, მა უირი ჯიმა მუნსიან». დო ღუეძანე ჯიმალენსე დო სუმი ხოლო ხილო ქეკიბუნესე. იწუე დიანქე ძალაშიქე, დო ათე ბოშიში

сложилъ ихъ тамъ же. Затѣмъ зашелъ, поклонился дѣвицамъ и далъ каждой изъ нихъ по одному кольцу, — младшей отъ себя, а два другія отъ своихъ братьевъ. Юноша вышелъ вонъ, вонзилъ свой мечъ въ камень, оставилъ его тамъ, взялъ съ собою огонь и отправился въ обратный путь; переплывъ рѣку, онъ закричалъ пѣтуху: «теперь запой»; затѣмъ пришелъ къ могилѣ отца. До разсвѣта онъ тамъ оставался, когда же разсвѣло, пошелъ домой. Красавицы рассказали царю о случившемся. Царь велѣлъ созвать всѣхъ подданныхъ и предложить имъ: «кто въ состояннн вытащитъ мечъ изъ камня»? Но никто не могъ вытащить его. Тогда царь издалъ указъ: «кто этотъ мечъ вытащитъ, за того я выдамъ свою дочь». Царевичи, узнавъ объ этомъ, рѣшились отправиться туда. Когда тѣ приготовились въ путь, младшій братъ сталъ ихъ упрашивать: «возьмите и меня съ собою». Послѣ долгихъ колебаннй, взяли и его съ собой. Прибывъ туда, они нашли большую суматоху: пришедшне со всего свѣта хватались за мечъ, но не могли его вытащить. Послѣ всѣхъ подошелъ младшнй братъ, вытащилъ свой мечъ, положилъ его въ ножны и сказалъ царю: «всѣ три [твоя дочери] теперь наши, у меня есть два брата». Позвалъ онъ своихъ братьевъ и всѣхъ трехъ дѣвицъ взяли въ жены. Начались большня пар-

ბილსა ანთი ხოსი ეგუნი მკებ სენწიფუქედ, ნამუდა ვიღოაჲი იფო
ნანსუ ვოსუ, დო ათესე ქეგედოხოდუ ე ტირაქ დო თუმი მოლანუნ
ჯანსე. მოლანთესუ მანარეკსქ დო მოკეუდუეხსქ ნი, შქა შანშა
ქომორთესუ ნი, ათე ტირანსე ვიანთესუ მუგუდესქ დო ვიძო დოქოსუ.
იწუ უბედურობა ანბექე, — მარა მესე იქენდეს? დო უწუ ბოშიქე
ჯიმაღესსე: «მვიდუბითიან, მათი თისე ოკო ქიგვოდნიევეუ», დო მი-
დანთუ ბოშიქე. იღუ, იღუ, იღუ; მუთი ქაღინედუ ნი, თინა ქიდუ დო
ანთი მინდოხსე წყურგილი ქომირუ დო თაქი ქომისუნჯუ ნი, ანთი
ორკოლასი ბოშიქე ქომირთუ, ვითსუ: «თუნა მიში სოფელი რენია?»
ექე უწუ: «აქი სუმი ჯიმა ნდიეოი ოხორანსისა, სუმი სოლოხსე ანთი
სენწიფუქეი ოსურაოსქეს რენისა». ენა ბოშიქე ქიგეკოხუ ნი, სიოლდ.
მიდართუ, — რთუმუ მუში დამი რუდე როფე. ქემერთუ ნი, ქომასადუ მუში
დაღენიქე. მუგამინუთაფუ მუჭომსე სიოლუდესუ ნი ეში ძირაფა! დო
ონჯუქე ქიიწუუ ნი, სუმი სოლო ნდიექე ქომორთესუ ნი, ქემასადუ
ნდიისე ოსურეკქ დო უწუ: «ჩქიმი ჯიმაქე მოართუა!» ნდიენქე
უწიოსუ: «უნაშენქე მოართუა და, ანთი კელებერი მანინისა დო უკუ-
დასი ქორენისა და, მა მიხქენისა იში ჰანტიცემავა». მუნიილუ ნდიექე
დო გააჯუდესუ ანთიანსე, სიოლესუ ანთიანში ძირაფაქე. იმურეი

шества. Царь подарилъ женѣ младшаго царевича такой коверъ (са-
молетъ), который самъ собою носилъ сидящаго на немъ человѣка.
Царевна, сидя на немъ, слѣдовала за свитой. Отправились съ ними
въ путь шафера (дружки) и молодыя. Когда же проѣхали съ полдо-
роги, на царевну (сидѣвшую на коврѣ) напало какое-то чудовище
и унесло ее куда-то. Началась печальная суматоха, — но что же
имъ оставалось дѣлать? Юноша-царевичъ сказалъ своимъ братьямъ:
«прощайте, — и я съ ней вмѣстѣ долженъ пропастъ», и ушелъ.
Шелъ, шелъ, шелъ, шелъ сколько только могъ и на одномъ полѣ
нашолъ источникъ, гдѣ и прилегъ. Туда пришелъ мальчикъ съ по-
судой. Царевичъ спросилъ его: «чья эта деревня»? Тотъ ему
отвѣтилъ: «здѣсь живутъ три брата деми, всѣ они женаты на до-
черяхъ одного и того же царя». Узнавъ это юноша обрадовался, —
оказалось, что тамъ жили его сестры. Когда онъ сталъ прибли-
жаться, сестры вышли къ нему на встрѣчу. Понятно какъ имъ
должно было бытъ пріятно видѣтъ его. Когда стемнѣло, возвра-
тились всѣ три деми. На встрѣчу демамъ пошла одна изъ сестеръ
и сказала имъ: «мой братъ пріѣхалъ!» Деми сказали ей: «если
старшіе братья пріѣхали, то изъ нихъ можно будетъ сдѣлать одинъ
шишликъ, если же младшій пріѣхалъ, то мы съ умѣемъ оказать
ему почестя». Зашли деми и расцѣловали другъ друга, обрадо-

ქიმიშახენა დახხინსუ ნი, მიოქვეშესუ ნდიქა. ბოშიქა კითხუ: «მუხე ქეშანთია». — «მესიდა, — ვაი მუში წაულავს! გაყანდიოქერქუსია ართი ორქოში თომამი ცირა ჰეკრითე მეწუნდუა დო გამუკასონროზითია, მარა მუთაქა მადლოქისა დო ართი შიბუათომა მუროფითია»; დო ე ბოშინე ქანძირსუ. ენა მუჭო ბოშიქა ქოძირუ ნი, ეზრათუ დო «ვაი, ახა-ვაია» თქუუ. კითხუ ნდიქა: «მუ ორენია»? ე ბოშიქა ირიფულე გაკალე ქუეწუუ. გოთანდუ ორდოქე ნი, გეკვირუ ბოშიქე დო ულა შინდომუ. ე ნდიქა ძალამი შიწუნესუ, მარა მუსე იქინდესუ? დო ართი რაში დო ართი ფინიე ქანწუქესუ. მოლართუ ე ბოშიქე დო ქომოლოთუ, გაყანდიოქერქუში წუდეშა შინილა; მარა გაყანდიო წუდესე ვა რდუ. გაგლასხაშუ რაშისუ დო შინილა ცირაშა, მარა, მუჭო ართიანი ქოძირესუ ნი, ყირი ხოლო ქეკვირთუ ბრელი ხოლოთა; მარა ცირაქე უწუ: «ბოში, დუდი მუოთე შიიქოთა? გაყანდიოქერქუსი სი მუთა გადოქენია». მარა ე ბოშიქე ვა დუეჯურუ დო ქიმიკინუეუ ცხენიშა დო ჭიშქარისა ქომოლოთუ ნი, ათუ ჭიშქარქა ეუყრი მიორკოლოუ ნა-მუდა ცანე მურიცხი მასოფუ დო დიიძახუ: «გაყანდიოქერქუე, სო რუქიას? ოსურე შიდაგიქისია». გაყანდიოქერქუქა ქიგეგონუ დო გაშასთხარუ. მუჭო ხოლოშა ქემაჰინინუე ნი, გაყანდიოში რაშიქა

вавшись взаимной встрѣчѣ. Въ то время какъ всё усеѣлись во-кругъ огня (очага), деми тяжело вздохнули. Юноша спросилъ ихъ: «за что вы вздыхаете»? — «Какъ за что? — намъ жаль той несчастной! Кажа-Ндѣи-Кхеркху⁶⁾ несъ по воздуху одну золо-товолосую женщину, мы погнались за нимъ, но ничего не могли сдѣлать съ нимъ, а только вырвали у женщины одну косу». Юношѣ показали ее. Какъ только юноша увидѣлъ эту [косу], упалъ въ обморокъ, произнося: «ахъ, горе мнѣ, горе мнѣ!» Деми спросили его: «что такое случилось»? Юноша разсказалъ имъ все подробно. Когда стало разсвѣтать, юноша всталъ и приготовился въ путь. Деми сильно были огорчены этимъ, но что же имъ оста-валось дѣлать? Они ему подарили одного коня и одну собачку. Юноша отправился въ путь и прибылъ въ домъ Кажа-Ндѣи; но Кажа-Ндѣи небыло дома. Слѣзъ съ коня и зашелъ къ жен-щинѣ-царевнѣ; увидѣвъ другъ друга, отъ сильной радости, оба упали на землю. Женщина сказала ему: «молодой человекъ, за-чѣмъ ты себя обрекъ на гибель? Съ Кажа-Ндѣи ты ничего не подѣлаешь». Но юноша не послушался, а посадилъ ее съ собою на коня. Какъ только подѣхалъ къ воротамъ, то ворота эти издали такой сильный скрипъ, что съ неба сорвали звѣзду и закричали: «Кажа-Ндѣи-Кхеркху, гдѣ ты? увели твою жен-

ქვერი მიოჭირხინუე, ნამუდა ე ბოშიში რაში გასხენე. ცირაქე უწუ: «ბოში, მა ვა გიწიო, ასე მუ ბქიმინავა? — სი ცოცხალი ვარა ქორდა». თე დროსე ქომოართე გაყანდიოქერქუექ დო ე ბოში ლეგალეკაიდე დოჭვირე დო ე ცირა ვიშო მიდექონე. ქიმერთე თინიქე დო ე ბოში ჭკირილი ქიოქი წუმოდე ნი, დოგორობუ დო სურუჯუნსე ქინსაკორობე აქო, უნაგურსე მიკასკირე სურუჯონი დო მუქე ფი ქივიო რისხვე დო ნდიეფიშ ქიმიდე. სდიენქე ენა ქომირესე ნი, ბრელი ინგარესე, მარა უკულაში ჯიშ, ნდიქე, დიხუბარე შური დო გეოდ გინე ე ბოში. გედიროთე ბოშიქე დო, კინი ულს მიინდომე ნი, ათე უკულაშიქე უწუ: «აბა ბოში, ათე სეში გუნხსაში ჩქიში რაში მიდექონონა დო თქნა გიძველენსი და, ვარა შინაფეკო უსამეველ რენია». ქივიო დოხოდე ბოშიქე დო კინი ქემერთე ცირაშა დო ქიმკინსურუე, დო ჭიშქარსე გინმიშე ნი, ესე უმოსი მიორკიოეუ ჭიშქარქე. ენა გაყანდიქე ქეკეკონე დო გამათხორსე. მუჭო ხოლომა ქომოართე ნი, მიოჭირხინე გაყანდიში რაშიქე, — დო ე ბოშიში რაშიქე ულსე ურკუ. ბოშიქე უწუ: «მუსე რგოთქია»? — «მუ ბქიმინავა? — ათი გუნხი ვა მორკვდასი, უკული ვგრვგინანქია». მარა მუჭო უმოსი მიო გუნე ნი, სეში გუნხსაში რაშიქე ქვერი მიოჭირხინე, ნამუდა გაყანდი-

щину». Услыхавъ это Кажа-Ндii погнался за ними. Догнавъ ихъ, конь Кажа-Ндii такъ сильно заржалъ, что остановилъ коня царевича. Царевна сказала ему: «молодой человѣкъ, я вѣдь говорила тебѣ, — что мнѣ теперь дѣлать? ты, по крайней мѣрѣ, будь живъ». Въ это время подѣхалъ Кажа-Ндii, изрубилъ юношу на куски, а женщину увелъ обратно. Подошла собачка, собрала разбросанные куски отъ трупa юноши, положила ихъ въ мѣшокъ, привязала его къ сѣдлу, она сама вскочила на коня и такъ доставила трупъ демамъ. Деми, увидѣвъ это, много плакали, но младшii братъ ихъ вдунулъ душу [въ куски трупa] и воскресилъ юношу. Когда юноша поднялся и сталъ снова приготовиться къ отъѣзду, младшii деми сказалъ ему: «молодой человѣкъ, вотъ тебѣ мой треногий конь, — возьми его съ собою, если и онъ тебѣ не поможетъ, то другого средства нѣтъ». Юноша сѣлъ на коня, снова прѣхалъ къ своей царевнѣ, взялъ и посадилъ ее на коня. Когда же выѣзжалъ изъ воротъ, на этотъ разъ онъ еще громче закричѣли. Услыхавъ это Кажа-Ндii погнался за ними. Догнавъ ихъ, конь Кажа-Ндii заржалъ и конь юноши уменьшилъ ходъ. Юноша спросилъ своего коня: «что ты это дѣлаешь?» — «Что мнѣ дѣлать? если у меня была четвертая нога, тогда я бы ее побѣдилъ». Когда же Кажа-Ндii близко подѣхалъ, трено-

ქერქუმი რაშა გაახემე, დო ქემერთე ბოშიქე, დო გუერქე ლეკუნი
დო შქანანსე გიიღე გაყანდიოქერქუე. იში რაშისე ცირა ქეტიონებუ
დო მალართესე ხარულე; დიენსე შუგუელეუ დო ანძოსე გამეკთხე
დო შუმი წუღეს ქომორთე.

Гій копь заржалъ такъ сильно, что остановилъ коня Каша-Ндii. Тогда юноша подѣхалъ къ нему, размахнулъ мечомъ, перерубилъ Каша - Ндii пополамъ, на его коня посадилъ царевну и отиравились веселыми. Былъ проѣздомъ у демовъ и, затѣмъ, возвратился въ свой домъ [съ царевной].

1) Полн. ф. მკვირათი.

2) Полн. ф. დარონოსე.

3) Полн. ф. თესე, ათესე.

4) დემი demí, სოკრ. დიი dii, ნდიი ndii; გრუზ. დევი, მდევი, dewi, mdewi, общаго корня съ персид. دیو, арм. դև. Въ мингрельскихъ и грузинскихъ сказкахъ, вообще въ иверской мифологіи, слово demí, dewi, mdewi употребляется обыкновенно въ нарицательномъ смыслѣ; съ нимъ соединено понятіе о представителѣ злого начала, но съ нѣкоторымъ ограниченіемъ: это — не духъ безтѣлесный, бессмертный, а полу-демонъ и полу-человѣкъ т. е. нечистый духъ во образѣ гиганта, исполина. Онъ подлежитъ смерти, даже человѣкъ можетъ его убить, обмануть, устрашить; онъ можетъ жениться на женщинѣ и т. п. Въ предлагаемыхъ сказкахъ довольно ярко рисуется характеръ и скромный кругъ дѣятельности этого развѣнчаннаго адепта божества.

5) Такъ перевожу сложное слово ზინი-უნხე, ზინ-ხხე, მზინგუნხე, მზინ-ხხე; въ груз. яз. მზინ-უნხხევი, მზეთ-უნხხევი. Слово это имѣетъ нѣсколько значеній: дѣвица, невидѣвшая солнца т. е. такая, которая весьма рѣдко показывается кому-нибудь изъ постороннихъ; дѣвица, неносящая слѣдовъ загара, бѣлолицая; дѣвица, подобной которой солнце еще не видало, не рождалось, т. е. необыкновенно красивая. Это слово понимается обыкновенно въ послѣднемъ значеніи и въ грузинскихъ и мингрельскихъ сказкахъ. მზინ-უნხე заимствовано изъ грузинскаго языка и искажено, по мингрельски оно должно было быть ზყაშუმირათე.

6) გაყანდიოქერქუე, Kaža-ndii-kerkuu, полн. ф. кая + шди + дემи + ქერქუე, Kaž + ami + demí + kerkuu, букв. «быстрый (быстроногий), кремнеподобный демн». გაყობს, გაყობე, Kažina — собственн. въ Мингрелии (см. Отд. II, № XIV, სქანო გაყობს) и, вѣроятно, происходитъ отъ слова გაყო, kaži, «кремень».

III. ანთი სსწკვადი ჩილანში კახი ქაქლოფენე დო ანთი სქეჟსი მეტი ვა ნოქუნეჟე, მარა ძალანში სქეჟსი დო შეღებინი ჩოფე, დო სხელი ვოხოდე გეჩია. ანთი დღასე თე ბოშიქე ოტყადეშა მიდართუ დო, ოხვევასე ჩუდეშა მიიშე ნი, ანთი კოკასი ოსურეი ქედირე წყურგილიშა მიძალე დო თისე ქაქლოთე სავანი დო კოკა გუჟტანგ. მუკასანი თე ოსურქე დო უწუ: «უჯგუჟ ჯგირი ბოში ქორექია და, მს კოკასე მიტანენქე ვარე, ვითოჟირი გოლანში გინოხე ვითოჟირი ჯიმა ნდისე¹⁾ ანთი და ჩენსია დო ეთინა ქემიქონია». ენა მუქო ბოშიქე ქეგეგონე ნი, ძალანში სიბოშეში სიჩქარეთე. გურში ბაძეგადე გეჟოლე სოძახე ძარენდე ნი. ქემოროთე ჩუდეშა დო უწუ დიდა დო მუჟმსე: «ანთი წანაში დასაბადი ორზოლი დომიქვითია დო, ვა მემარ-თასია და ათე მქეგათილი ბორჯიში დინახლეჟა და, უკული თქვათი ქეგიმარეხითიაო». ენა დიდა-მუმსქე ვა დუჟჟერე: «სქანსი მეტი მითა ზუნანია დო სი სოლო მიდინთია!» გარა დიქეჟსე, მარა გეჩიაქე ვა დუჟჟერე, დო გუჟჟეთსე ანთი წანაში ორზოლი. მარა გომოთხუას თინეჟიში ვეჟ რაგადეჟ; მუ წუხარებაქე ოქუე ნი, თაში ნამუდა ორიჟელიქე ქემიტიჟე ინეჟიში გომოთხუას დო ნკარა: ბჟა დო თუთაქე, ცა დო

III. Былъ одинъ бѣдный женатый человѣкъ и, кромѣ одного сына, никого не имѣлъ; но этотъ сынъ былъ весьма красивъ и силенъ, и назывался Геріа²⁾. Однажды этотъ юноша отправился на охоту и, когда вечеромъ возвращался домой, встрѣтилъ одну женщину съ кувшиномъ, шедшую на родникъ за водой; онъ направилъ на нее стрѣлу и разбилъ ей кувшинъ. Женщина, обратившись къ нему, сказала: «если ты такой молодець, то вмѣсто того, чтобы бить мнѣ посуду, привези-ка себѣ единственную сестру двѣнадцати демоновъ, которые живутъ за двѣнадцатью горами». Услыхавъ это, у юноши стало сердце биться усилено отъ чрезмѣрной юношеской поспѣшности, чтобы ее увидѣть. Пришелъ домой и сказалъ родителямъ: «изготовьте мнѣ путевую провизію на годъ и, если къ назначенному сроку я не возвращусь, тогда поищите вы меня». Родители не согласились на это, говоря: «у насъ никого нѣтъ, кромѣ тебя, и ты хочешь куда-то пропасть». — Они начали плакать, но Геріа не послушался ихъ. Они ему изготовили путевую провизію, но ихъ прощанія и рыданія нельзя передать языкомъ. Началось такое оплакиваніе, что всѣмъ стало извѣстно ихъ разставаніе: солнцу и лунѣ, небу и землѣ, морю и пескамъ. Наконецъ, благословили сына и отпустили его. Онъ взялъ съ собою одну маленькую собачку, которая называлась «Матниочи³⁾». Распростившись другъ съ другомъ,

დინსქე, ზღვა დო ქვიძასქე. ბოლოს დოხვასქეს დო გუუტეს; დო მიდეკუტეუ თი წკვას ართი ჭიჭე ფინიე, სხელი ჯოხოდე «მთიკოხი. გამეეთისე ართიანსე, გოჯუდესე, გოხუპესე დო მიდართე ბოშიქე დო იღე, იღე, იღე, მუთი ქასდინედე ნი, თინა ქიდე: წოხი შქასე, წოხი ვითოხუთი შქასე, წახა-მოწახა დო სუმი თუთასე ქიმიიშე დო გინიილე ამში გოლა; მარა ათე ამში გოლა გაათე ნი, მუგიდა რდე ნი ირიფულქე გეიქარე: ჯა დო ქუაქე არძოქე იკიირთე დო თე დიკო ხონსე შიიკერკედდე, მარა გერიაშა მუთასქე აღოლეუ ნი, თუქანსე ხონარი გეკობხე დიკოსე ნამუდა: «მუ გოხი ექია მს გამირზიე? გერია, სარადოში სქუაში მეტი მს მიგამირზენია»? ე ბოშიქე დუუძანე: «მს გოხოდექია გერია სარადოში სქუაჲ». ენა ქიბეკობხე ე როკა-პიქე ნი, ამო ქემასადე დო დუდი დუეკრე დო ძაღამი ვატიიფე, უწუ: «სო მეხოჯექია»? ექე უწუ მუში ფირქი, მარა ათე როკაპისე ძა ლაშქე ეწუინე. გერიაქე უწუ: «მუშენი გეწუინუა»? — «მუშენია და ვიმო მადდე ბრელი ბძირია, მარა ამო დორთელი გოხი ვა მიძირენია». მარა უში რაგადი შენი გერიაქე სუჯიშათი ვე გილეუფართხუე გიანენუ დო იღე მუში შარაშა, იღე დო იღე, მუთი ვა აღინედე ნი, თისნი ქიდე დო გაათე ამში მხვა გოლა ნი, თაქი უარესი აწარებაქე იწუე ქიწახაშიქე;

обнялись, поцѣловались и юноша отправился въ путь. Шель, шель, шель, шель сколько только могъ, — отъ седмицы до седмицы, седмицы въ пятнадцать дней, годъ ѳ три мѣсяца ⁴⁾, — перешель шесть горъ. Когда онъ перешель эти шесть горъ, то зашаталось все что тамъ было: деревья и камни повалились и покатались внизъ, но Герія остался невредимъ. Въ это время ему послышался голось снизу: «что ты за человекъ, который устоялъ противъ меня? кто въ состояннн устоять противъ меня, кромѣ Герія, сына бѣдняка»? — «Это я — Герія, сынъ бѣдняка». Услыхавъ это, «Рокапи ⁵⁾» пошла ему на встрѣчу, поклонилась, засвидѣтельствовала ему высокое почтеніе и сказала: «куда ты изволишь отправляться? Юноша сообщилъ ей о своемъ намѣреннн. Рокапи сильно огорчилась. Герія спросилъ ее: «зачѣмъ ты огорчаешься»? — «А затѣмъ, что я видѣла много людей, отправлявшихся туда, но возвратившагося никого не видала». Но Герія не обратилъ на это никакого вниманія и сталъ продолжать путь свой дальше. Шель, шель, шель больше, чѣмъ могъ и, когда онъ перешель другія шесть горъ, тамъ началось еще сильнѣйшее землетрясеніе. Оказалось, что это была деревня (страна), принадлежащая старшей сестрѣ Рокапи; но Герія не обнаружилъ никакого признака страха. Рокапи закричала ему: «что ты за человекъ, который

თრქმე თი როკაშიში უხაში დამი სოფელი ცოფე, მარა გერიაქი მუ-
თათე შიიტეფინუე, დო დოუძსე როკაშიქი: «მუ კოხი ექი სქიში
შუქისე. გუურსიექ? გეონი. სანალოში სქეს, ხოლო ვა რქეია?» დუუძსე:
«მას გოხლოქიან». მუ რაგადი ოკო, ხათე ქემახსადე ე როკაშიქი, დუდი
დუუქრე დო პატიცე, უკული კითხე: «სო მუხოჯესქია?» გერიაქი უწუ
მუში ფირქი, მარა ე როკაშიქეთი ძალაში მიიწუნუ. კითხე გერიაქი:
«მუშენი იწუნებუქია?» — «მუშენი და, ვიშო მანდე ბრელი ბძირი
დო დორთული კოხი ვა მიძირენი, მარა ვა ართი სიკეთესე ქორდო
ღანქია», უწუ როკაშიქი, «ხქიში სუმი კუხაში რაშისე ქოგახუქქესქია»;
დუუძსე რაშისე დო უწუ: «ონდარო ცოცხალი ეხიე ვა უადაცევა
გერიასი» გაშეთსუ გერიაქი, ქიგედოხადე ე რაშისე, ქიციუნუ
მუში მათიგონიფინიე დო მიდართე. გიშეეღო ართი ძალაში მიხდო
რისა დო ქოთი შეხლოე ნდიეფიში დონორესე. ათე მიხდონსე
გიიჯინე ნი, გურში კარქი გაანწეუ დო თორქი წყართე იაფე, —
მუში ოსეშიაკარიში მიხდონიში ლაფაფიქე შეეგონე დო თქე: «მარ-
დობა მოწულე დონონსი!» დო ქოტეკე მართანი რაშისე დო ეფერი
ქადაფაფინუ ტვერი ჰეერი ვე გიშეეგონადე დო თქე: «ასე დეეზადი
უძირათე ქიყანსი!» ქემერთე ნდიში ჩიქარისა დო გაგლისხაპე

устоялъ противъ моей силы (обаявiя)?— не Герiа ли ты, сынъ бѣд-
няка? Этотъ ей закричалъ: «это — я». Что и говорить, Рокаи тот-
часъ пошла ему на-встрѣчу, поклонилась, приняла его съ почетомъ,
затѣмъ, спросила его: «куда ты изволишь отпраляться?» Герiа
разсказалъ ей о своемъ намѣренiи, чѣмъ и эта Рокаи также сильно
огорчилась. Герiа спросилъ ее: «что тебя огорчаетъ?» — «А то,
что отпралявшихся туда я видѣла много, возвращавшагося же
никого не видала, но окажу тебѣ одну услугу; — добавила Ро-
каи, — я тебѣ подарю своего треногаго коня». Позвала коня и
сказала ему: «пока Герiа живъ, — служи ему неизмѣнно». Герiа
простился съ ней, сѣлъ на этого коня и поѣхалъ, взявъ съ собою
собачку Матникочи. Онъ выѣхалъ на одну большую поляну и
сталъ приближаться къ обиталищу демовъ. Когда онъ взглянулъ
на это поле, сердце у него стало радоваться, и глаза наполнились
слезами, — вспомнилъ свой дворъ и красивое поле, и произнесъ: «бла-
годаренiе Богу милостивому!» Потомъ ударилъ своего коня такъ,
что та стала игриво прыгать, поднимая клубомъ пыль. Юноша мол-
вилъ: «вотъ теперь я очутился въ невѣдомой странѣ!» Подѣхалъ
къ воротамъ демовъ, слѣзъ съ лошади и привязалъ ее тамъ же.
Отошедши немного проговорилъ: «а коня вѣдь я привязалъ не
крѣпко!» Пошелъ обратно, сорвалъ дубовое дерево, всадилъ его

ცხენიზე და ქიმიკაკიერე თაქი. წიმიკონე ჭე ნი, თქუ: «თე რაში სხი-
რებულა მივეოვირა». — დიროთ კინი და მონწუე ართი ჭყონი;
დედი ნი ე ქვანახანეუ დიხსე და თისე ქემკაკიერე მანგარო ნი, უწუ
რაშიქე: «თაში ვა იქიმინდიგონიე, მს მიდებშია წუდეშ; ახა ასე მს
გაწუეე, თეში ქიმინია, — ასე ნდიეუი წუდეშე ვა რენია და ქემერთია,
ართი კარდილა წუმონენია და თინა გამუნართინეევა, უკუელი ცირაშა
ქიმერთია და შიჯალა გეგეწუეუდია». შიღართე გერიაქე და ე კარდი-
ლასე კუხხი მიოგუ და სემიშახე გამნიროთ და შიჯიმე ქვდიდგე,
უკუელი ცირაშა შიღართე, დოტახე არძო რკილარეუი და შინილე.
სიდე არდე ნი, თექი ნი, ე ცირასე ეორცე ძალაქე, მარა მიკაკიერე
ნი მუში ჯგირი ბოშალასე ნი, ძირაფაქე ახილე და, მე გავაგინძალა,
შიჯალა ქიმეზე. გიმიადე ეურე ბოშიქე ქეეუიანო და ქომორთე
რაშიშა. იმესერი თექი შიისვანჯე ჯგირო და მსყირა დღასე უწუ
რაშიქე: «ასე ნდიექე ქომორთისია და კარდილა მუნორთინაფილი
ქობირესიე, არძაქე დოშქერონდეა თექენი, ნამუდა ვითოყირი ხო-
ლოში ნაკლებიასე ვა მუნართინედე თი კარდილავა, და თქვიისია: «თეში
მსქიმინარქე მუთია მიწუა ნი, დუეეეერთია», — და ასე შეურქია». ში-
ღართე გერიაქე და მუჭო ქობირესე დიექე ნი, გემიწოცვისე არძოქე

вѣтвями внизъ въ землю и привязалъ къ нему на-крѣпко коня.
Тогда-то конь ему сказалъ: «если ты такъ не поступилъ, то я
ушелъ бы домой, а теперь дѣйствуй такъ, какъ я тебѣ ска-
жу, — въ настоящее время деми находятся дома, поди ты въ
поле, тамъ лежитъ котель, переверни его; затѣмъ, отправляйся
къ дѣвушкѣ и возьми у нея слово (согласіе на замужество)». Геріа
пошелъ, толкнулъ ногой котель, перевернулъ его три
раза и поставилъ его лицомъ верхъ, затѣмъ пошелъ къ дѣвушкѣ,
сломалъ всѣ замки и вошелъ туда, гдѣ она находилась. Дѣвушка
очень удивилась этому, но такъ какъ ей понравилась храбрость
этого юноши, то и, говоря короче ⁶⁾, дала ему слово. Юноша вышелъ
оттуда веселымъ и пришелъ къ своему коню. Ту ночь онъ про-
велъ возлѣ него покойно, а на другой день конь ему сказалъ:
«въ настоящее время деми пришли въ поле и, увидѣвъ, что ко-
тель перевернуть, удивились, такъ какъ этого котла обыкновенно
не могли перевернуть менѣе двѣнадцати демоувъ, и сказали между
собою: «чтобы нѣ сказалъ намъ тотъ, кто перевернулъ этотъ ко-
тель, мы должны исполнить», — а теперь пора тебѣ отправиться
туда». Геріа пошелъ въ поле. Деми, какъ только его увидѣли, всѣ
поспѣшно встали, пошли на-встрѣчу, поклонились и доложили
ему: «чего ты отъ насъ требуешь»? Этотъ имъ сказалъ: «вы должны

ლო ქემასადესკ, დედი დუუტესკ დო მასშინესკ: «მუსე ბოხუღენთისა? ექე უწუ: «თქვანი დე ოკო ქომუნათიეე». დიექე უწუ: «სქი ქიმერხანთისა, მან უხასენწიეე ვა დეგანებესისა» — გიორკადესკ. მან გერიაქე უწუ: «მითინიძა ვა მოშქურენისა» დო, აქითი მუოთე ვა ვაგირძალა იშენი დიდი ე არიკი, დო დუუბალე მარსქილესე, დიანა ვასწიესკ, დო ორენა დიანასე ნი, თუმი ორდოსე გიმიიჯინე გერიაქე ნი, ქოძირე ბრელი ანძო უხათე მონწიიირი ვოსი, უხასენწიეეში მონქვათილი. ქეგედოსოდე რაშისე, ქოდიშახლელე დო ანთიანსე ქემოსლოდუე, დო სუმი შეანბოთე გუუტუ: «მა ვახლელქია გერია სარალში სქუავა». მუუხინე ენა ხენწიეექე იხუე დო მუთი ქოცუნდე ჯარი ნი, ჭიჭეში მეტი, ანძო მოლასქე. მუუანსეთი ქოძირე გერიაქე ნი, ჭე დეევირქე, მან რაშიქე უწუ: «ენა მუთა რენისა, ბოშისა, უარესისე შეელქია». გუუტუე გერიაქე რაშისე დო ანძო დასლოდუე ანთიშ მეტი, — ენა შეანბოთე გუუტუე ასე გვალე გეერისე ხენწიეექე დო ქიმიიჯინუე მუში სანიმენდო ცქვათირი ვოსი, ნამუთი ვა ჭირებში დროშოთე ცუნდე ნი, სხელი ჯოხოდე: «ყვამერიცხამი», დო მუთი დოსქილადირი ჯარი ქოცუნდე ნი, ანძო ჩახბარე დო გუუტუე გეედირთე გერიაქე დო გიმიიჯინე ნი, სქანი ნტერსე ეთეერი უძირა

выдать за меня свою сестру». Демь сказали ему: «мы-то выддимъ ее за тебя, но», прибавили они, «Черный царь не позволить тебѣ взять ее». Герія же отвѣтилъ имъ: «я никого не боюсь», — и вотъ, чтобъ и здѣсь не удлинять и безъ того длинной сказкѣ, достаточно и этого для слушателей, — устроили пирь; когда пирь еще продолжался утромъ, Герія выглянулъ изъ дверей и увидѣлъ множество людей, наряженныхъ въ черное платье, которые были подосланы Чернымъ царемъ. Герія сѣлъ на коня, ворвался среди ихъ и всѣхъ перебилъ; трехъ же изъ нихъ оставилъ въ живыхъ въ качествѣ вѣстниковъ и послалъ ихъ сказать Черному царю: «это я — Герія, сынъ бѣдняка». Царь этимъ обидѣлся и, за исключеніемъ незначительной части, выслалъ все свое войско противъ него. Герія, увидѣвъ ихъ, немощко задумался, но конь сказалъ ему: «юноша, это ничего, ожидай еще худшаго». Герія, ударивъ кнутомъ своего коня, всѣхъ ихъ перебилъ, кромѣ одного, — а этого отпустилъ въ качествѣ вѣстника. Послѣ этого царь совершенно вышелъ изъ себя; призвалъ къ себѣ своего преданнаго и вѣрнаго раба, къ помощи котораго онъ прибѣгалъ въ затруднительныхъ обстоятельствахъ, по имени «Квamuрицхами»⁷⁾; поручивъ ему все оставшееся войско, отпустилъ его въ походъ. Герія всталъ и, когда сталъ обозрѣвать, то пусть твой врагъ

დასჯ, ექვ ძირგ ნი; წვამურციცხამიში ძირაოჯაქე ეწყინგ, მარა მუსე
იქტბდგ? რაშიქე უწუუ: «ათენა რენია, ბოში, მა გირაგადღეიქე». დეე-
წერე ვიჯვარი, «მარდობა დორონსია» თქუ, გამეოთხე ჩირსე, რადახე
სიტოცხლესე ვე ელიდგ ნი, დო გიმიილუ; მარა დიორდქე ის ვაატაკე,
ჯარნი აძორ დუუხლოდუ დო უკუელი მოუნტესე ართიანსე ლახთი:
ისოფესე დო ისოფესე ცხენ-დო-ცხენე, მარა ძალიშა ვა რდგ საქმე,
რადახე წვამურციცხამიში შური მხვასე ობარდგ ნი, — ისე მუ წვი-
ლგბდგ? დო დუუძახგ: «ათაში ოკო, ბოში, წოთამავა!» დო დოწვილგ
გერია. მუტო გერია დოწვილგ ნი, ე ცირა ქიიხვამილუუ, დიეთი აძორ
დაახლოდუ დო ბოშიში რაშისე ცირა ქიგიობუნუ დო მიდქეცონგ,
ხენწიფესე ქიმუეცონგ. მარა ცირაქე უწუუ ხენწიფესე: «მა ეფერი
კოჩიში ნახილი ვორექია, ეში ლექინო ვა დღვანებქია დუსე, ვარა
ქემეკინის დო მიქეთი ჭორჯგინათი, თიმობა რდასია; ვარე და, სუმი
თუთასე ქემადროვის თიში რგულავა». ხენწიფესე რგინებამა ამქუ-
რინგ, — «ნდიიში ნათესეე რენია» — დო სუმი თუთა ქაცადე. ასე, მუ-
ყანსეთი გერიაქე დოღურუ ნი, დუდი მელახე ძედგ დო ტანი მელახე
ნი, ქიმეკოე მუში ერთგული მათიკოჩი-ფინიექე, დო ართიანსე
ქემეკოდუ დო თექი ქომეკუდონოდგ ოთხილუუსე. ე ხანი დო ანბე

увидеть то что онъ увидѣлъ». Ему было неприятно видѣть Ква-
мурицхами, но что же ему оставалось дѣлать? Конь ему сказалъ:
«юноша, вотъ онъ и есть тотъ, о которомъ я тебѣ говорилъ». Перекрестился, воздалъ благодареніе Богу, простился съ женой,
такъ какъ не надѣялся остаться въ живыхъ, и выступилъ. Герія
сначала не сразился съ нимъ, а перебилъ его войско и, затѣмъ,
стали бить другъ-друга булавами. Будучи верхомъ, все дрались
и дрались, но побѣда не зависѣла отъ превосходства силы, ибо
душа Квамурицхами находилась въ чужихъ рукахъ, — какъ же
его можно было убить? Квамурицхами закричалъ: «молодой чело-
вѣкъ, вотъ какъ надо стрѣлять»!... И убилъ его. Убивъ Герію,
перебилъ всѣхъ демовъ, схватилъ жену Геріи, посадилъ ее на
коня ея мужа, повезъ и привезъ ее царю. Но она сказала царю:
«я вдова тѣлаго челоука, что не могу тѣкъ легко согласиться
раздѣлить съ тобою ложе, — или выходи на единоборство со мною
и, кто изъ насъ побѣдитъ— пусть будетъ все по его волѣ, или же
дай мнѣ три мѣсяца носить трауръ по мужѣ». Царь побоялся
вступить съ ней въ единоборство, ибо она была изъ рода демовъ,
и далъ ей трехмѣсячный срокъ. Послѣ того какъ Герія былъ
убитъ, — голова его валялась на одной сторонѣ, а тѣло на дру-
гой, — вѣрная ему собачка Матикочи подошла, положила эти

შქსი. გიშეკლე წანა მოწანაქ დო რასანა ვა ძირქს დოროელი დიდამუმაქ. მუში გერია ნი, ქიგაყუნეს, დო ქეშაჭირინესე თეში ხოლოშა ნი, ართი ჭიფე შარსა იკიკათე გვერენქა ბრელქ დო მოუნ- ჭესე ართიანსა დუდი, დო არძოქ დიიზლოდ; ათე დროსა გი- თილე ჟირი დიდი გვერქ დო ართი წუარისა დინილესე, კინი ეშე- ლესე, დო ვიშოაშო გინილესე ლურელი გვერენსე, დო არძოქ ბეკ- თელესე. ათე ძირაფაქ გუუკვირდესე ძალანქ დო თქვისე: «ათე წუარი ჭე მიდეგბლითა»; დო გეშეკლესე სთითიში ეფშა დო მიდეკ- ჟუშქესე. მუჭო ხოლოშა მინჭესე ნი, მათიკოხი-თინიექა, ქოძირე თენევი ნი, გავითირულე დო ქეშაწადე; დიდი წუხარკოთე იწაჯდონე თენესე დო ქიმიცონე ლურელიშა. მუჟანსა ქოძირესე გერია ლურელე ნი, ჟირიხოლოქ იკირთესე სარალენქა, ინგარესე ბრელი; უკული ქეკაშინე თი წუარი უღუდუ ნი, დო გელეკლე საროდარი დიდაქა, ქი- გიობე გერია ნი, გეკცოცხალე დო თქუ: «ვაი, მუსა ხანსა ქედობლე- რუნია». გიიჯინე ნი, დიდა დო მუმსა ქოძირე, — სხოლე ძალამქა, მარა მუში ანბეკში გოშინაქ კინი შეაწუხე დო თქუ: «შვიდებითა». დიდამუმასა კინი გამეკთხუ. დიდა-მუმსაქ ბრელი ინგარესე, მარა დროსანსა მინდვესე მუნევიში სქიმე დო მითმინესე. მიდართე

части вмѣстѣ и прилегла охранять ихъ. Съ тѣхъ поръ какъ все это случилось прошель одинъ годъ и, какъ какъ родители уви- дѣли, что ихъ Геріа не возвращался, отправились его искать. Когда они подошли близко къ одной узкой дорогѣ, увидѣли какъ нѣсколько змѣевъ встрѣтились и стали бить другъ друга головами, и всё пали мертвыми; тогда выползли двѣ большія змѣи, бросились въ одну рѣку, снова выплыли на берегъ и начали переползать въ разныхъ направленихъ надъ мертвыми змѣями. Эти всё ожили. Родители Геріи очень удивились этому зрѣлищу и сказали другъ другу: «возьмемъ и мы немного этой воды». Почерпнули и взяли полный наперстокъ воды. Когда приблизились, собачка, Матинкочи, замѣтила ихъ, побѣжала имъ на-встрѣчу, повела ихъ съ весьма печальнымъ видомъ и привела къ убитому. Несчастные, увидѣвъ Герію мертвымъ, оба упали наземь и стали рыдать; затѣмъ, вспомнили, что у матери этого несчастнаго есть вода съ собою, — какъ только окропили Герію, тотъ ожилъ и сказалъ: «горе миѣ, сколько времени я проспалъ!» Взглянувъ на родителей, онъ имъ очень обрадовался, но, вспоми- нивъ все съ нимъ случившееся, снова опечалился и сказалъ: «про- щайте!» Снова разстался съ родителями. Эти много плакали, но, возложивъ упованіе на Бога, вооружились терпѣніемъ. Геріа

გერიაჲ დო, თი ხენწიფესჲ ქიქანაში მახლოდუ ნი, ართი დიდი ტყაჲ ქუეჩვად; ათაჲ მითილჲ ნი, მუგიდარქი ხანარობა ეფერი ისიმედჲ ათე ტყასჲ, მეტი ვე შიილეზუდჲ. გაჩენდჲ ათე შარასჲ ნი, ქომურსჲ მუგდენი, ქემონწუხსჲ თე ტყასჲ, ჯა დო ჯა ართიანსჲ მიკიოტირსჲ, შოკაჯინჲ ნი, ქოძირჲ: ართი დიდი გერქჲ ქომორთჲ ჯიქერო დო ქაატაკჲ გერასჲ; დოლეუ მოგვერდი გერიაჲ დო სუმი ორგია ქაყოთჲ, შარაკინი ქაატაკჲ დო ირკინესჲ დო ირკინესჲ, — სუმი დღასჲ ქიირკინეზუდესჲ, დო ბოლოსჲ ორჯვინჲ ბოშიქჲ დო შქასჲ გოსოფჲ. გოსოფჲ ნი, გაგმოსხაჲ სქვერქჲ, სქვერი დოწვილჲ ნი, კოლოფიქჲ გაგმოდჲ, კოლოფი გოტახჲ ნი, სუმი შარჭიხლოქჲ გაგმოფურინჲ, ეირი დო ვვილჲ დო ართი ოჭოფუ. ათე უამსჲ წვამურიცხამქჲ ქიდეელახჲ დო შური-მალაფუო გინიირთჲ, თეშენი ხამუდა თიში შური წოფე თურმე თენა, დო მასუმათი დოწვილჲ დო იქეთი დოღურუ. უკუელი შინიილჲ ხენწიფეში დოხორჲშა, დო მუში ოსურიში მეტი ირიფელი ართიანსჲ ქიმკაკანდოდუ დო მუში ოსური მოლეეკონჲ მუში დიდამუმაშა. დიდი ხარულეზაქჲ მანჭინიფუ ბოლოსჲ დიდა მუმასჲ მუნეფიში მოთმინებაში დო წუხარებაში მანგიორქჲ დო აქოქჲ მოჯართესჲ კინი მუნეფიში წუდჲშა.

отправился въ путь и, когда сталъ приближаться къ государству Чернаго царя, зашелъ въ одинъ большой лѣсъ; вступивъ въ него, онъ услышалъ такой шумъ, что слышѣ этого нельзя было себѣ представить. Онъ приостановился, — и вотъ, по дорогѣ идетъ что-то, ломая весь лѣсъ, дерево валится на дерево, — посмотрѣлъ пристально и увидѣлъ большого кабана, который шелъ прямо на него (Герію); бросился на него, поднялъ и перебросилъ его на трехплечное разстояніе¹⁾; но снова сразились, — боролись и боролись, три дня боролись. Наконецъ, юноша побѣдилъ и разорвалъ его пополамъ. Изъ разорваннаго кабана выскочила серна. Когда юноша убилъ серну, изъ нея выпалъ ларчикъ; когда онъ сломалъ ларчикъ, изъ него вылѣтели три ласточки, — двухъ изъ нихъ онъ убилъ, а одну поймалъ. Въ это время Кватурицхами заболѣлъ, показались предсмертныя агоніи, такъ какъ оказалось, что эта ласточка и была его душа. Геріа убилъ и ее и Кватурицхами умеръ. Послѣ этого Геріа вошелъ во дворецъ царя и, за исключеніемъ своей жены, перебилъ всѣхъ. Свою жену онъ привезъ къ своимъ родителямъ, которые, за свое терпѣніе и пережитое горе, получили великую радость. Всѣ они отправились обратно домой.

1) Полн. ф. ნდიუნსა.

2) Геріа, *Geria*, გერია, прозвание, кличка, играющее роль собствен. имени; происходит отъ *გერი* «волкъ» и значить «волчѣнокъ». Подобныя народно-мингрельскія собств. имена весьма часто употребляются въ Мингрелии, таковы: ჯვარია «собачка», ღვინო, сокр. *ფ.* ღვინო, «львѣнокъ», თვლითქა «золотоглазый», სქვამიკობი «красавецъ», სქვამი «красавчикъ», თვლითხილი, сокр. *ფ.* თხილი, «открывающій кому-нибудь глаза», აკასხვალე «единственный», ქამხვალე «будь ты у меня живъ», სხანტია «желанный», ჭყვალე «испосланный въ мплость», ბაშინი «мальчишка» и др.

3) Матхикочи, *Matikoci*, მათიკობი (*მა* + *თი* + *კობი*, *ma* + *ti* + *koci*), «я также человекъ».

4) Три года, три мѣсяца и три недѣли, — обыкновенное времячисленіе въ мингрельскихъ сказкахъ (ср. стр. 29).

5) Рокапи, въ сказкахъ мингрельскихъ, равно и грузинскихъ, — это старуха съ демоническимъ характеромъ, обладательница волшебныхъ замковъ и помѣстій; вѣдьма, колдунья; затѣмъ, въ обыденной жизни такъ называютъ беззубую, исхудалую и злую старуху.

6) *მე გავაგონებლავ* «чтобъ не удлиннять» рассказа; мингрельскіе рассказчики, сказывая сказки, часто вставляютъ подобныя выраженія (см. ниже стр. 22), какъ бы извиняясь предъ слушателями за подробности и длину сказки.

7) Квамурецхами, *ვამურეცხამი*, (*ვამ* + *მურეცხ* + *ამი*, *Qwa* + *muricx* + *ami*), «имѣющій звѣзду на лбу».

8) *ლერია* — «плечо», обыкновенная народная линѣйная мѣра: если протянуть обѣ руки въ противоположныя стороны горизонтально къ землѣ, то разстояніе отъ оконечностей пальцевъ одной руки до оконечностей пальцевъ другой и будетъ мѣрой, называемой «плечомъ».

IV. ართი ხენწიფე ქოცოფენ დო ათე ხენწიფესე სუმი ქო-
მოლი-სქუა ნოცუენუე. ართი დროსე ათე ხენწიფექე ქედველახე დო
ჟიჩი ხოლო თორქე დევევერე. მიდახქუ მუში სქუალეფი შეწამალაჲ
დო აძო შეწამალექე გინოტევიდესე: «ართინეერი ხსოში რენია დო
თინა ოგაჰოფენია და, — დოსქედუქია». ე ხსოშიში სხე გეუხანტესე
დო ქედუეუტეესე. უხოჯე ხენწიფექე უჩაში სქუასე დო მიდახქე
სდუასა ხსოშიში ოგოფუჲს; მარა ოში გოჩი დო მუში ბადექე ახო-
ძოქე ქიდინაზლოდღ სდუასე, მარა მუთუნი ვა ძირესე იში სხეში.
რუდესა ქომორთე დო მუმასე უწუე: «მუთაქე მაშუე». ხენწიფესე
ეწეინე, მარა მუსე იქინდღ? უგუელი მიდართე ოშქაჩი სქუაქე დო მი-
დეველანე ოში ბადიამი გოჩი თექითე; მარა ესეთი აძოქე დასზლოდღ
დო მუთუნქე ვა აჰოფუე. უგუელი მიდართე უგულაშიქე, მარა ექე სერხი
ინვარე: ოში ქილა ქვირი მიდეედღ დო ართი გოჩი მიდეეჰუმუ. ქე-
მერთე სდუასა ნი, იჩი დღასე დინახრლე ძვალენსე ქვირი სოშასე
უბადღდღ ნი. უგუელი დეველუე ნი, გაჩენდღ; მარა თუმი დინე ნარლუეფი
ქვირითი ხსომენქე ძალაში დიიგვანესე დო თქვიისე: «ათე ბოშისე
შატოი ქოფცათია, რადანე ჩქი დემოგვანესიე», დო, ქააქოთე ბოშიქე
ბადე ნი, ხათე გეშაქუნუ თი სხეში ხსომქე ე ხსოში ბოშიქე კარ-

IV. Былъ одинъ царь и было у него три сына. Однажды онъ заболѣлъ и ослѣпъ обоими глазами. Послалъ своихъ сыновей за врачомъ. Всѣ врачи порѣшили: существуетъ особой породы рыба и, если ее достануть, то царь выздоровѣетъ. Начертили видъ той рыбы и оставили ее у больного. Царь велѣлъ старшему сыну отправиться и поймать въ морѣ ту рыбу. Сто человекъ съ ихъ неводами погибли въ морѣ, но ничего не могли найти похожаго на тотъ видъ рыбы. Старшій сынъ возвратился домой и сказалъ отцу: «ничего я не могъ найти». Царю было это неприятно, но что же онъ могъ сдѣлать? Затѣмъ, отправился средній братъ, взявъ съ собою также сто человекъ, но и у него погибли всѣ люди и ничего не могли поймать. Послѣ этого отправился младшій братъ. Этотъ прибѣгъ къ хитрости: онъ взялъ съ собою сто мѣръ (kila)¹⁾ муки и одного человѣка. Пришелъ къ морю и каждый день сыпалъ въ него близъ берега муку пока хватало, и пересталъ сыпать, когда все вышло; рыбы же разжирѣли отъ муки, которую онъ сыпалъ въ море и сказали: «окажемъ и мы услугу этому юношѣ, такъ какъ онъ намъ далъ возможность разжирѣть», и, какъ только юноша бросилъ неводъ въ море, тотчасъ вытащилъ рыбу той (искомой) породы. Онъ ее завернулъ

თქმა ქალეკვირზე და მოღაროზე ნი; შარასდა ჭკ მუქმარზე მუში მაცა-
 ლეენზე ნი, მუგდენი ხონარქე მასნიმზე, სამუდა: «ჭატე, ბოში, დობ-
 ლურია!» მან გიიჯინზე ნი, მუთა ძირზე და მუთიუნი ვა თქუე. ხალღო
 გიშეკლე ხანქე ნი, გეკბონ: «ჭატე, ბოში, დობლურია!» ასე უმოსო
 გიიჯინზე, მან მუთა ძირზე ნი, კართოქს გალეკვინზე და ხხომსა ჰიჯი
 გუუნჯამუ და შურსა ინთქარსზე ნი, ქოდირზე. უწუე ბოშიქე: «მუ გო-
 კონია?» ე ხხომქე დუუძსზე ხალღო: «სქანოთა ქუუჯგუენია მა გომი-
 ტუეე, ანთი დღასა სქანოთა ჯგირი იპიქია». ეუკუნე ე ბოშიქე და
 წყარსა ქიდინასუნუ და მაცალსა უწუ: «სი გინქენია ვა, მითხობლან-
 ქია და»; და მოღაროზე ცუჯქს და მუძსა უწუ: «მუთენქე ვა მამუა».
 ქოარქე, გიშეკლე დროქე-ხანქე ნი, ანთი დღასა ათე მაცალე წკგმა
 ათე ბოძისა ხხუბიქე ქალღოლე; ე მაცალქე ხათე მიდეკრულე და
 ხენწიეუსა ირიფელი ქუუწუ მუჭო უღალტე მუში სქუაქე ნი. ენა
 ხენწიეუქე მუჭო ქიშიიტუე ნი, სოჯე ხათე ხამუდა: «მიდეკონითია
 და დოჯილითია». მიდეკონესზე ხათე და ცვილუნდესზე ნი, ბოშიქე.
 შეკევეწე: «შილაოზე ნი, მუსა-გიკეთენანია? თქვანოთა მარდიენია,
 თუში გომიტუეთია, — შხვა ქიენანმა გეგენგოლექია». შეგბრალე ე
 მაცვილარენსზე და გუუტესზე. მარდობა უწუ ენსზე და იდგ, იდგ,
 იდგ და იდგ, მან დღასა კოსა ვა ულე ნი, თისხი ქიიდგ. ანთი დიდი

въ подолъ своего платья и отправился. Во время ѣзды, удалив-
 шись нѣсколько отъ своихъ сотоварищей, услышалъ какой-то
 голосъ: «о юноша, умираю!» Но, оглянувшись и ничего не видя,
 продолжалъ молчать. Прошло нѣкоторое время, снова послыша-
 лось ему: «о юноша, умираю!» На этотъ разъ сталъ пристальнѣе
 оглядываться кругомъ, но ничего не замѣтилъ. Заглянувъ въ по-
 долъ платья, увидѣлъ, что рыба раскрыла ротъ и умираетъ.
 Юноша сказалъ ей: «чего тебѣ нужно?» Рыба отвѣтила ему:
 «для тебя лучше, если меня отпустишь, — когда нибудь я тебѣ
 буду полезна». Юноша взялъ и бросилъ ее въ воду, сказавъ то-
 варищу: «надѣюсь, ты не выдашь меня». Прибывъ домой, ска-
 залъ отцу: «ничего я не могъ достать». Въ такомъ положеніи
 прошло нѣкоторое время. Однажды царевичъ поссорился съ своимъ
 товарищемъ, — тотъ побѣждалъ и разсказалъ царю все какимъ
 образомъ сынъ его обманулъ. Царь, узнавъ это, велѣлъ увести
 сына и убить его. Тотчасъ увели и, когда желали убить его,
 юноша сталъ умолять: «если вы меня убьете, то что вы
 за это получите? если же отпустите меня, то сдѣлаете доброе
 дѣло, — я же удалюсь въ чужіе края». Палачи сжамились и отпу-
 стили его. Онъ ихъ поблагодарилъ и ушелъ. Шель, шель, шель,

ტყაშ ქიმიოჭირინუ; ათე ტყასე შეურსე ნი, ართი ირეში ვაჭირუ-
ბულო ქომიორულე ნი, ქოძირე; გაჩენდღ ჭა ხანსე დო უჯინე ნი, ათე
ბოშიშა ქომორთე დო დუდი ნი ქოდიხუ. უწუ ბოშიქე: «მუ გიჭირ-
სია?» — «მუ მიჭირსია და, ხენწიფეში სქუა მობთხაზენია დო, სი
ვიჩქენია, ქომიპატეიქია და». ე ბოშიქე ივიცუნუ, დო მოღართე
ნი, ქახვადე თე შეტყაღესე. შეტყაღექე გითხე: «ე ირეში სოშე
რეუნსია?» ექე მასშინე: «ხენწიფექე შეუჯღონუა შხვა ხენწიფესია
დო თექი მუჭუნსია». ე ბოშიქე გინაატუე დურსჷ ე ირეში, დო ირეშქე
უწუ: «ართი დღასე მათი გირსესქია». მოუსე ე ბოშიქე დო იდგ,
გინი იდგ დო იდგ, მარა მუ იდგ, პატონი, ვართი სუში დღერი ცხენსე
უღუ ისინი, დო მიკაჯინე ბოშიქე ნი, ართი განწარებული ობრიქე
ხოლო ქეგიოფურინსე თე ბოშისე ხუსე დო უწუ: «სი გიჩქენია, ბოში,
ქომიპატეიქია და». ე ბოშიქე ეთი ქიპატეუ მუში მათხაზინეშე
დო უწუ ობრიქე: «ართი დღასე მათი გიშეეღესქია». მიდართე ბო-
შიქე გინი მუში მარაშა: იდგ თე ტყასე, იდგ, იდგ, იდგ, მუთი ვა-
ჯღინედე ნი, თინა ქიიღე, წორი დო წორი შქასე, წორი ვითახუთი
შქასე, წანა-მოწანა დო სუში თუთასე ქიმიამე. თე დროსე ქიკე-
გონე მუგიდესი უძველებერი ხონარობა: გოტყვაცე დო გოვაღე დო
გოგურგინე, მარა ე ტყასე ართო ქომონწუგუნსე მუგიდარენი დო

столько шель, что никто никогда столько не ходилъ, — достигъ
одного большого лѣса. Идя по лѣсу, онъ увидѣлъ бѣгущаго оленя
съ сильно встревоженнымъ видомъ. Юноша пріостановился немного
и сталъ смотрѣть на него; тогда олень подошелъ къ нему и палъ
нищъ предъ нимъ. Юноша сказалъ ему: «что съ тобой?» — «Какъ
что со мной? — царевичъ преслѣдуетъ меня и отъ тебя зависитъ
защитить меня». Юноша взялъ съ собою оленя и продолжалъ путь.
Охотникъ, встрѣтивъ его, спросилъ: «куда ты ведешь оленя?»
Юноша отвѣтилъ: «однакъ царь послалъ его другому и, вотъ, веду
его къ нему». Юноша спасъ оленя отъ смерти и олень сказалъ ему:
«когда нибудь и я спасу тебѣ жизнь». Юноша сталъ продолжать свой
путь: шель, шель, шель, столько онъ шель, сударь, что и [ска-
зочный] «трехдневный жеребецъ» не могъ бы столько пройти. Смо-
тришь, и вотъ, одинъ встревоженный орелъ сѣлъ ему на плечо, го-
воря: «юноша, отъ тебя зависитъ защитить меня». Юноша защи-
тилъ и его отъ его преслѣдователя. Тогда орелъ сказалъ ему:
«когда нибудь и я тебѣ окажу услугу». Юноша продолжалъ свой
путь: шель лѣсомъ, шель, шель, шель, шель больше, чѣмъ могъ, —
цель одну седмицу, двѣ седмицы, годъ и три мѣсяца. Въ это
время онъ слышалъ какой-то страшный гулъ, грохотъ, громъ

ქარხქინდღ დიდი უძველესი ტურა-მელქა, ქამარულუ ბოშიძა: «ქომიპატრიენტია და, სი გინქენია, — სენწიოვი სიქუა მუში ჯარითა მობთსოცენია». ე ბოშიქა ენა ქიპატრუუ, მუჭო შხვა სი თეში, დო ბოლოსა უწუ მელქა: «მათი ართი დღასა გიძეულენქია». მიდართუ ე ბოშიქე დო გიძეულა ათე ტყასუ ნი, ართი ქალაქი ქოძირუ. ათე ქალაქისა ართი ბროლიში ცოში ქოძირუ დო, დინაჯინუ ოსესუ ნი, ბრელი ღურელი დო მინგმალურუუ ბოძეფი ქოძირუ. იკითხუ: «თენა მუ ანბე რენია»? უწიოსუ: «თაქიანი სენწიოვისა ართი სისაუნახე წუნსია დო თიქა სოჯუა გემოხუა, — მითი მს ძაფულურენი, თისა ხილო მიდღუ ვაწუნუქია, — მარს იმა კოსა ვა აფულისუ დო თენარე არიო დასდოა დუუ ნი; მისგოთი ვა აფულისუ ნი, კოთი მუში ცოშიშე ოკო გემგნა-წოთანოე». ენა ბოშიქა ქიკეკონუ ნა, სათე გურუსუ დო ქსელა, მინილა ცირაძა; ართიანსა დუდი დუუკრესუ, ცირაქა უწუ: «მუშა მოგისოჯენია»? ბოშიქა მასინუ: «მუშათი შხვაქა მარტო სი, მათი თიშა მობრტოთა». ჰე, დუუძსუ სათე ვეწირესუ დო ჰიჯალა დოქა რესუ მუჭოთი ხეყულუბა ორდუ სი. გიმილა ბოშიქე დო მოლართუ ზღვა ჰიჯიძა, დო ქოდახლადე, დო ძალამი მარწეისებულა ქოფირს. ქესუ ნი, — მუგადქიენი ხნილიტი ქინაკათუუ ათე წყარსუ დო ე ბოში ვიშო გემწირტუ დო მიდქონსუ ჭითა ზღვასა დო ფოთქიშა მითილა

съ молнией, что-то идетъ по лѣсу и ломаетъ всѣ деревья; и вотъ, показался громадный шакаль, который прибѣжалъ къ юношѣ, говоря: «если захочешь, ты меня можешь защитить, — меня преслѣдуетъ царевичъ со всемъ своимъ войскомъ». Юноша защитилъ и его также, какъ и другихъ. Послѣ этого шакаль сказалъ ему: «когда нибудь и я тебѣ окажу помощь». Юноша продолжалъ путь и, когда вышелъ изъ лѣсу, то увидѣлъ городъ. Въ этомъ городѣ онъ нашелъ хрустальный замокъ, во дворѣ котораго онъ увидѣлъ множество, частью умирающихъ, частью уже умершихъ юношей, — и спросилъ: «что это такое»? Ему сказали: «у здѣшняго царя есть дочь, — царь-дѣвица; она издала указъ, что выйдетъ замужъ за того, который съумѣетъ скрыться отъ нея; но никто не могъ скрыться отъ нея и, вотъ, всѣхъ ихъ она перебила, — кто не съумѣетъ скрыться отъ нея, того бросаютъ съ вершины замка внизъ». Услыхавъ это, юноша пошелъ тотчасъ, поднялся и зашелъ къ дѣвицѣ. Они поклонилсь другъ другу. Дѣвица спросила его: «за чѣмъ изволилъ ты сюда прибыть»? Юноша доложилъ ей: «я пришелъ сюда за тѣмъ же, за чѣмъ другіе приходили». Вотъ, позвала немедленно визирей и, по обыкновенію, написали условіе. Юноша вышелъ изъ замка, пришелъ

ირიფუელამო; იმუ სერსე თექი რდღ, მაჟირა ორდღოსე გეედირთე ცირაქ დო გამიკიილე მუში სარკე დო გიოჯინე, მარა ცასე მუთა ძირე, გიოჯინე დიხსე ნი, — მუთა ძირე, გიოჯინე ზღვასე ნი, — ვა ქოძირეთ: ხსომსე ქორასე წუნსე დო ფოთქისე შითოსე ნი; — ჯგირი, — გიშეელე ჭე ხსაქე ნი, ე ხსომქე კინი სიდე ხედე ნი, თექი ქვდახუნუ. მოღართე ე ბოშიქე ძალამი ქეეფიანო დო ქომოართე ცირამა. უწუ ცირაქე: «მუ ქიშინია; დიიფუელია?» — «ქოფა, დიიფუელია». მარა ცირაქე გეუწუ თითო კაკალე მუჭო დო სო რდღე ნი. ბოლოსე ცირაქე უწუ: «ამუღლარი დღა მიწატეება, რალხე თენკერი მიხეურხეი». მიღართე ე ბოშიქე კინი დო ართი მინდორსე ქოღოხედე ნი, გიანთხე მუგვიდაქიენი ე ბოშისე დო ჭეკერიშ დოქოსე, მიდექოხე დო ცასე ქიმიკახუნუ დო მუქე სუა ქიმიკაფოარე. მაჟირა ორდღოსე გეედირთე ცირაქე სი, გიოჯინე სარკესე დო მიკაჯინე გოღასე დო დიხსე, მარა ვა ძირე, გიოჯინე ზღვასე, მარა ვა ძირე, ეშაჯინე ცასე ნი, ქოძირე მუჭოთი ობრისე წუნდუ ნი. მოლექოხე ე ობრიქე დო თუდო ქვდახუნუ. ე ბოშისე ძალამი ოხიოლე: «ვა ბძირეზღა», დო ქომოართე ცირამა სი, ცირაქე ირიფული ქუუწუ. ასე გვალე დო დურუ ბოშიქე ჯარისე, მარა თე ცირასეთი უკვერდღ ათქი ფულე დო უწუ: «ამუღლათი მიწატეებუნია». მიღართე ე ბოშიქე დო მინდორსე

на берегъ моря, сѣлъ и сильно призадумался. Въ это время что-то всплеснуло въ морѣ, проглотило юношу, унесло его въ Красное море и скрылись совершенно въ трущобѣ у берега. Ту ночь юноша оставался тамъ. Когда на слѣдующее утро дѣвица встала, принесла и посмотрѣла въ свое зеркало, но на небѣ ничего не нашла, посмотрѣла на сушу; — ничего не нашла, когда же посмотрѣла на море, то увидѣла, что юноша находится въ животѣ рыбы, которая скрывается въ трущобѣ. — Хорошо, — вотъ, прошло незначительное время; эта рыба снова выбросила юношу на прежнее мѣсто. Юноша отправился весьма веселымъ и пришелъ къ дѣвицѣ. Та его спросила: «чу что, ты скрывался?» — «Да, я скрылся». Но дѣвица рассказала все подробно какъ и гдѣ онъ былъ, и добавила: «я на этотъ разъ прощаю тебя, такъ какъ ты обнаружилъ такую ловкость». Юноша снова отправился и присѣлъ въ полѣ. Тогда что-то напало на него и взяло его на воздухъ, подняло и посадило его на небо, прикрывъ своимъ крыломъ. Когда на слѣдующее утро дѣвица встала: посмотрѣла въ зеркало, посмотрѣла на гору, посмотрѣла на землю, но ничего не нашла, посмотрѣла на море, но никого не нашла, посмотрѣла на небо и увидѣла какъ тамъ орелъ прикрываетъ юношу. Орелъ понесъ юношу и посадилъ на

გილეურსე სი, ქომორთე ირემქე დო უწუ: «ქეკეპდორხოდია». ქიგი
ხუნუე დო იქონე, იქონე, იქონე დო შუთი გოლს ქორდღე სი, სრძო
გეგენიიქონე დო თექი ომანქმა გეშითიიქონე. ორდოსე გეკდირთე
ცირაქე სი, კთი ქოძირე, მუ რაგადი ოკო. ქომორთე ბოშიქე სი, უწუ
ცირაქე: აბოში, ძალაში მოჯგირეეფი ნორეუნუენია, შარხ ჩქინდა იშენი
ვა გაიუღინუა დო ამუღლათი ქეგაპტიენქია». შიდართე დადონებულა
ბოშიქე, იმენდი ვა უღუ აწი დუდიშა; დო შინდორხე ქოდონდღე სი,
იწუ ქინახაში რეევაქე: ქალაქიქე დიაცანცალე, გოვალე, გოგურგინე
დო გოტევატე სი; გამკონსაჰე ათე მუში მოჯგირე დიდი უშეელებერი
ტურნამელაქე დო უწუ: «ჭატო, ბოში, ნე გაშქურინენია!» დო იხვარე
ტურნამელაქე მუში ხერხი დო ქიგიიჭე დინსში თხორეუვა: თხორე,
თხორე, თხორე დო, სიდეთი ცირაში ოხვენჯი ორდღე სი, თექი ქეშეთ-
ხორე, დო უწუ ბოშისა: «ათაქი ქორდღავა, — ინავა ცასე შიოჯინე-
ნია, გოლასე შიოჯინენია, დო ზღვასე გიოჯინენია, დო ვა რძირენსიე,
სარკესე გოტახენსია დო სი ქიეკეკონენქიეე, შიოჯია დუდი ეშე დინსე
დო სითი ქეშელია». მუ რაგადი ოკო, — ბოშისე ახიოლე. გეკდირთე
ცირაქე ორდოსე სი, გიოჯინე ზღვასე სი, — ვა ძირე, გიოჯინე გო-
ლასე სი, — ვა ძირე; შიოჯინე ცასე სი, — ვა ძირე დო ე სარკე-გო-

землю. Юноша очень радовался, думая, что дѣвица не могла его
видѣть; когда же онъ пришелъ къ ней, та ему рассказала все.
Тогда юноша былъ совершенно убитъ горемъ, но дѣвица, будучи
удивлена его умѣниемъ скрываться, сказала ему, что и на этотъ
разъ она его прощаетъ. Юноша ушелъ и, когда онъ ходилъ въ полѣ,
пришелъ олень и сказалъ ему: «садись на меня». Онъ его поса-
дилъ на себя и повезъ, — везъ, везъ, везъ, перевезъ его черезъ
всѣ горы, какія тамъ были и завелъ его въ одно логовище. Дѣ-
вица, когда встала утромъ, что и говорить, нашла его и тамъ, и,
когда юноша пришелъ къ ней, она ему сказала: «молодой чело-
вѣкъ, у тебя, оказывается, много друзей, но все же ты отъ меня
не могъ скрыться, я тебя прощаю и сегодня». Юноша ушелъ
грустнымъ, не надѣясь больше на себя и, когда уѣхалъ въ полѣ,
началось землетрясѣние, городъ зашатался, молнія заблестала,
загремѣло и, когда громовой ударъ уналъ, изъ него выскочилъ
его прiятель, необыкновенныхъ размѣровъ шакалъ и сказалъ
ему: «о юноша, не бойся!» Шакалъ прибѣгъ къ своей обычной
хитрости и сталъ грести землю: загребалъ, загребалъ, загребалъ
и прорылъ до того мѣста, гдѣ было мѣстопребыванiе дѣвицы,
сказавъ юношѣ: «будь ты здѣсь, — она посмотритъ на небо, по-
смотритъ на гору, посмотритъ на море и, не найдя тебя, она

ტახტ. თუ ბორჯისა და შიქეთი შიორგ დუდი, კქელ დო დუდი
დუდიკი, უწუ: «სი — ჩქიმი კქე, დო მს — სქანია». დუდიხესე ვეწი-
რენსა, ხენწიფესა ქიშიორუფინესე დო იქუ ართი ქეეფი-დირაქა.

разобьетъ зеркало; ты это услышишь, тогда ты ударь головою
вверхъ о землю (поль) и поднимься». Само собою разумѣтся,
юношѣ это поправилось. Дѣвица, вставши утромъ, посмотрѣла
на море, — не нашла его, посмотрѣла на гору, — не нашла, взгля-
нула на небо, — не нашла, и разбила зеркало. Въ это время
юноша ударилъ вверхъ головою, поднялся, поклонился и сказалъ
дѣвицѣ: «ты — моя, а я твой!» Позвали визирей, дали знать царю
и началось большое иршество.

Г) Kila, ქილა, мѣра вместимости, отъ 36 — 40 фунт., см.
стр. 37.

V. ანთი ბადიდი ქოცოთე. სქვანო შუელებუდგ, მარა იურგუ-
ლენდგ. სქელეფი წუნანძ მიდექმე, ე ბადიდი კებურსე. ქეკოდონ-
დგდგ, ძალამი ვატიონსე ვა ტენდესე და, წუდეს ვა მასქენდგ თი-
ხენსე. ათეში გურნიქნი წეკხუბგ სისალენქე დო გეგენახოთესე
ოჯახიშე თე წინსე კონი. უხაში სოსასე. თსუე: «ანთი ჭურაში ეშ
ქირი ქომუნია, ანთი კვერცხი დო ანთი ოდგიში, დო გეგენახოთესე
დო ვურქია». ქიმეხე. ი ბადიდიქა სერი დო დღაშ იდგ; ქიმერთგ
ანთი წყარი ძვამ, მიგახინგ მელე წურქიქ, — დემი ქეკორე. დემსე
დუქძახე: ათე წყარსე გამგნომიქანია». დემქა დუქძახე: «მა ვარი —
სი გამგნომიქანია, ვარა ტვერა შორა გეგენქანქანია». გეგენოფე დო-
დი ქუა, ქიგანქე რეკასე, თექი ქიგიოფუხესელოღ ქ დიდი ქუა. ბადი-
დიქა გელეღ ჭურა ქირამი, გაშქე რეკასე; ქირიში ფურქიქა. გე-
დერთგ. გუევირდგ დემსე: «მუჭო ფურკი გეოდგისიფუნა ქუასე?»
დემქა გეგენოფე ხოლო ქუა, ხესე ქიდეკისე დო თქე: «ათე ქუა შო-
რო გეგენოქანქანია». თი წეგმს ბადიდიქა გელეღ კვერცხი, მუუნ
ქირე ხე დო ტაწილისე. წყარქა მოლართგ. აშქერისე დიისე: «მუ-
სიიღ დო ხეჯიშა ქიგილქესუე დო წყარსე მქუნსე. ქა წყარსე
დიქა უწუე: «მუჭოში ლექიხი რქია»? ბადიდიქა უწუე: «მა ცამს

V. Былъ одинъ старикъ¹⁾. Онъ могъ работать, но лѣнился.
Дѣти уходили въ поле, этотъ же старикъ располагался возлѣ ка-
мина и, если не оказывали ему особеннаго почтенія, онъ ихъ
не впускалъ въ домъ. По этой причинѣ невѣстки поссорились
съ нимъ и выгнали его изъ дому. Онъ попросилъ старшую не-
вѣстку: «дай мнѣ одинъ горшокъ, полный муки, одно яйцо²⁾ и
шило, тогда я уйду и удалюсь отъ сюда». Она дала ему. Старикъ
шелъ день и ночь, и подошелъ къ берегу одной рѣки; взглянувъ,
увидѣлъ на противоположномъ берегу стоящаго деми, которому
закричалъ: «перевези меня черезъ эту рѣку». Деми отвѣтилъ ему:
«не я тебя, а ты меня перевези, иначе я тебя въ пыль обращу».
Деми схватилъ камень, ударилъ о каменнстый берегъ и обратилъ
этотъ большой камень въ порошокъ. Старикъ также взялъ гор-
шокъ, полный муки, ударилъ о каменнстый берегъ и подылась
пыль. Деми удивился: «какъ это онъ камень обратилъ въ поро-
шокъ»? Деми снова взялъ камень, сжалъ его рукой, говоря: «я
тебя сокрушу подобно этому камню». Тогда старикъ выпнулъ
яйцо, сжалъ его и, когда пошла жидкость, деми испугался: пере-
правился чрезъ рѣку, посадилъ старика на плечо и понесъ его.
По серединѣ рѣки деми сказалъ старику: «какъ ты легокъ»? Ста-

მკითხვებზე, ვარა მან გუუტუე ხე ნი, თაქი დინასობიჟე სი». დემქე უწუუ: «დაბა აკაწუნსე გუუტუეა». ბადიდიქე გელეეღე ოდგიში, კისერსე: ქიგობიჟე დო ლააღუ. დიქე უწუუ კოსე: «კვნი ქემოკიდი სევა». უუკუნე ოდგიშისე დო ჯიბეშ ქელეედუ. წყარსე მინილეზე ნი, უწუუ ხდიქე: «მა ხადირსე გამეკობრაყუნქია, სი ქედოხვადი თაქი». მიდაართე ხდიქე, გამეკობრაყუნ ხადირი. ე ბადიდისე აშქურინე ხადირიშ დო ტყარსე ქიმიშეკეტეობე. გური-ჭითა ქოძირე ღურელი. ქემოართე ხდიქე დო უწუუ: «მუ ღოლი ხადირინა»? ბადიდიქე ხდისე უწუუ: «ხადირქე სი ვა შეკარაყუნ, ვარა ჩიტე მუჟურინეხდე უი ნი, თისა ოფეკოფი, ვარა დინსე. შიში სი ფერი ხადირსე მუჭო გუუტუეხდი!» მიდაართე ხდიქე, დოყვიღე ხადირეფი: უირი არეში, უირი სქეკრი, უირი ტყარ-ლეჯი, უირი უურდგელი; ხამუთინეეფი დო ხაშუ, ხამუთინეე დოჭე, ღუმე გააკეთე უირი ქილა, უირი კოკა ღვისი ქედოხვადე დო უწუუ კოსე: «ქოდოხვადოთე დო ბჭკომათია». ბადიდიქე უწუუ: «სი ღვისი მოგილალე სი, ინა მუსე ბლოლანსე? ათე წყარისე შიში ქიმიშაშიბოგი, — თექი ბჭკუნქე ოსერეშოსე». ქიმიშეუბოგე დემქე. ბადიდიქე გედოხვადე ბოგირსე. დემქე ქიგუედუ: ართი ირეში, ართი სქეკრი, ართი ღეჯე, ართი უურდგელი, ართი ქილა ღუმე, ართი კოკა ღვისი, — ათეხეფი კოსე წოხოლე ქაწუედუ ხდიქე;

рихъ отвѣтилъ: «я одной рукой держусь за небо, если же я его выпущу, ты ляжешь подо мной». Деми сказалъ: «ну-ка на минуту перестань держаться за небо». Старикъ вынулъ шило, надавилъ и воткнулъ его въ шею. Деми сказалъ человѣку: «ухватись снова за небо»!... Вытащилъ шило и положилъ его въ карманъ. Когда переправились черезъ рѣку, деми сказалъ старику: «я выгоновъ дичь, а ты встрѣтишь ее здѣсь». Деми пошелъ и пригналъ дичь. Старикъ боялся звѣрей и спрятался въ лѣсу, гдѣ нашель мертваго зяблика³⁾). Деми возвратившись, спросилъ его: «куда ты дѣлъ дичь»? Старикъ сказалъ ему: «ты самъ не сѣумѣлъ пригнать дичь, а то какъ могъ уйти отъ меня ходящій по землѣ звѣрь, тогда-какъ вотъ я поймалъ птицу на-лету». Деми пошелъ, убилъ двухъ оленей, двухъ серпъ, двухъ кабановъ, двухъ зайцевъ; однихъ сварилъ, другихъ сжарилъ, приготовилъ двѣ мѣры (kila)⁴⁾ гнومي, поставилъ ему двѣ мѣры (кока)⁵⁾ вина и сказалъ: «сядемъ и будемъ кушать». Старикъ сказалъ ему: «какимъ образомъ хватить мнѣ вино, которое ты принесъ? сдѣлай мнѣ мостикъ на этой рѣкѣ, я на немъ буду ужинать». Деми устроилъ ему мостикъ. Старикъ сѣлъ на мосту. Деми положилъ ему: одного оленя, одну серну, одного кабана, одного зайца, одну kila гноми, одну кока

თიქეთი ხალხსა ქედხოდე მინდორო. ე ნდოი ჭკუნსუ, ე ბადიდი წყარსა დინგმარღვანსუ. დემსა უხქე ჭკუნსუ ნი; დემსა ოშქურუ: «ჩქიმი უმასი ქიშინოლებუე! ე წყარსა ოუდოლე გერეფი ჭოფუნსა დო ჭკუნსა ხორცისა, ბადიდიში გინაღვეფისა... მაჟირა ირემი ქოთსუ დემსა: «ქოფნია». დექე ქიმუელუ ბადიდისა; ეთი წყარსა ქიმეზ, ეხა დემსა ვა უხქე. ბადიდიქე თქუე: «დეჰგაკალაი ამუ სერი». მაჟირა დღასა დექე წუდეშ დანჰეიჯე. მოღაროესუ წუდეშა. დექე მიღართუ ოხადირუშა. ქეწოხვადე გერქე დო ტურქქე. გერი დო ტურქსა უწუე დექე: «ოხადირუშა მიდემაწუნია; ართი სუმარქე ეფერქე მესურუ ვითი ირემსუ დო სქვერსა ოჭკუნსუ; ღუმათი ქო შიდუდესუ ჟირი ირემი, მარს სავაკალათე ვა დაბდეფუ!» ათე გერი დო ტურქქე უწუე დემსა: «ქანნი სუმარსა ართითი ვო უჭკომუნია, — ახდოსა წყარსა მინე მარღვანდუა, ჩქე ფქოფუნდითა წყარსუ დო ბჭკუნდითა, ვარს თისა ვო უჭკომუ». დექე უწუე გერი დო ტურქსა: «აკა, მოღაროთა, გომიტანითა თი ბადიდი». მოღაროესუ ბადიდიშ დექე დო ვითი გერი დო ტურქა ბადიდიშ გაატანსუ. მიოჯინე ბადიდიქე, — დემი წოხოლე ქუმუერსუ, გერი დო ტურქეფი უკასალე ქიბეწუნსუ. ბადიდიქე მიოდანსუ დემსა: «ართი ვითა გერი დო ტურქაში შეტი ვე გემიძღუო სქანდა ოგაფურეი»? დინაჯინესუ გერი-

вина, — все это деми положилъ предъ старикомъ. Самъ онъ съѣлъ поблизости въ полѣ. Деми ѣсть, а старикъ бросаетъ въ воду. Деми думаетъ, что старикъ ѣсть и боится самъ, думая: «а вѣдь, оказывается, онъ больше меня можетъ съѣсть!» Ниже того мѣста волки ловили и ѣли мясо, которое старикъ бросалъ въ воду. Старикъ попросилъ подать ему другого оленя. Деми принесъ ему и этого; старикъ и его бросилъ въ воду. Деми этого не зналъ. Старикъ произнесъ: «сегодня вечеромъ я позакусилъ». На другой день деми попросилъ старика къ себѣ. Пошли домой. Деми отправился на охоту. Всгрѣтивъ волка и шакала, онъ сказалъ имъ: «сопроводите меня на охоту, — ко мнѣ пришелъ такой гость, что можетъ съѣсть десять оленей и сернь; еще вчера вечеромъ было у насъ два оленя, но не хватило даже на закуску!» Волкъ и шакалъ сказали деми: «твой гость не съѣлъ ни одного, все побросалъ въ рѣку, мы ихъ ловили въ рѣкѣ и ѣли, старикъ же ничего не ѣлъ». Деми сказалъ волку и шакалу: «такъ пойдемте и изобличите мнѣ этого старика». Отправились вмѣстѣ съ деми девять волковъ и шакаловъ, чтобы изобличить старика. Старикъ смотритъ, — и вотъ, впереди идетъ деми, а за нимъ идутъ волки и шакалы. Старикъ закричалъ деми: «развѣ ты мнѣ не долженъ

და ტურქიკი ანთიანსე და უჩინს: «ე დემსე მღვრუტყუაფუთღ!»
ქუტისსე დემსე, ტვერი შორე გკოსოფესსე.

быль больше десяти волковъ и шакаловъ»? Волки и шакалы перглянулись между собою и сказали: «оказывается, что этотъ деми насть провель!» Бросились оня на деми и обратили его въ пыль⁶⁾.

1) Старикъ, — вообще, ბზინიკობი, гр. ბერი-კაცი, но въ сказкахъ обыкновенно ბადიდი (badidi), сокр. ф. отъ ბაბა + დიდი (baba didi), букв. «большой отецъ», дѣдушка, имер. ბაბუს, дѣдъ, а старуха დედიბი (dedibi), имер. დედა-ბერი, букв. «старуха-мать», бабушка.

2) По другому варианту не яйцо, а сыръ, ცვლი.

3) გურნი-ჭიკოა букв. красногрудая.

4) კილა, kila, мѣра вмѣстимости, преимущественно хлѣбная, равняется 13 окамъ (ოქა, oqa) слишкомъ; 1 ока около 3-хъ фунтовъ; одна kila отъ 36 — 40 фунт.

5) კოკა, koka, мѣра жидкости, равняется 3-мъ батманамъ; 1 батмани (ბათმანი, batmani) около 6½ ока; одна кока около 26 бутылокъ, или около 60 фунт.

6) Другой вариантъ (см. стр. 61) этой сказки гласитъ, что деми привель къ себѣ старика, оставилъ ему домъ, жену и дѣтей, а самъ ушелъ совсѣмъ изъ дому. Шакаль (შეჯა-ტურს «лисица-шакаль»), встрѣтивъ его, спрашиваетъ куда онъ идетъ. Деми отвѣчаетъ, что старикъ чуть его не убилъ и идетъ пропасть куда нибудь. Шакаль увѣщаетъ возвратиться домой и не бояться старика и, что онъ, шакаль, его задушитъ. Деми, привязавъ къ себѣ шакала толстою веревкой, возвращается домой. Старикъ встрѣчаетъ ихъ слѣдующими словами: «прекрасно, мой шакаль, — ты мнѣ долженъ былъ привести *девять* деми, ты мнѣ привель ихъ *восемь*, и вотъ, этотъ, котораго ты теперь приводишь, будетъ *девятый*». Деми перепугался, рванулся, увлекъ съ собою шакала, котораго ударилъ о двадцать деревьевъ и пропалъ куда-то. Въ домѣ деми остался старикъ, который жилъ тамъ до конца дней своихъ.

VI. ანთი ხუნწიფე ქოცოფე. ე ხუნწიფექე თეში დიიჩინე, სქეს ვა ცუნდე ნი. ძალამი ოჩინიუესე ქაძუე მუში ჩინსე ანთი ქომოლი-სქესქე; სხელი ქიგიოდუესე თი ბოძისე «სანარტია», ნამუქეთი მიირდღ დო ძალამი ჯგირი დო ჭკუქერი ბოძიქე ქიიწუე, ათაში ნამუდა ქიყანაში მურდგმილეფი სომე ურდესე ნი, ირიფელსე ქიმეზადღღ; მან დიდასე ვა უჩქილეღღ. ათექეი გავოგე მუში დიდასე, დო უწუე თე ხუნწიფეში ჩირქე მუში ქომონცე: «ჩანანე თე ბოძისე დიდაში მეთა წანსე ნი, მიდეკეონი დო დიდი ცობასღღესე გიოცოთი. მუმაქე ძალამი შიიწუე, მან ჩალიში ნანგადექე ვა გავტუდინე. თე დიდა დო მუმაში სხუნუსე ქიმეზადღ ათე ბოძიქე, მან ვა დეკურხე დიდა დო მუმაში გინოტეფადილი სქემესე. უგული მუმაქე უწუე: «მიდავრთათ დო ქალაქი ქიიბსირუათია». ათექემე ე ბოძიქე მუმასე უწუე: «ბაბა, ჭიჭე ფანა ქომუნია». მუმაქე ფანა ქიმეზე დო მიდართესე ქალაქიში ოძირაფუშა. ქიმერთესე თექი ნი, ი ბოძიქე თე ფანათე ქიიციღღ: ანთი ანგუნი, ხამეფი, ლეში¹⁾ დო ძივი, დო სავგეცი, დო ობედი. უერქე მუკიირთესე დო ათე ზღუაში ხალხი: ქემართესე ნი, ათე ბოძიქე ანთი დიდი ჭურონიში ჯათი მასოფე დო ხუჯიძე ქიილეკედუ. მუყანსეთი ზღუაში ჰიჯიძე ქემართესე ნი; სქესში წახლე მუმაქე ქინაჯინე ზღუასე დო სქესე უწუე:

VI. Былъ одинъ царь. Этотъ царь такъ дожилъ до старости, что не имѣлъ сына. Въ глубокой старости его жена родила сына. Этому мальчику дали имя «Санартіа»²⁾, который выросъ и сталъ весьма хорошимъ и умнымъ юношей, такъ что, понималъ все происходящее среди земнородныхъ, гдѣ бы они ни находились; но не слушался матери. Поэтому она его возненавидѣла и сказала царю, мужу своему: «такъ какъ этотъ мальчикъ ни въ чемъ не слушается своей матери, то возьми его и брось въ большое и глубокое море». Отецъ сильно огорчился, но исполнилъ сказанное женой. Юноша догадался о чемъ его родители разговаривали, но не воспротивился осуществленію ихъ рѣшенія. Послѣ того отецъ сказалъ ему: «пойдемъ, посмотримъ городъ». Тогда юноша сказалъ отцу: «батюшка, дай мнѣ немного денегъ». Отецъ далъ ему деньги и отправились видѣть городъ. Когда прибыли туда, юноша накупилъ на тѣ деньги: маленькій топоръ, пожи, иголку, нитки, огниво и трутъ. Воротившись оттуда и приблизившись къ морю, юноша сорвалъ одно дубовое дерево и понесъ его на плечѣ. Когда пришли на морской берегъ, отецъ первый увидѣлъ море и сказалъ сыну: «приходи-ка сюда, вонъ какую большую

«მორთი აბა, მუჭომი დიდი ხსომი გოძირევე». სქუაქე ქიმეროვ, გინაჯინუშ ნი, მუმაქე გეგენაწოთ, ჯა მუეღუღუ ნი თეში. ათე დიდი ზღუასუ დო ხსონქე მექირტე; მუეიართუ დო მუმაქე მუში წუღუშ ქემორთუ. ზღუასუ ათე ბოშიქე, ხსომიშ ქვარასუ დინახალე, დანხინი ოკარსუ; ათე ხსომსე ქვილითი გამკოკვათუ, დოჭუ დო ოჭკომუ. ათე ხსომიშ ქვილითითე ეჩი დო ვითი წანასე ხსომიშ ქვარასე ქოსქიდღუ. უკუელი მუჟანსეთი დიშქაქე, სეკვეტი დო ობედიქე დალიებამ ქიმიოჭირინუე ნი, ოკარსუ ძალამი დიდი დანხინი. ათე ხსომქე გოფურუ ნი, წყარისე გემასხაჰუ დო სქირგსე ქიგინახსუ. ათე ბოშიქე თქუე: «გუეკვათენქე ქორასე ათე ხსომსუ დო ქობიარენქე დინახალე წყარსე, კენი გელაგჷანქე, სქირგსე ქორენუ და, გვალასე გობეჟათუ დო გიშეებლენქია». ჭიჭე გოკვათუ დო ქობირუ მუჭო მინდორსე გინძე ნი, — გვალე გოკვათუ დო გიშეეღუ ხსომიში ქვარსე დო მინდორსე დანხინი ოკარსუ დო გამკოკვათუ თი ხსონსე ხორცი, დოჭუ დო ოჭკომუ. ათე ღროსე ართი მათჷში სქუა ჩილიში ოთხუეშ მიიშუ დო, ქახვადე ათე ხსომიშ ქორასე გიშართუ ნი თი ხენწიფეში სქუსსე. თი ჩილიში ოთხუეშ მიიშუ ნი, მათჷში სქუაქე, ვოჩი ქემუეჩქე თე ბოშისუ დო მუეჩინუ: «შარა ქემოთხიია» — ათეშენი ნამუღა შარა ჰიცე გილახედუ დო მხვა არდგილითე ვე მიშართედუ ცხენამი ვოსუ ნი; შარა ექე ვარია მუეჩინუ. ათე

рыбу я тебѣ покажу». Когда сынъ подошелъ, чтобы посмотреть, отецъ бросилъ его въ это большое море вмѣстѣ съ деревомъ, которое онъ несъ. Юношу проглотила рыба; отецъ же отправился въ обратный путь и пришелъ домой. Въ морѣ юноша развелъ огонь въ животѣ рыбы, вырѣзалъ у нея икру (яйца), сжарилъ и съѣлъ ее. Икрой этой рыбы юноша жилъ тридцать лѣтъ въ животѣ той рыбы. Послѣ того какъ дрова, огниво и трутъ, стали выходить, онъ развелъ очень большой огонь. Когда рыба почувствовала жаръ, всплеснула и упала на сушу. Юноша сказалъ: «разрѣжу животъ этой рыбѣ и увижу, — если она въ водѣ, зашью [ей животъ] снова, если же она лежитъ на сушѣ, тогда разрѣжу совсѣмъ и выйду отсюда». Разрѣзалъ немного и увидѣлъ, что она лежитъ въ полѣ. Разрѣзалъ совсѣмъ, вышелъ изъ живота рыбы, развелъ въ полѣ огонь, срѣзалъ мясо у той рыбы, сжарилъ его и съѣлъ. Въ это время одинъ царевичъ отправлялся сватать невѣсту и увидѣлъ этого царевича, вышедшаго изъ живота рыбы. Царевичъ отправлявшійся сватать невѣсту, подослалъ къ юношѣ человека сказать, чтобъ тотъ далъ ему дорогу, такъ какъ юноша сидѣлъ на дорогѣ и не было другой дороги для вер-

დროსა კინითი მათჳში სქუასჳ მალართჳ დო ქემორთჳ. ათჳ მადირს მათჳში სქუასჳ დო კითხჳ: «მინჳ ორქჳია»? დო ექჳ უწუუ სენწიფეჳში სსხელი, ნამუ სენწიფეჳში სქუათი რდჳ ნი. ათჳ ყანსჳ დაჰვეკჳ თიქჳ სანარტია: «მელიში ოთხუჳს მუერქჳ დო მიღჳმარენი». სანარტია ოცნა უწუუ დო ქოთი მიდაწყენჳ სოიშხეთი ოკო რდჳ ნი. მუ ყანსეთი თინეჩქჳ ექი ქიმერთესჳ ნი, კოხი ქიმუერქჳსჳ მუენბჳსჳ დო მუერხი ნესჳ, ნამუდა მუში ოსურისქჳს ათჳ მათჳში სქუასჳ ნილო ქიმესსჳ ნი. მუენბჳსჳ დუუჳერჳ დო მანგიორი სიტუჳს მუერხინჳ: «ყირი სქჳარქჳ ქასქიმინსჳ და მუთი ოკო ნი, ოისჳ ეუთეჳსჳ, მარს ათჳ სქჳარეფი ძალაში მონკჳ დო საფიერქჳ ოქიმინაღჳფი რენი, — ანთი დიდი ღოდი ტუფიანსჳ ქასყოთანსჳ ათჳ მათჳში ოსური-სქჳ თეიშხჳ, სოიშხეთი თოფიში ტუფიანსჳ მიართჳ ნი, ათჳზემასჳ, დო სქჳომონ-ჳოქჳ თუერქჳ ოკო მალაყოთანსჳ დო სოდეეთი ათჳ ცირს რე ნი, თექი ოკო ქიგოცოთანსი». შითი თი ცირანში სქჳომონ-ჳოკოხი რდჳ ნი, ექჳ მუერხინჳ: «მა ქიიფქჳსჳ»; დო მიდართჳ სოდეეთი თი ცირანქჳ ოწურუუ ნი დო თექი განენდჳ. აურქჳსჳ ქასყოთჳ ცირანქჳ თი ტუფიან დო სოდეეთი ბოში გერდჳ ნი, თექი ქღდაყოთჳ; მარს ო სსინჳო მათჳში სქუასჳ, ნამუდა ქუუცოთამუღჳო ნი, ვე იაჭოფუ დო ვარკოთი დინაშ მახილითუ. ათჳ ყანსჳ მუში მარაღჳსჳ, მადირს მათჳში სქუასჳ, სანარტიაქჳ, გეჳოფჳ თე ტუფიან დო ქასყოთჳ ათჳ ბოშიში მან-

хового. Но этотъ далъ отрицательный отвѣтъ. Тогда направился къ нему самъ царевичъ, подѣхалъ и спросилъ его: «кто ты такой»? Этотъ сказалъ ему имя того царя, котораго онъ былъ сынъ. Тогда Санартію пригласилъ царевичъ, говоря: «ѣду жениться, поѣзжай со мной». Санартія согласился и отправился съ нимъ до назначеннаго мѣста. Приблизившись, послали человека къ домохозяйну (царю) съ предложеніемъ выдать свою дочь за царевича. Домохозяинъ согласился и послалъ съ своей стороны сказать: «если царевичъ сдумѣетъ совершить два подвига, тогда я исполню чего онъ пожелаетъ; но совершить тѣ подвиги очень трудно и опасно: царевна броситъ большой кусокъ свинца на такое разстояніе, до котораго достигаетъ ружейная пуля, оттуда женихъ долженъ его бросить обратно на то мѣсто, гдѣ будетъ стоять невѣста-царевна». Проситель руки дѣвицы послалъ сказать: «я сдѣлаю это». Пошелъ и сталъ на то мѣсто, гдѣ дѣвица ему указала. Она бросила кусокъ свинца, который упалъ на то мѣсто, гдѣ стоялъ царевичъ; этотъ же не только не въ силахъ былъ бросить кусокъ свинца, но немогъ и поднять его съ земли; тогда его товарищъ, второй царевичъ, Санартія, поднялъ свинецъ и бро-

გიორგ, დო ქოთო თი ცინსი შოხსე ქედაცოთო ტყეო. უნა
რადანე ქოქიშინესე ნი, აწი მაყინა სსქვარი თკო ქოქიშინასე ნი:
მიდექონესე, სსინჯოში მანგიორე, სსანარტია, ანთი დიდი ტეპი
ანდგილიშ, სოდეთი ანთი დიდი ჯინა ორდე სი, დო დინასალე «არო-
კონი» დინე ორდე სი; თი ჯინაში კანი გუუნჯესე დო გემუნასქესე
დო კინი კანი შოუკიდექესე დო თქვისე: «ათე აროკონი დოქო-
ლუნსა ე ბოშისე». თიმესესე თუქი ქედოსქედო, დო მუჟანსეთი
შოსვანჯა მიინდომე ნი, თიმეწკალა ქიმეტო ათე აროკონქე დო
ცვილეს მიიკონინეუ, მან სსანარტია რადანე ჯინი შელეგუანი რდო
ნი; ქემეთხე ხე, გამუნართისეუ დო ქედანჯეუ დინასე დო მუზემთი
შეულებუდო ნი, თისემა ქივასქე, დო მუჟანსეთი ძალაში გოლანე ნი,
ეკუელი უწეუ: «მოლართი დო კანსე ქიკედირთი შათილანკა».
ექე ქოთი მიდართე დო ქიკედირთე გოთანასხე დო გოთანდო ნი,
მაფაქე, ოსურში მუმაქე, მუში ვეზირი: მადანქე დო უწეუ: «ქიშიიტ-
ყვი — მუ ქიშინესე მადანში სქეს დო აროკონქე?» ვეზირქე კარაშ
ქიმეტო სი, დინასალექე გემანასე აროკონქე: «პატონსე ლეოსე
დო ვა კაკურცინესე, ვან გობლანსესა». ვეზირქე აროკონცე მუთა
უწეუ. მიკირთო დო მასინე აროკონქე მუთი უწეუ სი. მაფაქე
გემკვირთე დო დუდო მოლართე ჯინაშ დო აროკონსე უწეუ: «კანი
გომინჯია». მან აროკონქე უწეუ: «პატონი დოპილანსია». ათე

силъ его вмѣсто своего товарища. Свинецъ этотъ упалъ гораздо
дальше, чѣмъ брошенный дѣвицей. Совершивъ этотъ подвигъ, ца-
ревичу предстояло совершить еще другой: повели (по ошибкѣ),
вмѣсто жениха, Санартію въ одно пустынное мѣсто, гдѣ былъ боль-
шой замокъ и въ немъ жилъ «Очо-Кочи»³⁾). Отворили двери замка,
впустили туда царевича говоря: «этотъ Очо-Кочи убьетъ юношу».
Ту ночь онъ провелъ въ замкѣ. Когда приготовился спать, по-
дошелъ къ нему Очо-Кочи и хотѣлъ убить его, но Санартія, бу-
дучи весьма сплешь, схватилъ Очо-Кочи, повалилъ, бросилъ его
на землю и билъ его столько, сколько только могъ. Послѣ того
какъ онъ его сильно избилъ, сказалъ ему: «поди и стой у дверей
сторожемъ». Тотъ пошелъ и сталъ караулить до разсвѣта. Когда же
настало утро, царь, отецъ невѣсты, послалъ своего визиря, ска-
завъ ему: «узнай — что дѣлаютъ царевичъ и Очо-Кочи»? Когда ви-
зирь подошелъ къ дверямъ, то изъ комнаты Очо-Кочи громко ска-
залъ ему: «баринъ спитъ, не буди его, а то побьетъ меня». Визирь
ничего не отвѣтилъ Очо-Кочи. Возвратился и доложилъ царю все
сказанное Очо-Кочи. Царь удивился, отправился самъ въ замокъ
и сказалъ Очо-Кочи: «отвори мнѣ двери». Но Очо-Кочи отвѣтилъ

დროსა გოგონსკუ სსნარტიაქ დო უწუუ ოსოკოტად: «გარი გოუნჯია». იქა ხათეე გარი გუუნჯე დო გამუნასქე მათა. უკული მდართესე მათა დო სსნარტიაქ, — მათასა მუში ოსურისქუსა ათე წკვმა გურგინი ოკარდღე ქიგუედგუკო ნა, მარა სსნარტიაქ მიდატეობუ დო მუში მანაღე, მათაში სქესა, ქემკასქენუ მუში მიკოქვებჯი დო მუში მანგიორა მიდასქე. მათასა მუქოთი ქემერთე ნა, ხათეე გირგინი ქიგუედგესე თი ცირასა. უკული სსნარტია გილექიდა თი წკვმა, მუქოთი მანაღე ნა, თეძი დო ვა უხქედესე სსნარტიაქ მუთი ქიმიხენი ყარა თისა ვე მქანხდესე თი ცირასა. მარა სოლეგადა რდღე ნა ქეუ გინაფუდუ ათე მათაში მუარესა, ნამდგა სსნარტიაქ ქიმიხე თი ოქი მინალი საქვარეფი, ყარა ე ცირაში ქომონტა მუთენი ვა აქიმიხედე ნა. ართი ოინჯუსა მამინე ათე ცირასა თი მუარესქე, სსნარტიაქ. მუქო დადღარე ნა დო მხვა კოხიშა გურგინი გიოდგმაფუე ნა. ათე ცირასა გურქე ქემუერთე დო თიმუ სერსა, მუყანსეთი სსნარტიაქ. ქედინჯირე დადღურათაღა ნა, ქიმერთე თიშა დო ართი კუნხი ბირ-გული წკვმა მეკუათე. მარა სსნარტია ათე ჭყოლუათა ვა დურენ დო მიდაართე თეურქე მხვა ქიყანაშა დო ექი დეემანაღა ართი სხომულა კოტა. ექი წორო რდესე ჭიჭე ხანსა თიში წუდესა, უკული მეღანა, სმუელათა ართი წუდე გეოტესე დო თექი ქოდოდირთესე, დო ართი ოსურისქუსა ქიმიხენე სსნარტიაქ დო მიქეთა ქედეეკვბე.

ему: «баринъ убьетъ меня»: Въ это время Санартіа проснулся и сказалъ Очо-Кочи: «отвори ему дверь». Онъ тотчасъ отворилъ двери и впустилъ царя. Послѣ этого царь и Санартіа отправились вмѣстѣ. Царь хотѣлъ обвинять его съ своею дочерью, но Санартіа ушелъ тайно; надѣвъ свое платье на царевича, своего товарища, послалъ его къ царю вмѣсто себя. Какъ только тотъ пришелъ немедленно обвиняли его съ царевной. Послѣ того Санартіа посылалъ его какъ товарища. Если бы знали, что Санартіа совершилъ тѣ подвиги, то не выдали бы царевну за другого царевича. Но царская (придворная) служанка узнала откуда-то, что совершилъ тѣ подвиги Санартіа, а мужъ царевны ничего не сдѣлалъ. Въ одинъ вечеръ служанка рассказала царевичу о томъ какъ Санартіа ее обманулъ и обвинялъ съ другимъ человѣкомъ; царевна разсердилась и въ ту же ночь, послѣ того какъ Санартіа легъ спать, подошла и отрѣзала ему ногу у колѣна. Санартіа не умеръ отъ этой раны, но отправился оттуда въ другую страну и тамъ подружился съ однимъ сухорукимъ человѣкомъ. Они тамъ жили вмѣстѣ въ домѣ сухорукаго человѣка. Затѣмъ, выстроили себѣ сообща домъ и поселились въ немъ. Санартіа привелъ одну дѣ-

თქვე დო მუში მაცალქე ართი დღასე ოტყალეშ მადართესე დო თიმუ სერსე ტყასე ქადოსქედესე. თინეფიში წუდესე სხალეე ათე ცირს რდგ, ნამეთი ძიძკეთე ქედეკინგ. ათე წკგმა ქემორთე ართი დემქე დო ათე ცირსი ძუძუ გეწუე დო მიდართე. მუჟანსეთი სხანარტიქ დო მუში მაცალქე ქემორთესე ნი, ცირსქე ამბეე დანხამილეუ. სხანარტიქე მუში მაცალე დო ცირს წუდესე ქედითუე დო დუეჩინგ, ნამედა: «დემქე ქემორთასე და, ომიჭოფი დო ქედემოხვამილეკვა». დემქე ქეთი ქემორთე, მარა ათე გოსე დემიში ჭოფუქე ვა გაახედინგ, დო დემქე კენი მუში არდგილიშ მადართე. სხანარტიქე მუჭოთი ქემორთე ნი, კითხე მუში მაცალესე დო ძიძკესე: «მუ ქიმიანიოთა»? ინეფქე უწიისე: «ქემორთე დემქე, მარა ვა მჭოფესე დო კენი ვიშე მიდართუა». მაჟირს დღასე სხანარტიქე წუდესე ქიმიცადგ დო თი მუში მაცალე ოტყალიშ მადანქე. დემქე თიმუ სერსეთი ქემორთე, მარა სხანარტიქე მუჭოთი ქეძირე ნი, კარსე ქედოხვადგ დო მუნუელს დროსე ხე ქიმეთხე, ქემეეძირეკ დო ქედანარგე; მუში ძიძკესე თოკი ქემადანაფე დო ძალაში მანგარე დოკირე. უკული გედექსე ლეკური დო ლუკა-ლუკათე კჷათე მუეხდომე, მარა დემქე შეხვანე: «ხე დოპილგენქე, დო ირი ჭუსე დგოხქილიდუნქია». სხანარტიქე დემსე გუეგოხე მუში ხეწა დო უწუე: «ათე კჷათილი გუეხისე მომიდგენქე დ გიგაშქანქია დო ვარე და, იშენი დორწყლენქია».

виду и держалъ ее у себя какъ кормилицу *). Эти два товарища отправились на охоту и на-ночь остались въ лѣсу. Въ ихъ домѣ оставалась только дѣвица, которая была въ домѣ въ качествѣ кормилицы. Въ это время пришелъ одинъ деми, высосалъ грудь у дѣвухи и ушелъ. Когда же Санартіа и его товарищъ пришли домой, дѣвушка разсказала имъ о случившемся. Санартіа оставилъ дома своего товарища и дѣвуху, говоря имъ: «если деми придетъ, то поймайте его и держите пока я приду». Деми пришелъ, но этотъ человѣкъ не осмѣлился схватить его и деми снова ушелъ на свое мѣсто. Какъ только Санартіа пришелъ, спросилъ своего товарища и кормилицу: «что вы сдѣлали»? Тѣ отвѣтили: «деми пришелъ, но мы его не могли поймать, и овать ушелъ». На другой день Санартіа остался дома, а своего товарища послалъ на охоту. Деми пришелъ и въ эту ночь, но какъ только Санартіа его увидѣлъ, встрѣтилъ его у дверей и, когда деми входилъ, Санартіа схватилъ его, перетянулъ и повалилъ его на землю, кормилицѣ же сказалъ принести верѣвку, и крѣпко-накрѣпко связалъ его. Затѣмъ, выхватилъ кинжалъ и хотѣлъ изрубить его на-куски, но деми сталъ умолять его: «не убивай меня, я тебя

დემქე ჰიჯალა ქიმეხე დასქილიდუეკო ნი, დო მიდექონე ართი დიდი წყარიჲს დო უწუე: «ათაქი კუხნი ქიდენახანე დო დოგისქიდინია». მარა სანარტიაჲ ხვალე დემიში რაგადისე ვა დუეკერე დო ქემაღალა ლაფუე ართი ხომულა ბიგა დო დემსე უწუე: «თე ბიგა ქიდენახანე დო გეკლადირე დო ფურცელი ბაგეშილღ და, თი წკემა მათი ქიდენუეჩანხუნქია კუხნისე დო ვარე და — ვარია». მუ სკურელიე, ბიგა ქიდენახანეკე წყარსე, მარა კინი ხომულათე გეკედეკე. ათე დროსე სანარტიაჲ გურქე ქუმურთო დო ცვილუ მუხნდომუ, მარა დემქე კინი შეხვეწე დო «მხვა წყარი რე მასქილიდაფარია» უწუე. მიდექონე მაყინა წყარიჲს, დო თექი მუჭოთი სანარტიაჲ კუხნი ქიდიხოდგე ნი, სათეე დუესქიდე დო მაყინა კუხნიში მაჯგირთე გურთო. უკული დემი ვა ცვილღ; იელო გურტუე. თი წკემა მუში მაცალე, სე ხომულა კოჩი, დემსე დასქილიდაფუე დო ათე მუში დიქემა გურგინი ქიგეუდღე ათე მუში ხამაცალე კრცე. თინეფი წუდესე ქედიოტუე დო მუქე, სანარტიაჲ, კეჩი მუში მუმამი წუდემს მიდართე. ექი ქიმერთე, მარა თინა მითინქე ვე ეჩინე დო მაყინა დღასე მუში მუმამი ცხენსე ნოხირე ქიგედოხოდღე დო მალართე სოდეთი მუქე მათამი სქესე ჩილი ეკუეხუნუე ნი, თექი. მარასე მუერსე ნი, ართი შედეკე ქოძირე; ხოლოჲს ქიმერთე ნი, ქიხინე მუჭო მუში წოხოლღანნი მაცალე მათამი სქესე ბოძი ორღე ნი; დო ამბეეფი გითხე ნი,

вылѣчу отъ всѣхъ болѣзней». Санартіа внялъ мольбамъ деми и сказалъ ему: «если ты вылѣчишь мнѣ эту отрѣзанную ногу, то я тебя выпущу, иначе убью тебя». Деми далъ ему слово, что вылѣчить его и привелъ къ одной большой рѣкѣ, говоря: «опусти туда ногу и будешь здоровъ». Но Санартіа еще не повѣрилъ увѣреніямъ деми, а велѣлъ принести сухую палку, сказавъ деми: «положи эту палку въ воду и, если она зазеленѣетъ и дастъ листья, тогда и я опущу туда ногу, иначе нѣтъ». Конечно, палку опустили въ воду, но вынули ее снова сухою же. Тогда Санартіа разсердился и хотѣлъ убить деми, но этотъ еще разъ упросилъ его, говоря: «есть еще другая рѣка, исцѣляющая». Онъ его повелъ къ другой рѣкѣ и, какъ только Санартіа опустилъ туда ногу, она стала также пѣла и здорова какъ и другая нога. Послѣ этого онъ не убилъ деми, а отпустилъ живого; въ то же время онъ заставилъ деми вылѣчить своего сухорукаго товарища и женилъ его на своей кормилицѣ. Ихъ онъ оставилъ тамъ же, а самъ отправился въ домъ своего отца. Но прибывъ туда, ни кѣмъ не былъ узнавъ. На другой день тайно сѣлъ на лошадь своего отца и отправился туда, гдѣ онъ женилъ царевича. На пути онъ увидѣлъ

მედევე ბოშიქე უწუე: «სი მუჭოთი მიდართი ნი, ხაოეე დეჟეუსე ჭეეძო ქიმეშიწუნესე». სანარტიაქე გედეეღ მუში დეჟეუი, ქიმენგ დო უწუე: «სუშიიი მეტი, თე დეჟეუი არძო დასზღოდეე დო თი სუში დეჟეი დოჭეოლი დო წუდეის ქემოწასი, მა თექი ქედოწვადექ დო სი შითი გეგაჭეორუე ნი, თისე მა გობეღანგებქია». თი მედევექე, მუჭოთი სანარტიაქე დუეხინგ ნი, თეში ქექიშინგ, დო ოინჯუასე სუში დეჟეი მაფაში ოსემა ქიმენესე. სანარტიაქე წოხლე ქიმეროე მაფაში წუდეის, მარა ვა უბქედესე თინა სანარტია ქოდგე ნი. ი ბოშიქე დეჟეუი ქიმენესე ნი, — მუში ჩირქე თისე ღანუა მუუნდომე: «დეჟეუი მუშე შიოწოთია? დო ათე წკემ სანარტიაქე ქიმეროე ეთი ოსურეის დო გააჭეორე დო უწუე: «სი ჟგირი ოსური ქოდვიო ნი, სქანი ქომონსე დეჟეუსე ვარკოთი ოთხიღაფუნანია». თიმუწკემ ქიშიიტუევსე — თე კოჩი მუჭო სანარტია რდგე ნი. ძალამქე გუეგვირდესე: «ბირგული წკემ კუხნი მეკვათილი აფუდგე დო მანგიორი კუხნი მუქე მეხუა»?.. სანარტიაქე თი ოსურეიში ქომონჯი, მედეჟეთე რდგე ნი, ჩირსე. ქემასწონათე დო მუში ხეთე ძალამი გააბონათუე დო სადიდკოჩო მუკოქუნალითე გავგმანწეუათუე დო ქემგასქუნათუე, დო მუჟანსეტი მუში წუდეის შიიშე ნი, დუეხინგ სანარტიაქე თი ოსურესე. დო მუში დიდა დო მუმასე: «მუჭოთი აშქიღირუათუე მაფაში სქუსე

одного свинопаса; подѣхавъ близко, — узналъ въ немъ своего прежняго товарища-царевича. Когда онъ его сталъ спрашивать, свинопасъ сказалъ ему: «какъ только ты уѣхалъ оттуда, меня тотчасъ же сдѣлали свинопасомъ». Санартіа вынулъ свой мечъ, далъ ему и сказалъ: «перебей всѣхъ свиней, за исключеніемъ трехъ, которыхъ долженъ ранить; такъ пригони домой, я буду тамъ и накажу того, кто на тебя разсердится». Свинопасъ поступилъ такъ, какъ Санартіа ему сказалъ, и пригналъ вечеромъ трехъ свиней во дворъ царя. Санартіа пришелъ во дворецъ раньше, но его не узнали. Когда свинопасъ пригналъ свиней, жена хотѣла побить его, говоря ему: «зачѣмъ ты потерялъ свиней»? Но къ это время Санартіа явился къ царевичу, разсердился на нее, говоря: «если бы ты была хорошая женщина, то не заставила своего мужа пасти свиней». . . . Тотчасъ же узнали, что этотъ человекъ — Санартіа, и очень удивились, говоря: «у него была отрѣзана нога у колѣна, чѣмъ же онъ замѣнилъ себѣ ногу»? . . . Санартіа велѣлъ привести мужа царевны: заставилъ ее умыть хорошо мужа собственными руками, принести и надѣть на него платье вельможи. Отправляясь же домой Санартіа позвалъ къ себѣ царевну и его родителей и сказалъ имъ: «если вы съ нимъ (зя-

ნი, თუმი ვა აღინით და, შა სთიკე ქუმეუტქე დო უბადო სკჷვარსი.
რღოლანთია». ანძონსა ანთო გავგმეოსუ დო მუში სუდეშა მიდართე.

темъ) не будете обращаться какъ подобаеъ царевичу, то прѣйду
я немедленно и поступилю съ вами плохо». Простился со всеми
мвѣстѣ и отправился домой.

1) Вар. ღიფში, ღიში.

2) Саваргია, სხანტია, «желанный».

3) Очо-Кочи, рѣже Очи-Кочи, ოჩოკოჩი, ოჩიკოჩი, буквально
«козель-человѣкъ». Это — лѣсной человѣкъ, лѣшій. Груз. ვატიკაცი,
ოხაკაცი, ტუისკაცი. Очо-Кочи длинобородый старикъ, весь об-
росшій волосами; онъ бродитъ въ лѣсу и живетъ въ своихъ пу-
стынныхъ замкахъ. Въ немъ есть нечистая сила. Очо-Кочи играетъ
большую роль въ сказкахъ и мифологii мингрельцевъ.

4) Кормилицей, ძობე, называется не только та, которая кор-
митъ или кормила ребенка, но и совершенно посторонняя заму-
жняя женщина, или дѣвушка. Для этого необходимо, чтобы муж-
чина взять въ зубы правый сосокъ женщины, или дѣвушки, ко-
торую хочетъ признать своей «кормилицей». Послѣ этого обряда
она считается его кормилицей т. е., послѣ матери, самую досто-
уважаемую личность. Этотъ обычай существуетъ въ Мингрелии
и по сіе время.

VII. უბრალოდ ვინა მასინჯი-კოხი ქოცოფენდ დო გილეუქესე ოხირეშა. ანთი სენწიფეში ხანინასე ქიმიოგორეესე დო იხირდესე ოქქო დო ვარხნილცა. თიმუ ყანცა ანთი ჯიმაქა, უხინაშიქა, დო-ღურუ; თისე ქედანსქიდე ანთი ქომოლი-სქექაქა. უკულაში ჯიმაქა მიდართე ხანინაში ოხირეშა. ათე მუში ჯიმა სქექაქა «მიდამიწუნია», შექვეწე ჯიმადისე; მან ვე ეჭუმუე დო მიდართე ხვალეე. გვერდი დღაში ოლე; თექი ქეშაჰიძეუ ათე ჭიჭე ბოშიქე დო მიდამიწუნე. მუელა ნი მარასე, დიდი მინდორცა, ანთი დიდი ხუმელა ჯასე ოხირი ქიგიმასე ნი, ქოძირე ათეე მასინჯი-კოხიქა. ბოში ქიდიიტუე დო მი-დართე, ოკო სუვა ქიმიოხინისე ნი; მიდართე დო ქიმიოხინე ოხრისე სუვა. თიმუ ყანცა ათე ჭიჭე ბოშიქა მუში ჯიმადისე მიდართე დო, თე სუვაში ხირუსე, ძიქვა ქიმიოხინე. მუჭოთი სუვაში ხირუსე ჯიმა-დიქა ქომოლო ნი, უწუე ბოშისე: «მა ჯგირი კოხი ვა ვორექიო, — ოხრისე სუვა ქიმიოხინე ნი?» თიმუ ყანცა უწუე ბოშიქა: «სი ძიქვა შიოხინე ნი, თითი ჯგირი კოხი ცოფენია!» ათიჯინე ნი, ძიქვა ვა მასე. გუეკვირდე კოცა, «მა რხინია» უწუე თე ბოშიქა ნი, — ახიოლე: «სი ჯგირი ნოცოფუეკქია!» მიდართესე, ქიმიოხინე ხენ-წიფეში ხანინასე ნი; ხენწიფესე ხანინა მუკი-მუკი გუუნთხორეებსე დო მუეფორე უძე, — მასინჯი ქენანთხეკო ნი. ქიმიოხინე ნი, ვა უხეჯე;

VII. Были два брата-воры и ходили воровать. Узнали мѣсто, гдѣ хранилась царская казна и похищали оттуда золото и серебро. Въ это время умеръ старшій братъ, оставивъ одного сына. Младшій братъ отправлялся обворовать казну, племянникъ упрашивалъ взять и его съ собою, но тотъ его не взялъ, а отправился одинъ. Когда онъ прошелъ полдневный путь, тамъ его догналъ этотъ молодой человекъ (племянникъ) и отправился съ нимъ. По дорогѣ, на одной большой полянѣ, воръ увидѣлъ большого орла, сидѣвшаго на большомъ сухомъ деревѣ. Юношу оставилъ внизу, а самъ (дядя) пошелъ, чтобъ украсть перо; поднялся и укралъ перо у орла. Въ это время, этотъ юноша тоже полезъ на дерево и, когда дядя кралъ перо, онъ у дяди укралъ штаны. Когда же дядя спустился, послѣ кражи пера, сказалъ мальчику: «не молодецъ ли я, что укралъ перо у орла?» Мальчикъ ему сказалъ: «оказывается, и тотъ хорошъ, который укралъ у тебя штаны!» Дядя осмотрѣвъ себя, увидѣлъ, что былъ безъ штановъ, — удивился этому; когда же племянникъ сказалъ ему: «я ихъ у тебя укралъ», то дядя обрадовался, говоря ему: «а ты вѣдь будешь молодецъ!» Отправились и подошли къ царскому казнохранилищу. Царь,

დო ქენახნოხ მახინჯი ბოშიქეთი დო კიმიდიქეთი. ვე შახროთ კიმი-
დისე დო ბოშიქე იშეეღე; დუეძხე კიმიდიქე: «დუდი მეტეკუათია
დო შიდეელია დო ჩქიმი სოფუელესე დონთხორია». ბოშიქე ქენა-
სხხაჲუ დო დუდი მეკვათო, მოლეეღე მუში წუდეშ დო დონთხორე.
მაჟირა დღასე გაჰინესე სწინაში მათხილარქექ ნი, დუდიკვათილი
კოხი ქენოდე ნი თხორილცე, ქოძირესე; გეშეეღესე დო სენწიფესე.
ქემუელესე ნი, ვე ეხინე დუდიკვათილი კოხი. სოჯუა გინოხე ირი
მუში დღასე, ირი კოხიში წუდეში კარიშს ოგო ქიმიილა ნი, დო მიში
წუდესეთი ინგარდესი დო იხინენდესი თე ლურეღცე ნი, თინეფი
ოგო ანძო უტოფედესგო ნი დო სენწიფესე ქემუეფუნაფედესგო
ნი. მოლეეღესე ლურელი დო ირი დისა დაღანესე დო ათე მუში
წუდეში კარიში ხალაშს ქემიილესე ნი, — მუ ქიმიანსე ე ბოშქე?
დოსხუნუ: ჭიჭე სქეს თე ლურელიში გილეურცე ნი, კეჟეფინთუუ დო
დახეკრისე სე ქიმიოგამაფუუ, დო დასუ სქეს ჩქესქესე ნი, დიდაქე
რქიიფი დასქესე. ქემიილესე ლურელი წუდეში კარიშს ნი, ეფერი უამცე.
იწუე თე ამბექე. მუშესი ინგარანი, გურქე ვა ახინე სენწიფეში მა-
ნახქემელი გოცე. იმუ სერი ონიჯუა რდღ, დო წუდეში მარტგუნანი კარი
გემკოთოლესე დო სენწიფესე ამბექე მეჭარესე: «ათაში ორდღ ამბექე
დო მუჭოთი ფქიმიანთაია?» იმუ სერი ათეე მანინჯქე თელი თი სო-
ფერსე მარტგუნანი წუდეში კარი გემკოთოლესე. მაჟირა დღასე მორ-

оказалось, велѣлъ выкопать ровъ кругомъ казнохрапилища, свер-
ху же прикрыть чѣмъ-нибудь, чтобы воры упали туда. Когда, по
незнанію, ступили на это дядя и племянникъ, оба упали въ ровъ. Дядя
не могъ выйдти оттуда, а мальчикъ вылезъ. Дядя сказалъ ему:
«отрѣжь мнѣ голову, понеси и похорони ее въ нашей могилѣ».
Племянникъ вспрыгнулъ въ ровъ, отрѣзаль голову дядѣ, понесъ
ее домой и похоронилъ тамъ. На другой день стража казнохра-
пилища нашла обезглавленный трупъ, валявшійся во рвѣ. Выта-
щили его оттуда и доставили царю, но онъ его не узналъ, а издалъ
указъ чтобы этотъ трупъ подвозили къ дверямъ каждаго изъ жи-
телей его царства и, что тѣхъ, которые будутъ плакать и узнаютъ
мертвеца, схватили и доставили царю. Взяли мертвеца и стали раз-
возить его по всей странѣ; когда же привезли близко къ его соб-
ственному дому, — племянникъ не зналъ чтб дѣлать. Рѣшилъ на
слѣдующее: тамъ ходилъ маленькій сынокъ мертвеца, онъ его
токнулъ въ огонь, отъ чего тотъ упалъ и обжегъ себѣ руки, —
поэтому случаю мать ребенка стала кричать. Это случилось тогда,
когда мертвеца подвезли къ дверямъ дома, такъ что, царскій
посланецъ не могъ узнать настоящей причины плача. Въ тотъ

თესგ ხენწიფეში განმავათაქ ნი, ირი კოხიში მარტუჩანი წუდეში კანი მიკოთოღირი ქოძირეს; გურქა ვა ახინეს მინი წუდე რდგ ნი, დო მენახქუმეღენქე კენი მიდართეს, ე ღურეღითი მიდეღეს დო დოთხოვეს. ეთი მუთუნქა ვა აქინიზ ხენწიფეს. უკული სხუნესგ ვეწირენქე დო ხენწიფექ დო აკამყარეს. თელი სხენწიფო, ირი კოცა, დიანა გურენწეღის, შქა დიანა წუდე გეოგეს; თქი ხენწიფეში ოსურინსქეს, ზეს-ნახე, ქემღლანჯირეს თიმუ სესს. მუყანსეთი ირი კოცა რინი უღუღ ნი, ხენწიფექ ზოჯე: «მიქეთი სქიმი ხაზინაში გოტახუა გაბედუე, ამუ სერი თე ჩქიმი სქესში ელანჯინსეთი ქეგანბედენია», დო მუში ოსური-სქესს ხაში ქიმეჩქ ძლანო გუათირი დო უწუე: «მიქეთი სქანდა მერთსიე, ღუდი დანეუბია დო ცალი ომუმეში, ვე კვინაში, თეში გეკილანოკია, დო მყირა დღასე ქითინინათია». იმუ სერი ირი კოხქა ქიდიირულუე ნი, ე მახინჯქა გეოცატუე დო წყინანო ქიმერთე ე ზის-ნახეშა დო ელანჯირე იმუ სერი. გოთანა ბორჯისე გეედირთე ნი, ცალი ომუმეში გელანოკირი ქათუღუე ნი, ქოძირე. ეწეინე, დო კინი ქიმერთე ე ზის-ნახეშა, ქიმინჯირე დო ე ხაში ქიმინჯირე დო ირი კოცა ანო სხენწიფოსს, მითი კოხი თქი ქოცდგ ნი, ანო სე ცალი ომუმეში გეკილანოკე დო ქიდიინჯირე. მყირა დღასე, გეედირთეს ნი, ირი კოხი ომუმეში გელანოკირი ქოძირე ნი, ხენწიფექ განქედღ დო თქუე:

вечерь уже стало темно; выстрогали поверхность на правой половинѣ дверей и написали царю: «такъ-то случилось, какъ намъ поступить? Въ ту ночь воръ, племянникъ, обошелъ всю деревню и выстрогалъ по всей деревнѣ поверхность на правой половинѣ дверей. Когда на другой день царскіе посланцы пришли, нашли, что правая половина соскоблена у всѣхъ дверей; не могли найти—чей былъ домъ [гдѣ плакали накануне] и ушли обратно, а мертвеца взяли и похоронили. Послѣ этого царь и визири имѣли совѣщаніе: созвали всѣхъ подданныхъ царства, задали имъ ширь, по серединѣ площади выстроили комнату, тамъ уложили спать дочь царя, царь-дѣвицу. Въ то время какъ всѣ развеселились, царь произнесъ: «кто осмѣлится разграбить мое казнохранилище, тотъ же осмѣлится провести эту ночь съ моею дочерью». Царь далъ своей дочери острый ножъ, сказавъ ей: «кто только придетъ къ тебѣ, раздѣли съ нимъ ложе, но отрѣжь ему одну половину усовъ такъ, чтобы тотъ не догадался, и на другой день мы его узнаемъ». Въ ту ночь, когда всѣ заснули, нашъ воръ всталъ, подкрался потихоньку къ царь-дѣвицѣ и провелъ съ ней ночь. Къ разсвѣту, когда всталъ, замѣтилъ, что одна половина усовъ

«არძოქე მუჭო ელავჯირე ჩქიმი ოსურბი-სქესია!» გურქე ვა აჩინე, მუ ქიმიინგკო? დო კენი გეკასრღვესე ნაგასეივი ჯარი. ქოორენი ე ზეს-ნასეკე დეეუჩენე დო ქომოლი-სქესქე ქასმუე. ბოშიქე მიირდღე; უირი წანერქე ქიიყუე ნი, კესი თეღი სსხენწიფოე ირიკოჩი დოკას-თესე, დო დღაშითოე სადილო ქიდაპეენჯესე დო დიარა გუუნწიისე. ირი კოჩქე ქემოართე ნი, ხენწიფექე ზოჯე: «ათე ჩქიმი მოთასე. კულათე დღინი ქიმეხანია დო ირი კოჩიში წოხლე ოკო გემკიიფუნა ნი. დო მიშითი სქეს რე ნი, ესე შური ქოუხინენცია დო თისე ქი-შეხანცია, დო ქიიფხინენთია»: მახინსე ე აშბეე ქოუჩქე დო შარასე მოურცე თიმუ დღასე ნი, ღუ ოჭოფუე დო ხეფორჩხას ქიმთიინუხუე. ქემოართესე ირი კოჩქე დო სადილო ქოდასუნესე, ეფერი უამცე ხენწიფეში მოთასე კულათე დღინი ქემეხესე. ათე მუში მუშაში ხო-ლოშა ქიმიიფონესე ნი, თე ბოშისე ოკო კულაში დღინი ქიმახანი მუში მუშასე, მარა თე მახინსე ღუ მითუხე ხეფორჩხასე დო გტოაძი-რუანცე ღუში დუსე ნი, ე ბოშისე აშქურინე, მიონგარჩხანცე დო იშო-ირტებუე. თაში-თეში გილაფუნა, მარა გურქე ვა აჩინე ხენწიფესე. მახინჯქე თქუე: «მუ უამიშხ იბცოდია? — ქოუწოლე ხენწიფესე ჩქიმი აშბეესე». გეედირთე დო ქემერთე ხენწიფეშა დო ღუდიშე ბოლოშა ირიიფელი მუში აშბეე მართალი ქუეწუე. ხენწიფექე თქუე; «ათე

сбрита у него. Ему было неприятно, — прилежъ снова къ ней, укралъ ножикъ, собрилъ одну половину усовъ у всѣхъ, тамъ присутствовавшихъ, и легъ. На другой день, когда встали, увидѣли, что у всѣхъ одна половина усовъ сбрита; царь удивился, говоря: «вѣдь не могли же всѣ спать съ моею дочерью!» Ничего не узнавъ, — что ему оставалось дѣлать? Распустили всѣхъ приглашенныхъ на пиръ. Послѣ этого царь-дѣвица забеременѣла и родила сына. Онъ росъ. Когда же ему было два года, снова созвали всѣхъ жителей царства, пригласили обѣдать, устроили имъ пиръ днемъ. Когда всѣ собрались, царь велѣлъ: «дайте моему внуку вино въ кулъ¹⁾ и проводите его передъ каждымъ изъ присутствующихъ, — душа мальчика узнаетъ того, кто его отецъ и мальчикъ поддастъ ему вино, тогда и мы узнаемъ». Воръ зналъ эту исторію и въ тотъ день, когда онъ ѣхалъ къ царю, по дорогѣ, поймалъ сову и посадилъ ее въ рукавъ. Собрались всѣ и сѣли обѣдать; тогда внуку царя дали вино въ кулъ. Когда его подвели близко къ его отцу, мальчикъ хотѣлъ дать ему вино, но у вора (отца) сидѣла въ рукавѣ сова, и, когда онъ показывалъ ребенку голову совы, тотъ пугался и съ плачемъ убѣгалъ. По очереди приводили мальчика ко всѣмъ [гостямъ], но царь никоѣ не узналъ.

ზგმა მუხუცხეებუ ნი, ეფერო გონი — ჯგირი გონი იყრაფუნია, დო
ხქინათი სარგებელი იყრაფუნია», — სხუნუ: «მუ განწყუაფუ, — ხქიმი
ოსურისქუასჲ ჩილჲ ქიმეფხანქია», დო ქოთი ქიმეჩჲ ჩილჲ, მუში
სახენწიფოთი გვერდი ტუერთჲ დო ქიმეჩჲ.

Воръ сказалъ: «до какихъ поръ буду я хитрить? расскажу царю
свою исторію». Всталъ, подошелъ къ царю и разсказалъ ему всю
свою правдивую исторію отъ начала до конца. Царь сказалъ:
«человѣкъ, который сдѣлалъ столько, — долженъ быть
молодецъ, онъ и намъ будетъ полезенъ». — Царь рѣшилъ: «ничего
дѣлать, — выдамъ я за него свою дочь». Онъ ее выдалъ замужъ
за него и, раздѣливъ пополамъ свое царство, далъ ему одну
половину.

1) Кула, კულა, вишная посуда, употребляемая въ Мингрелии,
съ широкимъ основаніемъ и узкимъ горлышкомъ, сдѣланная изъ
дѣльнаго дерева. Когда пьютъ изъ кулы, то выходящая изъ нея
струя вина производитъ пріятное журчанье.

VIII. სოგიდენი ანთი ქიქანასდ ანთი ხენწიოვე ქიქოფე. ათე ხენწიოფესდ ოთხი ვეზირი სამართალიში გომარჩქინეთდ ნოხვეტე, ანთი შასდ თე ვეზირენსდ ძალამი მუთუნი სამართალი გუუჩინუენს ნი; ევეკი ჟანსდ ხენწიოფესდ ანთი მეშხურესდ ქემუერთემუ დო თი ვვარი სსინარი გუუნწუუუ, ნამუდა ხენწიოფესდ ძალანსდ. ხერსებუნე დო ვეზირიეფიშა უსოჯე: «ე თქვანი გენარჩქინას სამართალი დაბა თე მეშხურესგეთი ქაძირითიან». მეშხურექდ ვაჯინე ვეზირიეფიში გენარჩქინასგ ნი, ვა დუედონოდე, — მანუხუ დო დუდიქე ბელომდ დონუუ. ხენწიოფექდ ეხა ქოძირე ნი, მეშხურესდ უსოჯე: «რასანდ თე ვვარსდ სამართალიში კვათუა გინქებინე, სი ქედონადი მონსამართეთიან». მეშხურექდ ვარინ უწუ: «ონდარო თოლი ქომილუ ნი, თინდ სამართალი ვა გე მარჩქინინენიან, ჟირი ხოლო თონსდ დოფთხორგქიან და, თი წკემ მონსამართეთდ ქედობხოდქიან». ვიშოთიანშოთი დო ბელომდ ჟირი ხოლო თოლი იშენი ვაწკემასწოთინაფუუ დო იშენი. ანთი დიდი წუდე გუუკეთესგ, მანკარაფევი ქიმეხესგ, მუჭოთი სსამართალიში რიგი რე ნი, თეში გუუნწივისგ ირიფედი დო ანძოში უნხაში მონსამართეთდ ქედანუხესგ. დიაჭეკ ევეკი მართალი სამართალიში გომარჩქინუს, ნამუდა ქიქანასდ თინდ ვინაჭუუ. ირი კონი მონსამართეთდ თიშა

VIII. Въ нѣкоторой странѣ былъ одинъ царь. У этого царя были судьями четыре визиря. Однажды эти судьи произнесли замѣчательный приговоръ. Въ то время къ царю пришелъ нѣкій пастухъ и началъ говорить такъ, что царю понравилось и велѣлъ визирямъ: «покажите-ка и этому пастуху приговоръ, который вы произнесли». Когда пастухъ разсмотрѣлъ рѣшеніе этихъ визирей, оно ему не понравилось, — взялъ и отмѣнилъ его съ начала до конца. Царь, увидѣвъ это, вѣлѣлъ пастуху: «такъ какъ ты умѣешь такъ [хорошо] творить судъ, то будь ты судьей». Пастухъ отказался, говоря: «пока у меня есть глаза (зрѣніе), не могу творить суда, если же выколете у меня оба глаза, тогда я буду судьей». Туда-сюда, наконецъ-таки уговорилъ ихъ выколоть ему оба глаза. Выстроили ему большой, хорошій домъ, дали ему письцовъ, устроили все такъ, какъ подобаетъ суду и поставили пастуха верховнымъ судьей. Началъ онъ творить такой судъ правый, что со всѣхъ сторонъ спѣшили къ нему. Каждый шелъ къ нему искать суда: большой и малый, господинъ и слуга, старшій и младшій, старикъ и молодой, священникъ и миріанинъ, другъ и врагъ, — словомъ, изъ тѣхъ, кто имѣлъ съ кѣмъ нибудь тяжбу, не осталось никого, который бы не пришелъ къ нему, — всякій восхвалялъ и

გილეკი: დიდი, ჭიჭე, შატონი, ჭკორი, უხაში, უკულაში, რჩინი დო ბოში, შაშა დო ერი, მოჯგირე დო ნტერი, ართი სიტყვათჲ, მისკთი მუთუნი სჲდა: ქუეღუდჲ მითინიშა ნი, მითა დოსქილადჲ ვა მკრთო ნი, დო ირი კობი ოცქიანდჲ დო უმარდდჲ თიში სამართალსჲ. ართი შხაჲ თჲ მოსამართემს ართი კობიქ დო ართი ოსურქჲ ქემოცო თესჲ. კობიქჲ შეესჲქჲ: «ათჲ ოსურიში მსოცობაშა ქიმუერთის ჯოცოცო, ჩქიმი ჯოცოცო გინი მოცუნდჲ დო ქედვოკირიავჲ; გინქჲ წუღა გუეჭუქჲ, ენა თჲ ოსურქჲ ქოძირუეე, გავმარაგუა, გინსჲ ქაა-ტაგუა დო შა ღაჭალი გუემიჭუეა: «ენა ჩქიმი გინი რენაჲ დო სქანი ჯოცოცო წკემს მუ ოკო რდჲ»? შა ვარა ბოქვი, დუდი იპყილი, მარა ე წკემს მუთაქჲ გომირთჲ, გინი იშო მიდჲჩაჲლათჲ; ენა მათი ვა ბქიმიანი, ჩქიმი საქონელი ვარგთი შა დღვანეში, წუბგვიდითჲ დო ასე სქანდა გავოღითი, — შოჯინი სქანი დოცოცო დო სი დგმაზეეთი». ენა თაში უწუ, მარა განიშე ტუობაშე ბრელი ფარა ქილანჭინინუ დო მუეხინგ: «ათჲ ფარა სი ქოგიდუდასია, თჲ ოსური წკემს ონჯლო-რესჲ ვა მოძირანქია და». მარა ე მოსამართექჲ სამართალსჲ იშენი ვე გინუეხინგ დო მუეხინგ: «მა მუჭო შემიღებენია, სამართალი ვა რენაჲ და, ძალჲ ი ოსურსჲ გინი მიდუღუეეე»? ი ოსურსჲ უწუ: «სი მუსჲ იტუეუქია»? ოსურქჲ უწუ: «შატონია, ჩქიმი წუღამს თჲ

благословлять его судъ. Однажды къ этому судѣ пришли муж-чина и женщина. Мужчина доложилъ судѣ: «я пріѣхалъ на мулѣ (катерѣ) въ домъ этой женщины; моего мула сопровождалъ теленокъ. Когда я привязалъ мула, теленокъ началъ сосать его груди. Увидѣвъ это, женщина эта, выбѣжала, ухватила за теленка и стала роптать на меня, говоря, что это ея теленокъ, и какъ онъ очутился вмѣстѣ съ моимъ муломъ. Я это сталъ отрицать всѣми силами, но ничего не помогло. Она хотѣла оттащить теленка; но я не позволилъ ей,—своего добра я не хотѣлъ ей уступить,—мы поссорились,—и вотъ, явились къ тебѣ, во имя Бога, разсуди насъ». Онъ лично сказалъ судѣ такъ, стороной же, тайно послалъ ему большую сумму денегъ съ просьбою: «прими эти деньги и не посрами меня предъ этою женщиной». Но судья все таки не захотѣлъ перетянуть вѣсы правосудія и велѣлъ сказать ему: «какъ я могу отнять насильно теленка у этой женщины, если правосудіе этого не требуетъ»? Судья спросилъ женщину: «что ты скажешь»? Женщина сказала: «господинъ мой, этотъ человекъ пріѣхалъ въ мой домъ, сидя на мулѣ; я не имѣла рѣшительно ничего, кромѣ единственнаго теленка съ матерью, которымъ я, просто, молилась; теленокъ мой подошелъ къ мулу этого чело-

კობქე, ჯორიში გკუნელე. ქემორთუა დე ზრთი რხუაშერი გინამი
ხრუში მეტა ჩქამოთე ანდალეუელი მუთა ირისე მქენდღეღვა. ათე
ჩქამი გინქე თე კახიში ჯორიშა ქიმურთე დე ლაქაფი დუულაქაფუე.
ითამე წუნდღეგო ნი, თუმი ნიგეში ჩინქელა დუულქუა; ე კობქე ენა
ქობიჩე ნი. ითეირქე: აე გინსე წორეთე ქიბწეთანქია; — ქემანბარღე
მუშოთე, მარა, მუგაშინუაფუ, მს ინა იშა ვა მატეენეღე ნი, — დე
სქანი სამართალსე ირი კახი რტქვანსე ნი, მათი სქანი ვარაშა ქე-
მოფრთა დე ვა ველქე უსამართლოე დიბსქვეე. მოსამართექე ე
ყირი ხელეში სანარე შიბჩქილეუე დე ათე განჩქანი ქედოდუ:
«რახანე ჯორსე დღასე სქუა ვა შიბუენე დე ვა შიი ნი, დე გინი
იშენი მუერე ვა შიდეგუელე ჯორსე ქუენუეღეგო ნი, — ათეშენი
თე კოსე გინი გავწუეკლანსე დე ათე რსუესე, თი გინიში დიდ-
ხრუში მინჯესე, ქიმენანია». ე სამართალქე ირი კოსე ძღანქე
შქწონე დე თე ჯგურა ჯგირი მოსამართესე დორონთქეთი თე
სუელეფუა დედუ: თე გინიში მინჯე-რსუერიში ცხხეცრითე¹⁾ ყირი
ხელე თოლი გუეთელე დე ეუნიდეუ. უკულა ყირი ხელე თოლითი
ქუელედე, მარა დურა-ღღამხე იშენი წიმიხდე სამართალსე კვათენდე.
დე დედურეუე ნი, ჩხინდე.

вѣка, сталь ласкаться и хвататься мордочкой, желая как бы
повысосать у него груди. Этотъ человекъ, видя это, подумалъ:
«этого теленка непременно уведу съ собою». Онъ его тащилъ
къ себѣ, но, понятно, что я этого не могла позволить ему, —
и вотъ, всё перевозносятъ твое правосудіе, я также явилась
у твоихъ дверей и надѣюсь не быть поправной неправдею». Судья,
выслушавъ обѣ стороны, положилъ слѣдующее рѣшеніе:
«такъ какъ мулъ никогда не рождаль и не будетъ рождать²⁾, осо-
бенно совершенно невозможно, чтобы мулъ произвелъ на свѣтъ
теленка, — посему пусть отберуть теленка у этого человекъ и
отдадутъ его женщицѣ, владѣлицѣ коровы-матери того теленка». Такой
приговоръ въ сильной степени поправился всѣмъ. Этому
хорошему судѣ и Богъ ниспослалъ свою милость: посредствомъ
платка той женщины исцѣлились и прозрѣли у него оба глаза.
Послѣ того онъ видѣлъ обоими глазами, но до дня смерти онъ
творилъ судъ правый; когда же умеръ попалъ въ рай.

1) Полн. ф. ციცხეცრითე.

2) Вар. прибавляетъ: «и не можетъ заставить рождать».

IX. ანთი ჰაპა ქოქოფე დო სუმი სქუაღეფი ქებოფე. ჰაპაქე დურა-დღასე დუჭინე მუში სქუაღენსე: «დობღურეე, თითოქე თითო სერსე დავითნი წამიკითხითია». მარა უჩაში სქუაღენქე თე სეჯუქა მუმასი ვა შიასრუღესე; ხვადე ანთი უკულაში სქუაქე წაუკითხე დავითნი. თიმუ სერსე გამოეცხადე მუში მუმაქე დო ქანუქე ანთი ცხენი, მაყირა სერსე ხოლო თექე, მუში ჯიმაღეფიმე მასგოირო, წაუკითხე დავითნი. მაყირა სერსეთი მუმაქე გამეეცხადე დო მაყირა ცხენი ქანუქე, ნამუთი ნოკოფეე მუში ოშქარი სქუაშითე. მასუმას სერსეთი ხოლო ათექე წაუკითხე დავითნი დო მუმაქე მასუმას სერსეთი ქუმუეფონე მასუმას ცხენი, — ხვამირო ქილიტუე დო მიდართე. ათე დროსე ანთი ხენწიფეში ოსურისქუასე ქიმონსე მიათინდესე თი ჯგუჯანსე. ნამუთი ჯინურსე ეი ცხენითე ეშასხა ჰუნდუ ნი დო თი ზის-უნახესე აჯინურდუ ნი, — თისე მიათინდესე. ბრელი ხენწიფეში სქუაღეფი თი ზისე-ნახეში ოთხუშა მიიშესე, მარა მიათინიში ცხენსე ვე ეშასხაჰე ეი ჯინურისა. თი უჩანსე ათე ჰაპაში სქუაქე ქიგადოხოდე თე მუში მუმასი ნაჭეოლოფე ცხენსე, ქიმერთე ხენწიფეში დოხორეში კარში წოხოდე, ქიმიოგე ცხენსე მათრახი დო ქეშასხაზინე, მარა ნასუმოროში კეე ვე იასხაჰე. მაყირა

IX. Былъ одинъ священникъ и было у него три сына. Въ день смерти священникъ сказалъ своимъ сыновьямъ: «когда я умру, пусть каждый изъ васъ по одной ночи читаетъ мнѣ псалтырь». Но старшіе сыновья не исполнили приказанія отца, только младшій сынъ прочиталъ ему псалтырь. Въ эту ночь явился отецъ и подарилъ ему лошадь. На слѣдующую ночь снова прочиталъ онъ отцу псалтырь, вмѣсто своихъ братьевъ. На слѣдующую ночь также явился отецъ и подарилъ ему другую лошадь, которую онъ хотѣлъ подарить среднему брату. И на третью ночь снова онъ же прочиталъ псалтырь. Отецъ привелъ ему и на третью ночь третью лошадь и, благословивъ, разстался съ нимъ. Въ то время выдавали одну царевну замужъ за такого человѣка, котораго лошадь могла вскочить на замокъ, чтобы всадникъ могъ поцѣловать ту царь-дѣвицу. Многіе царевичи пріѣзжали сватать ту красавицу, но нпчя лошадь не могла вскочить на замокъ. Тогда упомянутый сынъ священника сѣлъ на лошадь, подаренную ему отцемъ, и подѣхалъ къ дворцу царя; ударилъ нагайкой лошадь и заставлялъ ее вскочить, но она не могла вскочить выше одной трети зѣмка. На другой день онъ сѣлъ на другую лошадь и заставлялъ вскочить, но и эта не могла вскочить выше двухъ

ცხენსა ქოგდობოდგ დო ხოლო ქეძასსხვინუ, მარა წახოლასნი ცხენიშე მჟეინა თი-ზემასში უმოსიქე ვა სხვანუ. მასუმა დღასა მასუმა ცხენითა ქემორთუ დო ქეძასსხვინუ, დო ქოთი ქეძასსხვანუ ათუ ჯინხურიში ვი, დო ბოშიქე ქაჯუნუ თი წისკ-ნახესუ დო გინგვისითი ქიგუუდგესუ ეთი ბოშისა თი ცინამს. უგუდი მღაართუ ე ბოშიქე მუში ჩუდესა. ათუ დროსა ხენწიფეში ჩირქე ქედუელასუ დო ქიიჭანუ ათუ მუში სინჯა დო უწუუ დიანთირქე: «ჩე სღუა დო უხა სღუაში შქასა ათი ირქეში რენია დო თიში ბჟა მუგადენია მიწისუ დო თისა. ქემომიდანქე ჭ, დომსქიდქე, ვარე და, — ბეკითო მადურუუ ვორქეია». ათუ დროსა, თე ბოშიქე გუდობოდგ მუში ცხენსუ დო მიდართუ. ეთი სღუა დო სღუა შქასა მიშეელუ დო მოჭვალა ირქმსა ბჟა დო ქემუელუ მუში დიანთირსა, ქიხუ დო დასქილიდუ.

третей зámкѣ. На третій день прѣхалъ онъ на третьей лошади; заставилъ ее вскочить, — она вскочила на самый верхъ зámкѣ; юноша поцѣловалъ царь-дѣвицу, и обвѣчали его съ этою дѣвухой. Послѣ этого сынъ священника возвратился домой. Въ это время царьца-теща заболѣла; призвала своего зятя и сказала ему: «между бѣлымъ и чернымъ морями насется одна оленица, — мнѣ сказали, что его молоко мнѣ полезно, — если ты мнѣ достанешь его, то выздоровѣю, если же нѣтъ, то должна умереть». Тогда юноша сѣлъ на лошадь и отправился. Вѣхалъ промежъ тѣхъ двухъ морей, подоилъ оленицу, привезъ ея молоко своей тещѣ, далъ пить и вымѣчилъ ее.

X. ანთი ხენწიოვეი სქუა ქოცოფე, — ძალაში სქვამი დო ჯგირი. თუ ბოშიქე მუმასე უწუუ: «შუა ჩქიმი, გომიტეე შესუა ქიყანეფიშა». მუმასე ნება ქემეჩე. თე ბოშიქე იდგ; ქიმერთე დიდი რუმე ტყაშა. მიოჯინე ნი, ქოძირე ანთი სქვამი ცირა დილენგასე ჯაში ჯინსე. მიოჯინე ნი, ბოშიქე დეეფირქე: «მუ ამბეე რე ენა? თენა მი ცოფე, მუქე მიჩქინდღ, ეჯგუთ სჯარეო მუ რე? ჩქიმი დუდი მიკედე თე ცალი ტყაშა მითოჯორთი ნი!» უკუღინე დუუჭუე კითხირი ცირასე: «მუ გოგო თაქე, ბატა? ქირსიანი რექო სი?» ცირაქე მიუგე: «ქირსიანი ფორქე», დო შიჯჯარი დეეწერე ცირაქე. თე ბოშიქე ქემერთე ხოლასე ცირაშა. ცირაქე ბოშისე ეჩუუ: «მა ანთი კოჩქე შემინირე დო მოლამიერე, ცხენიშა მუგუხედი უკუხალე, ანთო მიიშესე ნი შარასე ქეწობხვადესე ბრელი გერენქე. ე კოჩქე ქომოლი-კოჩანასე გუუდირთე იარადითე; თე კოჩი, მუში იარაღამო, გერენქე გეკოსოფესე. შა ეჩი ჯაში ნოცქეღასე ქომუსხუში, იფქეელი ჯაშა, — ეთექი გამკობსქიდი; თი, ჩქიმი მახვამილასეარე, ოჭკომე გერენქე». ათე გაჭირება ქუუწუ ანთო ათე ცირაქე ათე ხენწიოვეი სქუასე. ათე ხენწიოვეი სქუასე შეეცოდღ თე ცირა დო მოლეცონე მუში წუღეშა დო ქემერთე დიდა დო მუმასე. — ე ცირა შენი კითხე დიდა-მუმასე: «მინე რე დო სონი რენა თე ცირა?» სქუაქე თინენსე უწუუ: «დო

X. Былъ одинъ очень красивый и добрый царевичъ. Этотъ юноша сказалъ своему отцу: «батюшка, отпусти меня въ чужіе края». Отецъ позволилъ ему. Юноша отправился и вступилъ въ одинъ большой, темный лѣсъ. Взглянувъ, увидѣлъ, что одна красивая дѣвушка плачетъ подъ деревомъ. Увидѣвъ это, юноша задумался: «что это значить? что это такое? что это за сказочное привидѣніе причудилось мнѣ? я и себѣ удивлялся, что попалъ въ такой лѣсъ!» Затѣмъ, началъ спрашивать дѣвушку: «дѣвушка, что ты тутъ дѣлаешь? ты — христіанка?» Дѣвушка отвѣтила: «я христіанка» и, перекрестилась. Юноша подошелъ близко къ дѣвушкамъ. Дѣвушка рассказала юношѣ: «меня похитилъ одинъ человекъ и, посадивъ на лошадь позади себя, увезъ; на дорогѣ мы встрѣтили множество волковъ, шедшихъ вмѣстѣ. Тотъ человекъ, какъ храбрый-молодецъ, взялся за оружіе, но его съ оружіемъ растерзали волки, я же ухватилась за вѣтвь дерева и взлѣзла на дерево, — такъ я спаслась; моего же похитителя съѣли волки». Дѣвушка рассказала царевичу всѣ свои бѣдствія. Царевичъ сожалѣлся надъ этой дѣвушкой, взялъ ее къ себѣ домой и прибылъ къ своимъ родителямъ. Отецъ и мать спросили юношу о дѣвушкамъ:

რანთქე მუხუ მს ენა, ხილთა ოკო იკიიფუნუეე, გირგვინი ოკო გიბდგეე ათე ცირა წკემა». მუმა დო დიდაქე ნება ვა მენე სქუას.ო. გირგვინიი გედგემაში. ენა ბოშიქე იწყინე, გირგვინი ქიგიდგე ძალე, მუმა დო დიდაქე წუდექა ვა მასქე. თე ბოშიქე მიდართე, ქიისისხე ფარეფი დო თი ფარათე მახრობასე ქუეუფდირთე დო ქი დიხორე. თე ბოშიქე კეგინეკრო ქიდიხორე, ხამუდა ძალამი ჯგირე, მუმასე დო შხუა ვამაღენს. ორჯინე ირიფელი შენი.

«кто такая и откуда эта дѣвушка? Сынъ сказалъ имъ: «Богъ послалъ мнѣ ее, хочу жениться, повѣнчаться съ этою дѣвушкой». Отецъ и мать не позволили сыну жениться на ней. Юноша обидѣлся и насильно женился. Родители не впустили его въ свой домъ. Юноша взялъ деньги въ долгъ, началъ заниматься хозяйствомъ и устроился. Этотъ юноша сталъ жить очень хорошо; превзошелъ во всѣхъ отношеніяхъ отца и другихъ братьевъ».

XI. ანთი ძალამი ღარბი გარბიი სქუა ომბოლი ქოცოფე¹⁾. მიდართე სმეჯამაგირემა; ანთი ჭკვერი გარბი ქასეფადე დო კითხე: «სო მეურქე ჯგირი ბოშია»? — «მა მეურქე სმეჯამაგირემა». — «ქოდოშიდგერთი სუმი წინამოწანასე ვადითე, სუმი სიტუქსე ქედ-გოგურქანქე». ქედადირთე ბოშიქე. ანთიქე წანქე შიკიილე ნი, ჭკვერი გარბი ბოშისე ქეწუე: «მუთი ოსეში გალე ქოძირეე ოსემა გამნაყოთი». მაჟირა წანქე შიკიილე ნი, ბოშისე უწუე: «ძალამი წადილე ვა რთხუსე და, ეში მუთუნსე ნემ ოთხინქე გონსე». მასუმს წანასე ჭკვერი გარბი ბოშისე უწუე: «ოხურსე სანამურსე სუ უწინქე». ე ბოშიქე მოღართე წუდექა დო ქიდიხორე; ოსე გემა დობუ: მურთი ქოძირისე ნი, ოსემა მინე მადღასე. ანთი ორდოსე მეურსე ოსემა გალე, ჭითა გვერი ნი ქოძირე, ოსემა გამნაყოთე. ქემერთე ოსემა ანთი მარუში უკუდი, ქოძირე თე გვერი, სიდეთე გიყოთე ნი, თქი ხვითოეფი ქუესქუდე ბრელი; ბოშიქე ქემერთე, ქოძირე ნი, სიოლე, ხვითოეფი გეგორეფე, კართემა ქიგლექვარე, წუდექა მოლეკლე, ე გვერთი გიქონე, წუდექა გამე-ქონე, ოგვაჟესე ქედინახუნე. თქი ირა დასე სქესდე ხვითოსე, ე

გოჩქე თუში გვედინდაჩკე ძალამი, ოდა-სარაია ქიდიიღვტ, ჩილითი ქითხუ. ჩირქე ვითხუ თე ქომონსად: «ძალამი ღარბი რდი ნი, — მუქე გავაკეთად თაში?» — «ღორთხე გავაკეთად». მუში სანამუსო ვა უწუუ, თეშენი ნამუდა ჭვეკრი გოჩიში უღუდუ ნარაკადუ, დო თიქე ქოგასპინუ. მარა მოსკანჯა ვე მენკე ჩირქე დო ქანაკადუ ქო მოხსად ათე გვერიში ახბუე. მიდექონუ დო ქაძიჩუ ხვითოში მას-ქუაღი გვერი. გვერქე ხვითოში სქუაღა ქიმიოტუუ. ანთი გოჩი ოვერდუ შესა გონე დო უნაკადუ: «ხამი ქომოთხიია». ეუკინუ მუში ხამი დო ქათხუ. ე გოჩქე გეგეწუღუ, მიდექუდუ ხამი: თრუძე ათე მახინჯი ცოფუ. მინიიღუ ანთი ოჯახიში ოხინუშა. თუქი იხინდუ მეკო-მოკონსად, თუში გავაკრცხინუ, ღურენჯი გონსად თე ხამი ქონსად ქიმიოტუ, დოქვიღუ დო ხამი თუქი ქონსად ქიმიოთიოტუუ¹⁾. მაციარა დონსად ქოძირესუ ღურქუად დო ხამითი. ხამი მენი იყუუ გითხირქე: «მიში რე თე ხამი?» მიკვილად ანთი მეძობურქე დო თქუუ: «ენა თე დო-ათე გოჩიში რენია, — ახა თისად უჩვიღუ ჩქიში ჯიმა!» ქემოართესუ დო უწინსუ თე გონსად: «თე ხამი სქახი რენია?» იქე უწუუ: «ე ხამი ჩქიში რენია». მეძობურქე უწუუ: «ჩქიში ჯიმა დოწვიღესუ დო ათე ხამი თიში ქონსად ბძირითად». ბოშიქე დეეფორქე ძალამი: «მუთი ქომიწუუ ჭვეკრი გოჩქე გეშირთად ირიაფელქე, მარა ე ჩქიმი სუნე-ღორაშე ქობნუადუ შა თენა». გუურანქესუ სე დო ოჭოფესუ ხამიში მინჯე. მუთი ქუუღუდუ ნი, ვარა ფარა, ვარა მუთი ოჯახისად ქაშა-ღუდუ ნი, დასარჯუ თი გავაკრცხინუ, — გინი ქოდოსქიდუ ღარბო. უკუღი მიიგონუ სუმი სიტუქე ჭვეკრი გოჩიშე ნარაკადუ-დანაკუ-რეფი. თი სიტუქეფქე ვა მუასახინუ ნი, თითად წაავტ ირიაფელი.

1) Сказка эта есть вариантъ сказки № I, отъ которой, впро-
чемъ, отличается въ незначительной степени, и то только относи-
тельно объема и языка, такъ какъ записана со словъ другого
рассказчика, а именно, жителя мѣстности Сачичуо.

2) Сложн. ф. ქი + მენ (ვქ) + თი (ი) + იტუუ.

XII. ანთი რხინი ვახი ქაქლოფე. სუმი მუმი სოსაღეფსა გოა ვოგუენგ დო გინიირობუმა ქეურაგუაფუნა დო ეთე ცურქეშე შორი ქიქუნანაშ მიღურთოთუმი დო დემი ქასვადამუ. ბადიდიქე თისე უწუე: «თე წყარსე ქემოხუნეე». დემქე იხუ: «მუჴო მიწიი სი ენა»? ეთი წკემს ქიკენიხუნეუ სუსე დენქე ბადიდი გამაადადებელე, — მოკა რდელე და. ლექინი რდგ სი. ბადიდიქე უწუე: «ცაშა შემითხენის ხევა, ვარა ათაქი ვა გაცონექია». უკუელი დენქე უწუე: «გუუტუვა აბა ცასე ხე ვა». თიწკემს ჯვირი ასემაჩი კისეჩსე ქიმიოგე დენსე მიოდურეუ. — «კინი ქემეთსი ცასე ხევა»; დო გამაწუე ასემაჩი დო უკუელი გამეგნიიქონე. ევერი ბორჯისე ბადიდი წუდემს მიდექონე დო ჩიი დო სქეჩსე ქოდურეუ. ირტე დენქე შორიშ ქიქუნანაშ. მიიშე ნი, მელასტურაქე ქასვადე დო უწუე: «სო მეურქია დემია»? — «დორონთქე გომასყოჩო, დო ბადიდიქა დახედეე დოპილუა, ასე მიოდენათუქა მეურქია». მელასტურაქე უწუე: «სი, უბადო, მუქე დოგომქეჩინის? მს დოგომქევიდაფუნქია»; დო მელასქე დემი მოლეექონე ოშქვიდაფუნაშ ბადიდიში. ბადიდიქე ქომასადა დო უწუე: «ძალამი ჯვირის, ჩქიმი. მელავა, ჩხორლე დემი გემიძეღვა, რუე ქომომიქონის დო მანხორა თენა რენის მოგიქონათუნის». ე მელასტურა დო დემი დიდი ბაწარითე ანთიმაჟირსე ძალამი მანგარო გინობუმაფირი რდესე დო ათეპორჯისე დოშქურინდე დემქე, ირტე დო ეჩი ჯასე ქიმკასროფე მელასტურა. დემიშ ოჟახი გიიტუე, ბადიდიქე, სოშასე შური უდგდგენი, თი დემიშ წუდექე სქიდგდ¹⁾.

1) Сказка эта — вариантъ сказки № V.

II.

ПԵՏՈՒ.

№ I. ցօ, ճօնհրօնի ճօնհրօնի
ցօ ճօնհրօնի ճօնհրօնի . . . .
հրօնի ճօնհրօնի¹⁾ ճօնհրօնի, ճօնհրօնի
հրօնի ճօնհրօնի ճօնհրօնի ճօնհրօնի;
հրօնի ճօնհրօնի ճօնհրօնի, ճօնհրօնի
հրօնի ճօնհրօնի ճօնհրօնի ճօնհրօնի;
հրօնի ճօնհրօնի ճօնհրօնի ճօնհրօնի
հրօնի ճօնհրօնի ճօնհրօնի ճօնհրօնի,
հրօնի ճօնհրօնի ճօնհրօնի ճօնհրօնի . . . . .
հրօնի ճօնհրօնի ճօնհրօնի ճօնհրօնի,
հրօնի ճօնհրօնի, — ճօնհրօնի,
հրօնի ճօնհրօնի ճօնհրօնի ճօնհրօնի,

№ I. Горь миѣ²⁾, въ злощастную пятницу³⁾
Вѣдь я утонулъ въ рѣкѣ . . . . .
Утопали и другіе, но
Ничего подобнаго не случилось съ другими:
Лапти мои проскользнули, а то отплылъ бы обратно къ берегу;
Невыѣзженная лошадь, лягнувъ,
Сбросила меня въ срединѣ рѣки;
Когда же поплылъ, — ударился головою
О проклятый скалистый берегъ . . . . .
У меня есть невѣста,
Злополучная! — отъ меня, несчастнаго,
Если пошлютъ къ ней человѣка,

მკეპიხქა, დომინგარსე;
იში ორქოახილაძურსა,
გურიამოქქე გეთქასსა
ჟი ბორია გემიგანსე,
სამეთეკარიშ: 4) შემიღანსე. . . .
ხქეში თოფი დო ლეკური.
ვა ქიგიღახუნო შესსა!
ხქეში ქერი დო შიშინო,
ვა ქიგეუხუნო შესსა!
ხქეში წყარამქობანი
ვა ქიგეთოზუნო შესსა!
ჯანჯი შირაგადე ზანსა;
ძელი ხონსა უკვამუნე დო
ძუდი ქეკონორგე ძასე, დო
ხქიში დღა დაღური
ქიმიგადე ბონდიშისა. . . .

Думаю, будет оплакивать меня:
Ея золотую-слезу,
Раздирающее сердце завыванье
Вѣтеръ, подувъ сверху,
Принесетъ мнѣ къ дверямъ рая. . . .
Вотъ они — мое ружье и кинжалъ.
Носить ужь другой!
Вотъ они — мой соколъ и ястребъ
Сидятъ ужь [на рукѣ] у другого!
Вотъ они — мои гончія и лягавыя [собаки]
Идутъ ужь за другимъ!
Вотъ ужь муха напѣваетъ мнѣ «пѣснь похоронную» 5).
Вотъ ужь мясо съѣли рыбы,
А кости причалило къ берегу. . . .
Вотъ ужь дни мои кончились,
Заброшенъ я у «летневого моста» 6).

---

1) Полн. ф. წყაროშასქვიდას.

2) Переводъ этой пѣсни я напечаталъ въ Журн. Мин. Н. Пр. № X. за 1877 г. Какъ текстъ, такъ и переводъ теперь являются полнѣе, благодаря вариантамъ, доставленнымъ мнѣ впоследствии.

3) Пятница, აღიშს, считается у мингрельцевъ однимъ изъ

неудачныхъ дней псѣбли. Этимологія этого слова на мингрельск. языкѣ темна, но *აბი*, *ვებო*, *უებო* по-сванетски значить: рокъ, судьба, жребій, а пятницу *ვებოშ*; вѣроятно слово это общаго корня съ мингрельскимъ. Въ такомъ случаѣ названіе «пятницы» по-мингрельски должно значить «день судьбы», какъ названіе *воскресенья* значить «день солнца», названіе *понедѣльника* «день луны», — *четверга* «день неба», см. вышеупомянутую статью въ Журн. Мин. Н. Пр.

4) Полн. ф. *სამთხეშო-კანისა*.

5) *ჭაბი*, соб. обрядъ оплакиванія. Въ немъ принимаютъ участіе женщины и мужчины; одни на-распѣвъ перечисляютъ добродѣтели покойника, другіе жалобнымъ голосомъ вторятъ имъ.

6) О свособразной конструкціи «плетневыхъ мостовъ», существующихъ въ Мингрелии во множествѣ, см. мою статью въ вышеуп. № Журн. Мин. Н. Пр.

II. ვო ბურღა და, ბურღა ვოდა, ჩე ფრემუღი რჩანტა!
დასა მისე გავანებუ შქა გემსა თურა?
ღუმუ ეკორთედუ ვოდა, ღეჟი ქოჭკუმუნტე;
წუტქენსე ქიმიონდესე ჯოდორი დო ტურა.
— «ტურა-ადაბადა და, სოქიშა მირცაცა?
სი მიქე მეჩხე თემი საზურკეთე?
მარგალეფიში რსურეფი ქოთომტე ივანანა».
— «დაბა მინე მამქეთია, — ქობიჩა და, ვარა».

III. О Бур҃га¹⁾, Бур҃га, ты носишь бѣлую бороду²⁾!

Кто когда-либо слышалъ, чтобы въ половинѣ октября выпалъ свѣгъ?

Вотъ гнуму³⁾ опустился на землю, свишня же ѣсть его,

А на виноградъ напустились собака и шакаль⁴⁾.

— «Шакаль-скиталець, куда ты плетешься?

Кто тебѣ предоставилъ надзоръ надъ страной?

Мингрельскія женщины говорятъ, что нѣтъ у нихъ куръ».

— «Впустите-ка меня впуत्रъ (въ курятникъ), найду ли я ихъ тамъ, или нѣтъ».

«მისგთი იბრუღიარ და გინოთი ვორუღეკე,
«მხუ-მხუ, მხუ-მხუ დადუღეკე, სეჟამ კანღეკე;
«სქანი ვურმაჰის ვოდა გემიწკაფინეკე,
«გა ღო გასე გივოსხაჰი ღო გიიფხიღითეკე;
«სქანი ლატეჟეჟის ვოდა გემიტეჟეჟინეკე,
«დიიფერტსელის ვოდა გინიფხიღითეკე.

ასეინი ჰატინემქე ოკონგდა გესურასე,
ოკონგდა რსურებუღისი მონსესხარე ნტკერი:
ხოჟი დოუჩელი ვოდა, აუჟი გეუძენი,
ბოგასე ქიგეღვანტის უდიღოლი გინი.

«Вбѣжалъ я туда и вытащилъ оттуда
«Жирныхъ, жирныхъ куръ и грудныхъ поросятъ;
«[Тогда] свою Вурмашиа ⁵⁾ патравилъ ты на меня,
«Я соскочилъ съ холма на холмъ и ускользнулъ;
«Ты выстрѣлилъ въ меня изъ своего плохого ружья;
«Я перекувырнулся и выстрѣлъ не попалъ.

Когда теперешнiй баринъ (помѣщикъ) погостить у тебя,
Тоже что твой заклятый врагъ посѣтилъ тебя:
Зарѣжь ты ему быка, а корову отдай ему,
[Тогда] на ясляхъ будетъ мычать [только] осиротѣлый теленокъ ⁶⁾.

---

1) Бурҭа, Burṭa, ბურღა, имѣеть нѣсколько значенiй: а) растение, которое растетъ въ болотистыхъ мѣстахъ въ Нижней Мингрелии, имѣеть широкiе листья и бѣлые цвѣты, б) разрыхленная, вздутая земля, на которой растетъ кукуруза, в) сама кукуруза. Въместо Бурҭа нѣкоторые говорятъ Бурдҭа, — что значить: а) мохнатый, волосатый, косматый (см. Отд. II, № XII: ჰოდღ-რისი ბურღდა), б) Бурдҭа народное собств. имя какъ мужчины, такъ и женщины.

2) По другому варианту: ჩე ორბეული ჩასსე «онъ носить бѣлую бороду». Быть можетъ и это обращенiе относится къ тѣмъ, часто встрѣчающимся въ мингрельскихъ пѣсняхъ, начальнымъ строфамъ, которые, по видимому, не имѣють органической связи съ послѣдующими строфами (см. Отд. II, № III, VI).

3) ღჷმუ, ḡumu, хлѣбное растение, andropogon sorghum, въ родѣ проса, сѣется повсюду въ Мингрелии.

4) Шакаль въ мингрельскихъ сказкахъ, какъ мы видѣли выше, играетъ роль лисицы.

5) «Вурмашія» — кличка собаки.

6) Быть можетъ это послѣднее четверостишіе слѣдуетъ разсматривать какъ *нравоученіе*.

III. ზი დაფი, დაფი, დაფი,
გოლასე მკომიდეგე დაფი!
დადას ლუვანე ¹⁾ გემომბვილქე
მავასე გინახუ ლაფი. . . .
«მაფა, დას ²⁾, დას, დას!
«მომიცადი ათაქია»,
იწო ქოგინაკადგდგ
სუჯუნური ქადგია»?

III. Вотъ лавръ ³⁾, лавръ, лавръ,
На холмѣ растеть у меня лавръ! ⁴⁾
Дадіани Леванъ ⁵⁾ побѣдоносный
Опозорилъ царя ⁶⁾. . . .
«О царь, дядька ⁷⁾, дядька, дядька!
«Оставайся ты здѣсь»,
Вѣдь [такъ] тебѣ говаривалъ всегда
Суджунскій ⁸⁾ пророщатель»?!

1) Говорятъ и ლუვა.

2) Полн. ф. დოდა.

3) დაფი, dafi, лавровое дерево, *Laurus nobilis*.

4) Припѣвъ.

5, 6) Дадіани Леванъ и царь, упоминаемый въ слѣдующей строфѣ, — это, по всей вѣроятности, Леванъ II Великій (1591—1657 г.), Владѣтель Мингрелии, и царь имерегинскій Георгій III (1605—1639 г.), который былъ взятъ въ плѣнъ первымъ, на что и намекаетъ приведенная историческая нѣсенка.

7) დას, полн. ф. დოდა, значить букв. «мать, матушка».

8) 23 Апрелья, въ день храмоваго праздника св. Георгія, въ мингрельской деревнѣ Суджунѣ (სუჯუნა), по словамъ очевидцевъ, еще въ первой четверти текущаго столѣтія прорицатель будто-бы ежегодно предсказывалъ будущее собравшемуся народу о судьбѣ страны. О человѣкѣ, говорящемъ съ большею самоувѣренностью, доктринально, мингрельцы обыкновенно говорятъ: «онъ говоритъ какъ Суджунскій прорицатель». Подробныя объясненія этой пѣсенки, какъ и двухъ предшествующихъ № I и II, см. въ Журн. М. Н. Пр. цитов. выше № X, за 1877 г., стр. 215 — 217.

IV. — «ცინა, მუ სქჳამი რექა!
ვარდიშ ფუნი რექა და
ვარდიშ ქაქანა».

მა და სქჳამი ცინასა;
სიტუჳა მიღუდესა;
სესა სე მეფნი და ღჳასა ქვავჳუნი¹⁾,
თოლსა ჩილამური ქობუნუნეა;
სოფერსა გილავრთითუ და
გილავ ვეზირეთა:
«სოფელი რჳელი²⁾ რენ და

VI. — «Дѣвушка, какъ ты прекрасна!
Ты вѣдь лепѣстокъ розы,
И цвѣтъ-то у тебя розовый»...

Я и прекрасная дѣва
Дали другъ-другу слово;
Держалъ ея руку, цѣловалъ ее въ щеку,
И вызывалъ въ глазахъ у нея слезу;
Такъ мы бродили бывало по деревнѣ,
Совѣщаясь между собою:
«Деревня пестра³⁾

რთული ქალაქი რე;
სდღუაპისა ⁴⁾ ქედობდგათა
ხამბეკეში კარეკე;
შელე თურქეთი დო
მოლე აფხაზეთი»... .

— «ცინა, მიქა შერჩე
თურქული აბაზეთი»?
— «ბოში, მუსა გინჯარა,
ჩქიმ ხეშ ნაღუაწეთი»!
— «თათიკასშ მარკა,
ანმეტე თურქი გისხუნუნ დო
გვერველია დათიკაა?
ცინა, დუდი არდებული,
თენა რდუო მართებული,
სქანათა ქომისხდებუ ნი?!
ცინა, დუდი არდებული,
მართანია გისხუნუნ დო
თარხუნია ურია»?... .

А городъ удушливъ ⁵⁾;
Мы на берегу моря поставимъ себѣ
Палатку холстяную;
По ту сторону будутъ турки,
А по сію сторону абхазцы»... .

— «Дѣвушка, кто тебѣ далъ
Турецкія деньги»?
— «Парень, какое тебѣ дѣло?
Вѣдь я ихъ заработала своими руками»!...
— «Марика Татниковна ⁶⁾,
Турокъ Ахметъ больше нравится тебѣ,
Или Датника Кверквелиа ⁷⁾?
Дерзкая ⁸⁾ ты дѣвушка,
Развѣ я этого заслуживалъ.
Послѣ того, что я перенесъ изъ-за тебя?
Дерзкая ты дѣвушка,
Кто тебѣ больше нравится: Мардохей
Или Тархунія — жида?»... .

- 1) ქვაჭური ვმ. ქვაჭუღუ ნი.
- 2) Вар. ტრელი.
- 3) По вар. «деревня измѣнчива, придиричива, коварна».
- 4) ზღუაპისე ვმ. ზღუაშიაპისე.
- 5) По вар. «городъ закрытъ, холоденъ, прозаиченъ».
- 6) Thatnika, თათიკა, tatika, имя матери дѣвушки, героини этого маленького романа, которая назыв. Марика. Оба имена въ уменьшительной формѣ.
- 7) Датника, datika, собств. имя; Кверквелиа — мингр. фамилия.
- 8) ღუღი არღებული букв. «упорная, непослушная», затѣмъ, «безстыдная, нахальная, распутная».

V. სი ქოული !), — მა დომეტალენქა?!
ოფტოფესე სი, — ვა გომეტალენქა?
სათანაჯო სარკილი დო
დინაზურგა მუნაფილი
თელი განარებული დო
ღურელი არძო ჩხონაფილი
სქუა დოსქილადირი დო
დიანთილი ქუნაფილი. . . . .
მისე მორსებუ? — დომეტალენქა?
ჭოფილჲ ვორექჲ
თოკილჲ ვორექჲ
ვა გომეტალენქა?!

V. Такъ ты уѣзжаешь и покидаешь меня?!
Я вѣдь заточена, — развѣ ты меня не освободишь?
Надъ Саатнаджо безоблачно,
Надъ Дихазурга²⁾ же пасмурно;
Живые всѣ веселы,
Мертвые же спасены;
Дочь заточена,
Теща же увезена. . . . .
Видѣлъ ли кто-нибудь нѣчто подобное?
Ужели ты меня покидаешь?
Я вѣдь заточена,
Я вѣдь связана,
Ужели ты меня не освободишь³⁾?!

1) Полн. ф. სი ქაუჭქე ნი.

2) Саатһанаджо, სათანაჯო, и Дихазурга, დიხაზურგა, — деревни въ Самурзаканѣ.

3) Рассказываютъ, что когда-то самурзаканскій помѣщикъ пріѣхалъ сватать дочь у мингрельскаго помѣщика; но въ жениха влюбилась теща, которая заперла въ комнатѣ дочь, а сама убѣжала съ женихомъ въ Абхазію. Настоящая пѣсня, по словамъ мингрельцевъ, — это плачь заточенной невѣсты, тщетно умоляющей жениха объ освобожденіи.

VI. ელია, მელია — მესხთელი¹⁾

გოგუა, ჩქოტუა, ლაღარაია. . . .

— «ვო ბუაო, ვო თუთა, ვო ჩქიმი თამურის!

წყარი რხაო, ღვინი რხაო,

წყარში მელე დოგირხაო?»

— «ჩიტო რჩიტორსე²⁾ დო

მალადური ღაღიძვასე,

ბოში, მუშე³⁾ გილაღურუქე

უდუღაღებელი ზასე»?!

VI. Еліа, Меліа — свѣчники¹⁾,

Гогуа, Чхотуа, Лағһараіа. . . .

— «О солнце, о луна, о моя маленькая Тамара?

Дать ли тебѣ пить воды, дать ли тебѣ вина,

Устроить ли тебѣ ночлегъ по ту сторону рѣки»²⁾?

— «Воробей сидитъ въ своемъ гнѣздѣ,

А иволга на краю оврага,

Ты же, парень, не зная усталости,

Зачѣмъ умираешь на пути [ко мнѣ]»³⁾?!

1) Вар. მელსხთელი.

2) Подразумѣвается вспом. гл. 3 л. ед. ч. наст. вр. — რჩიტორსე რე.

3) Полн. ф. მუშენი.

4) Сборщиками свѣчной подати въ имѣніяхъ Мартвильскаго монастыря (საჭეობდიდლა), въ Мингрелии, были, какъ-бы наслѣдственно, изъ фамиліи Еліава. По увѣренію мингрельцевъ; пѣсня эта намекаетъ на нихъ. Фамилій: Мелиава, Гогуа, Чкхотуа, Лагһаріа существуютъ и теперь, — двѣ послѣднія изъ нихъ, а именно, кн. Чкхотуа и двор. Лагһараіа, живутъ въ Самурзаканѣ.

Быть можетъ это воззваніе, или припѣвъ, попалъ сюда изъ какойнибудь другой пѣсни (см. прим. 2. въ Отд. II, № II).

5) Можетъ быть предлагаетъ увести ее.

6) Т. е. «безпрестанно посѣщая меня».

VII. სვეკარელქე მემიდინგ, გურ მჭუტუ დახინითღ.
ჩქიმი გური ვე ეცოცხლებუ: ფარა, ორქელ, ვარჩხილითღ.

VII. Я потеряла возлюбленнаго, сердце у меня горитъ огнемъ,
Сердце мое не оживетъ: деньгами, золотомъ серебромъ¹⁾.

---

1) Такъ начиналась пѣсня, прекрасная какъ по содержанию, такъ и по мелодичности напѣва. Ее пѣли въ семействѣ въ дер. Джвари, на р. Ингурѣ, три женщины и одинъ молодой человѣкъ хоромъ; при этомъ одна изъ женщинъ играла на музыкальномъ инструментѣ, называемомъ ჩონგური «чонгури», — родъ гитары въ меньшемъ объемѣ. Къ сожалѣнію, продолженія этой пѣсни не оказалось въ моей записной книжкѣ. Одинаково безошибочно можно перевести словами: «я потерялъ возлюбленную»; такъ какъ роды не обозначаются въ мингрельскомъ языкѣ, то не извѣстно въ данномъ случаѣ говорить ли мужчина или женщина.

VIII. ინგური გოუძაფუნა ჯო ქობოგუნა მონოყადა;
არამსუტუქე გემეკელ ჯო გუბანდა ქოროშანდა.
ჭვარალქე დიისყარგ, მუში ხატისღ ქასვექუნა:

VIII. На Ингурѣ проложенъ плетневый мостъ¹⁾, а на Морожѣ²⁾
ставятъ деревянный.

Арамъ - Хуту³⁾ вышелъ по сію сторону и въ Губанѣ⁴⁾
громко болтаетъ....

Джварцы собрались и умоляютъ свои иконы:

«უბეჯუნი არამსუტუ ცირასე ნე მკჳამიღანს,
უბეჯუნი არამსუტუ, ჳვარს ჳუჯი ვა წკეფუნა!»
ენა ვა ჳეკეჯეღ ჳო ინგირი განაჳკაჳასე გოსხაპუ;
ოკალმასეჳა ქიმერთე ნი, ჳვარული ხატეჳე ქემასტომოუ
ჳო დისაჳა ჳუჯი ქოუსანგუ.

მუში ნარხვი იარაღი სეთი ჳგებესე ქოწოუსვანჳე.

არამსუტუ ატეჳი,
ვაჳ, ვაჳ, სო⁵⁾ შიიში?!

ბედი სქანი დაღუერი,
ჳვარსე მუოთე აღეკლი?! . . .

«Злополучный Арамъ-Хуту да не уведеть отъ насъ дѣ-
вущку.

«Злосчатный Арамъ-Хуту, не обрекай себя на гибель
въ Джварахъ!»

Не вняль мольбамъ Арамъ-Хуту и перепрыгнулъ обратно
черезъ Ингуръ въ томъ мѣстѣ, гдѣ прежде былъ мостъ.

Когда же онъ дошелъ до Окалмахе⁶⁾, джварскія иконы
настигли его

И заставили нагнуть голову до земли⁷⁾. . . .

Оставшееся отъ него оружiе и теперь лежитъ предъ Св.
Георгіемъ⁸⁾.

Злополучный Арамъ-Хуту,

Горе, горе тебѣ, — куда ты шель?!

Судьба твоя была рѣшена,

Зачѣмъ ты прибылъ въ Джвари?! . . . .

---

1) რქა Ингуръ, ინგირი (iŋgiri), дѣлитъ деревню Джвари,
ჳვარი, на двѣ половины. Плетневый мостъ устриваютъ на р. Ин-
гурѣ, которая въ Джварахъ значительно узка, лѣтомъ, во время
полноводія, зимою же прокладываютъ доски.

2) Морожа, მორჯა, რქა, протекающая чрезъ Джвари.

3) Хуту, Хыту, Хету, ხეტუ, ხეტუ, ხუტუ, имя собств., —
такъ въ Самурзаканѣ есть мѣстность, называемая Хетушь-Му-
хури «островъ Хету»; Арамъ, или Нагаш — прозваніе.

4) Губани, გუბანი, незначительная часть деревни Джвари,
между лѣвымъ берегомъ р. Ингуръ и правымъ р. Магани, მგანი.

5) Поля. ფ. სოჳსე.

6) Окалмахе, ოკალმხე, мѣстность на прав. берегу р. Ин-

гуръ; букв. это названіе значить «мѣстность, гдѣ водятся форели». По вар. «джварскія иконы настигли Арамъ-Хуту» въ мѣстн. Хобани, ხობანი.

7) Т. е. свернули ему шею.

8) ჯობობი, ჯობი, ჯობობი знач. вообще святой; икона, церковь; затѣмъ, спеціально Св. Георгій; говорятъ: ჯობი გიგანგი, Св. Георгій, но также и ჯობი მარიაში, Св. Марія. По близости дер. Суджуна, въ селеніи Наесакову (ხაესაკოვუ) есть церковь, называемая ჯობი-ხევისკანში. Есть и мингр. соб. имя Джегешіа, ჯეგეშია.

9) При всемъ стараніи найти цѣльную поэму, мнѣ это не удалось. Приведенные отрывки пополняются слѣдующими подробностями, сообщенными мнѣ въ Джварахъ: рассказываютъ, что Арамъ-Хуту былъ по происхожденію аланъ. Аланами мингрельцы называютъ карачайскихъ татаръ (Карачайцевъ), живущихъ на сѣверномъ склонѣ главнаго кавказскаго хребта, близъ Ельборуса, у истоковъ р. Кубани. Про человѣка представительнаго, известнаго своею силою и храбростью, мингрельцы обыкновенно, говорятъ, что онъ ღაბი კაბი ე т. е. молодець какъ аланъ; о такомъ же человѣкѣ говорятъ, что онъ «настоящій Арамъ-Хуту». Другіе утверждаютъ, что Арамъ-Хуту былъ родомъ черкесь, третьи, наконецъ, что онъ былъ абхазецъ, изъ фамиліи кн. Маршаніа. Разъ какъ-то онъ гостилъ у Владѣтеля Абхазіи Кхелишъ-Ахмедъ-бея (ქელიშ-ბეი) Шервашидзе. Арамъ-Хуту, по мѣстному обычаю, ожидалъ получить отъ хозяина большіе подарки, состоящіе «изъ человѣческихъ душъ» т. е. крестьянъ, но «болѣе двухъ (крестьянъ) онъ не получилъ», чѣмъ онъ остался недоволенъ. Тогда Кхелишъ-бей сказалъ: ზახხე დევენი ზახქარე ბი, ვა მამისივთა ჯვარის თ. е. «будучи недоволенъ подаркомъ, не помышляетъ ли Арамъ-Хуту скрыть мой Джвари!» Дѣйствительно, разъ, средь бѣлаго дня, Арамъ-Хуту является въ Джварахъ, на лѣв. берегу р. Ингуръ, близъ Кунта (კუნტაშსი), беретъ подъ мышку дѣвушку, которая убирала въ Гудзлеѣ (გუდუქიშსი) по однимъ — гноми (см. Отд. II, прим. 2), по другимъ — бобы (фасоль) и, перепрыгнувъ обратно черезъ р. Ингуръ, уходитъ въ горы. Арамъ-Хуту отъ изнеможенія упалъ на скалистый утесъ и разбилъ себѣ колѣно, но все-таки успѣлъ войти въ гротъ и припрятать свою добычу — дѣвушку. Въ это время настигли его двадцать, гнавшихъ за нимъ, вооруженныхъ джварцевъ, преимущественно изъ фамилій Цимитіа и Кхардава, ციმიტიავთა

ღა ქარდავეფი, იზე კორხიე არამ-Хуту убиваеть чети-
рехъ. Наконецъ, и онъ убить, но не могутъ поднять его тѣла и
сжигаютъ его, а цѣпь, палку и все его вооруженіе приносятъ
въ даръ церкви Св. Георгія въ Джварахъ. Одинъ изъ старожил-
овъ Джвари, рассказывалъ мнѣ, что видѣлъ въ дѣтствѣ въ ста-
ринной церкви Св. Георгія въ Джварахъ необыкновенныхъ раз-
мѣровъ палку (labaša ლაბაშა), принадлежавшую будто-бы Арамъ-
Хуту. ლაბაშა (лабаша) — это длинная деревянная палка съ же-
лѣзнымъ наконечникомъ и желѣзнымъ же крючкомъ у рукоятки;
этою палкою вооружаются горцы, которая оказываетъ имъ боль-
шую услугу во время путешествій по горамъ.

IX. კერიკერკეტი ვორდი ნი,
ჯამეთური ვორდი ნი:
სი, დადა, მუსუ ფთხრუქა,
სქანი ტყაში ვა ვორდი ნი?!
ხოფი-წყარი¹⁾ გოფხური ღა
ინგურსა ქიმინგურხური:
ჟირი ხაზა ვეკეკე²⁾
მერეთა³⁾ ქიმინგურჯილი,
სუმი დიდი ჩე ჯოდორი
ჟი თისა ქიმინგურჯილი. . . .

IX. ტახი რომ ვიყავ ტახუნა,
ჯამეთური რომ ვიყავ:
შენ, დადიანო, რათ მსდევდი⁴⁾
შენი ტყისა რომ არ ვიყავ!?
ხოფის წყალი გავცურე და
ინგურში შიგა შევცურე;
ორი მოსწრებული ვაჟკაცი
გაღმა სედი-სედ დავაკალ;
საში დიდი თეთრი ძაღლიც
იმთვესედა წავაკალ. . . .

1) Полн. ф. ხოფიში წყარი.

2) ვეკეკე, вѣроятно, ვა + წიკ, букв. «не мальчикъ, парень».

3) Вар. შერეთა «силою, насильно», ძალით.

4) ფთხონსუქა наст. вр. изъяс. накл. 2 л. букв. მსდეჲ «преслѣдуешь меня».

X. ენწერსა ირემი დიდოქამი¹⁾,
სქვერი ჭითა უკუდეჲ²⁾,
კერი თხონუ დიდოქამი,
კიბონა, კიბონჩხსა,
ქვის-ღორჯო³⁾ ქვილითამი.
— «სი, ოხრო ნიქითამი,
ღორჯო, კოჩი მეგინქვი ნი,
სი მუ ღოლი სქუაჲეფი?»
— «ბაჲე მუგო შიდგი, მარა
ექიექი გოგიფანი,
გითო გილი ქუაჲეფი;
ჩქიმი გითო ჯინა შენი,
ხუთიკას მიდგაჲე,
უჭკომური, უშუმური,
პუზინე გონარცქილი,
სქანი ურცხო სუმარეფი»....

XI. ჰატარადაბაჲ ტუეში ირემის დიდარქიანი,
შველიცა კუდა, წითელი;
მას ტახი მოსდეჲს დიდუშეინი,
კიბუნა და კიბონჩხსა,
ქვის-ღორჯო, ქვირითანი.
— «შე, ცხვირ-წამწკვერტილის ჯიშისაჲ,
ღორჯო, კაცი რომ მოგიგზავნე,
შე რა უყავ შენი შეილები?»
— «ბაჲე გარშამო დამიგე, მაგრამ
აქაიქა მოგიშაჲე,
ქვებ ქვეშ გამოგიძევი....
ჩემ შემოცქეწამი,
წაგიფა ხუთიოდე,

უჭმელი, უსმელი,
(შიმშილით) ნაწლეგებ დაწვევტილი,
შენი კარგი 4) სტუმრები»... .

- 1) Вар. დიდი, სქვაში «большой, красивый».
- 2) Вар. უკუდუღე.
- 3) ქუაშ-ღორჯი рыба «подкаменщикъ».
- 4) ურცხა «необыкновенный, избранный».

XI. გურიკოჩი 1) — ჯგირი კოჩი,
როსტო დგებიაში კოჩი;
როსტო — მანუჩაში კოჩი,
მანუჩა — ჯოდორიაში კოჩი...
— «მაფაშ კოჩიქე ქომორთასი 2)
ლაკვიშია, ღვინი ქოჩი,
თინიკია წიგნი ჭარი,
მაქსუმე მელე ქოსი;
[მეუღე] კოჩასე დო იოთასე
დინორენანე ჟინოთასე:
«კოჩაქე აშო გინორთასე დო
იოთა თეჟი ქინორდასე 3)»... .

XI. გურიკოჩი — კარგი კაცია,
როსტომ დგებუადის კაცია,
როსტომ — მანუჩარის კაცია,
მანუჩარ — ჯოდორიას კაცია...
— «მეფის კაცი რომ მოვიდეს,
ლაკვიშიაგ, ღვინო ასვი,
თინიკიაგ, წიგნი სწერე,
მაქსიმეგ, გაღმა გააქროლე (წიგნი);
(მიუტა) კოჩასა და იოთას
რომ დგანან შიგ ჟინოთაში 4):
«კოჩა აქეთ წამოვიდეს
და იოთა იქვე შიგ დარჩეს 5)»... .

- 1) გურიკოჩი, გურკოჩი, прозвание.
- 2) Полн. ф. ქომორთასე ნი.
- 3) Сложн. ф. ქე + დინ + ორდასე.

4) Жинотა, ჯინოთა, деревня и замокъ въ Салипартіано, близь Сархино, на р. Техурѣ.

5) Поименованные въ пѣснѣ: Гури-кочи, Росто, Лаквишіа, Тиникіа, Максиме, Коча, Iotna, — вѣроятно, соумышленники Манучара Дадіани.

Эта историческая пѣсенка намекаетъ, безъ сомнѣнія, на одинъ изъ бурныхъ эпизодовъ изъ новѣйшей исторіи Мингрелии. Послѣ смерти Владѣтеля Мингрелии Каціи Дадіани, въ 1788 г., былъ провозглашенъ Владѣтелемъ сынъ Каціи Григорій; но царь имеретинскій Давидъ поддерживалъ кандидатуру слабаго Манучара, второго сына Каціи. Съ этою цѣлью царь Давидъ не разъ вступалъ съ войскомъ въ Мингрелию и провозглашалъ Манучара Владѣтелемъ, но по удаленіи царя, Григорій снова лишалъ Манучара Владѣтельскаго званія. Въ концѣ концовъ, Манучаръ долженъ былъ покориться своему брату Григорію, признавъ его Владѣтелемъ; въ знакъ чего и передалъ ему власть надъ мѣстностью Салипартіано, гдѣ Манучаръ имѣлъ резиденцію. Примѣру своего патрона послѣдовалъ и кн. Джоггоріа Дгебуадзе, передавши Владѣтелю свое помѣстье Тхамакони, лежащее также въ Салипартіано. Въ приведенной пѣснѣ Манучаръ названъ «человѣкомъ Джоггоріи» Дгебуадзе, მანგჩა-ჯოდორიძე კობი, — это, вѣроятно, ироническій намекъ на то, что, какъ рассказываютъ, кн. Джоггоріа Дгебуадзе руководилъ и орудовалъ Манучаромъ во всѣхъ выше упомянутыхъ смутахъ, о которыхъ подробно повѣтствуетъ современникъ и очевидецъ этихъ событій кн. Николай Дадіани въ своей лѣтописи, «Жизнь грузинъ», веденной имъ погрузински; см. въ груз. газетѣ «Иверія» №№ 5—7, за 1877 г., Тифлисъ.

XII. ოშიპოთხოში მარგალქე¹⁾ მოლარტე:
ქვარასენაში სანაკარეფი,
ქორახინდამი ჭალადიდარეფი,
ჯოდორიშიაბურდლა²⁾ ჭვარალეფი,
თხლოშამაშუმარი თამოკარეფი,
დომარკიებელი დოშაქარეფი,

სოკოშთოთფიშ-მანყოთამალი კიწუურეფი,
კვაშუჭა ჭგალაფეი,
ჭვიმა³⁾ - შქვიდელი ჟინოთაფეი,
ჭაქვინჯარეფი — ჭაკი თხაფეი,
ატარისეტონი წახსურაფეი.
გერინი-სწვარი⁴⁾ ზუგიდარეფი.
ხორგაფეი ხორგიშისა,
მიკონორე როკიშის,
კვარია დოუწვარინანე დო
უძახენა «მოჭიშისა»....

XII. ასი-ოთხასი მეგრელი წამოვიდა:

მუტელასენიანი სენაკელები,
მუტელ-მანკიანი ჭალადიდელები,
ძაღლისაბაღნიანი ჟვარელები,
თხლისაშემელნი თამოკონელები,
კვალის-მომძებნელნი (ხადრობაში) დოძაფელები,
სოკოს თოფის მსრულელნი (შიშის გამო) კიწიელები,
სიტყვა-დაბნეულნი (მოლულულე) ჭგალელები,
წვიმისაგან ჩამხრჩვადი ჟინოთაფეი,
ჭაქვინჯელები — დედალი თხები,
პინის-მფხეკენელნი წახსურელები,
სანედრის-მკოდელნი ზუგიდელები;
ხორგელები ყოჩასთან⁵⁾
მისროვილან წაქცეულ ხესთან,
ევაფი დაუევერელებით და
უძახიან «ჯუ-ჯუ, ჯუ-ჯუ⁶⁾»....

1) Вар. შონქა = შონქეჟა, сванетинцы.

2) Полн. ф. ჯოდორიში-ბურდღამი.

3) Полн. ф. ჭვიმაში-შქვიდელი.

4) Полн. ф. გერინიში-მანკვარადი.

5) ხორგიშისა, — ყოჩასთან, სდაც სეტყე და ქვა მიყრილას; დობე, გაღვანი.

6) Въ дер. Хорга, между Поти и Редуть-Кале, близъ устья р. Хопы, куры болѣютъ лихорадкой и во множествѣ умираютъ. Пѣсня говоритъ будто Хоргинцы «дѣлаютъ ворона кашуномъ выхолощиваютъ», чтобы вознаградить недостатокъ въ домашнихъ

птицахъ. Вообще, вся эта пѣсня проникнута добродушной ироніей на-счетъ обитателей разныхъ мѣстностей Мингрели; мѣтко схвачены ихъ недостатки, происходящіе отъ рода ли ихъ занятій или отъ окружающей ихъ природы, такъ что она имѣетъ и этнографическій интересъ.

XIII. იწო ბჭარი, იწო ბჭარი, დღასღ ვე ეწუე გათებაქე!
ზესხირე მიფუნცე, ხორცე მიცანცალე, გემინჩქინდღ ანთეუ-
ბაქე,
მუ ღორონთქე გემაჭეორე, მუშე მადღელე ათე გვარქე?
ღო, ანთი სიტყვათე, ქომისხუნე დოშევიღასი ათე ბრქე. 27

XIII. სულ ვსწერე, სულ ვსწერე, აწასოდეს არ ეშველა გათავება!
სისხლი მიღულს, ხორცი შითრთის, გამინხდა ანთება,
რ დმერთი გამიწყნა, ეს რ დამემართა?
ღა, ერთი სიტყვით, შირჩევენია, რამ მომკლას ამ ცოდვის
კითხვამ. . . .

XIV. სქანი წურწუფა, სქანი გვარჯილა, სქანი სათელო, სქანი კაჟინა!
ცგრა, დემეტსეი, ვარა ქომიწონებუ სქანი ნაჯირა;
ჩიტო ცალე ბჭუქეფათე, ზესქვი ცალე ვკუთუფათე,
ცტრეფი ოკო შკათუფათე, დუდი გამუნოუკურთხუფათე.
— ცგრა თეს რაგაჯანცე: «ფოჭ, ფოჭ, სი სანგეე, სადანგებანსე
რაგაჯანქო?
ჯვარული კოჩი მისე ოკო, სი მისე ოკორქე, სი შიჯაქოქო?
ჯვარული კოჩი — ლაგუჯამი, დუსე მუნგებურჯანცეი»? . . .

XIV. შენი წუმწუმა (გოგირდი), შენი გვარჯილა, შენი სათელი¹⁾,
გოგოე, თანხმა განდი²⁾, თორემ გაგებული მაქვს საცა შენ
შენი კაჟინა³⁾!
ჩიტისავით ვიჭიკჭიკოთ, შაშვისავით ვიკუტკუტოთ (ვიკენეა
ოწქი⁴⁾);
გოგოები შეგვკრიბოთ და თავი მოფუკურთხოთ⁵⁾. . . .
— გოგო ამს ამბობს: «ფუი, ფუი, შე საძაგელე (შე აუგო),
საძაგლობას (საუგოს) რათ ლაშარაკოფო?»

ჭვარკელი კაცი ვის რათ უნდა, შენ ვის უნდინარ, შე ვინადადე-
ბულაგო?
ჭვარკელა კაცო — გუდინო, რას მეზღვარძენებოი? . . .

1) სქანი სათელო, სქანი წურწურა ე. ა. აგრემცა სასთელისაგით
სნუ გოგირდისაგით შენთვის დავიწვებიო.

2) კაყინა соб. имя джварскаго народнаго поэта; объ этимоло-
логии этого слова см. стр. 17, прим. 6.

3) დამეთხეი ე. ი. უარის ყოფას დაესვენ.

4) ნაჯინა, мѣсто свиданія.

5) ღუდი გამხრუგურთხუათა «благословимъ дѣвушекъ», — фи-
гуральное выражение взятое отъ мѣстнаго обычая: прежде чѣмъ
начнуть издерживать новое вино, обыкновенно, сами мѣриане, «бла-
гословляютъ» съ извѣстными церемоніями кувшинъ съ виномъ
и затѣмъ ужь пьютъ изъ него. На этотъ обычай, въ примѣне-
нїи къ дѣвушкамъ, и намекаетъ эта хороводная джварская пѣсня.

XV. აღიხე¹⁾, მაღიხე²⁾,
მაღიმაღალურისხე,
ზიკიხე, ზიკი ჭილახე,
მოროდონი მოციკასხე,
ციკასხე დო კვაშილახე,
უგულაში ლეჩახე,
დო გინმოჭინი ზინწარყახე³⁾.

XV. აღის ასულო, მაღის ასულო,
მაღი მაღალურის ასულო,
ზიკის ასულო, ზიკი ჭილაძის ასულო,
მოროდონი მოციკას ასულო,
ციკას ასულო, კვაშილავას ასულო,
უმცროსო ლეჩავას ასულო
და გამომხედე ზინწარავას ასულო

1) Вар. ელიხე, ელიავას ასულო.

2) Вар. მელიხე, მელიავას ასულო.

3) Вар. გვასალიხე, გვასალიას ასულო.

Пѣсня эта, одна изъ старинныхъ, содержитъ въ себѣ обра-
щеніе къ дѣвушкамъ и женщинамъ разныхъ фамилій, частью и

теперь еще существующихъ въ Мингрелии, которыя приглашаются «выйти посмотрѣть» на пришедшаго. По словамъ мингрельцевъ, это остатокъ того времени, когда въ Мингрелии существовалъ обычай «умыканія дѣвушекъ».

XVI. აფხაზეფი, აზაგვანა!
— «სი შუ ღოღი სქანი ვაზნა»?
— «ინა ქართუსა ქაღუტკე,
მა წუღემა ქვერკვანა».
აფხაზეფი კუჭუ-კუჭუ,
ქართუნსა ღუღუჭუ...
აყუჯინს¹⁾ მუნაფილი,
აფხაზეფი ყღვრაფილი.
— «აფხაზეფი, წუჯი ფინა,
ვიშა ცხენითა შიიშე ღა
აშა ბიჯანსა შიიბიჯა»?!. . . .
აფხაზეფიშ ქუდი ქოგე
ჩქენებურა ბერის ქუსა...

XVI. აბხაზებო, მარდკოპწიებო!
— «შენ რა უყავ შენი სატყვიანაწამლო ჰარკი»?
— «ის ქართველს დაურჩინე,
მე კი შინისკენ მივგოგმანობ».
აბხაზები, ტანითაშომცრინი,
ქართველებს ჩაუბღუჯათ...
აყუჭინსა მოღრუბლეფი,
აბხაზები — დამჭკანრები.
— «აბხაზებო, ყურ-პტყელებო,
იქითკენ ცხენით შიდიოდით,
აქეთკი ჯონის ბჯენით მოდინართ»?!
აბხაზების ქუდი ჰგავს (სწორეთ)
ჩვენებური ბერის ქუდს...

1) აყუჯინს, Aqu-žixa, Сухумъ.

Эта юмористическая пѣсня осмѣиваетъ абхазцевъ, потерпѣвшихъ поражение въ какой-то битвѣ съ «грузинами» т. е. съ имретинами.

III.

ПОСЛОВИЦЫ, ЗАГАДКИ И ИЗРЪЧЕНІЯ.

- I. იხუერთი, მუნუერთი, — კვნიი თიქე იცუუ.
I. Туда ли перевернешь, сюда ли — будетъ все одно и то же.
- II. გალეი ჭუკიქე დგხსლეი ჭუკი გეკინოცნჷს.
II. Крыса, пришедшая извне, выгнала вонъ домашнюю крысу.
- III. წყარიში მელე გედეე დო წყარიშ მოლე გეგოსქიდგნია ¹⁾.
III. Оспаривай по ту сторону лежащую мѣстность, если хочешь выиграть по сію сторону лежащую.
- IV. მეზობერსე სოჯი უზალი, დო დორინთი სი მეჩხანსე.
IV. Пожелай сосѣду быка, и Богъ пошлетъ его тебѣ.
- V. გერსე გერობაქე გიოსქიდჷ დო ტურაქე ქიყანა დონწყუს.
V. Волкъ пользовался волчьей репутациею, между тѣмъ шакалъ погубилъ весь свѣтъ.
- VI. ქოთონქე ხსირკუუ, ხსირკუუ დო მუში ოცვილარი ხაში გუგითო ხსირკუუ.
VI. Курица разрывала, да разрывала землю и выкопала ножикъ, которому суждено было отрѣзать ей голову.
- VII. შანანშარსე, წყარიანწყარსე.
VII. Дорога пойдетъ по слѣдамъ существовавшей дороги, а рѣка по руслу бывшей рѣки.
- VIII. სოჯიქე თქუეს: «ოკირეუ ქომიშიის დო ოჯირეუსე ქიიფუშინქია».
VIII. Быкъ сказалъ: «дайте мнѣ мѣсто, гдѣ-бы постоять, и я самъ найду мѣсто, гдѣ-бы полежать».

1) Вар. მელეი დედეე, — მოლეი ქაგოსქიდგ.

- IX. თუნთიქე მეკერისე და, — ხაბა დუეძისია.
IX. Если медведь пересплитъ тебя, — назови его отцемъ.
- X. გერბიში შქერინათილი ჯოდორქე წანა-მოწანსე ჯიკისე უფალე.
X. Собака, запуганная волкомъ, круглый годъ лаяла на пень.
- XI. მიქე გეკონე — ხეომსე წყარსე აფსენდესიე?
XI. Слыхано ли, чтобы рыбу оцѣнивали въ рѣкѣ?
- XII. მონდასე ოქოთანდესე, — კობუქე გეგილალე.
XII. Бросали (стрѣляли) въ снѣлаго, — а падали не зрѣлые.
- XIII. ჯგირი ქიმინი დო ქუსე ქეგედვი, — მოკილექი ქაწორხვადე.
XIII. Сдѣлай доброе дѣло, оставь его (хоть) на камнѣ, — на возвратномъ пути найдешь его [последствія].
- XIV. მს ქიბტუეუქე, დო იქინე და, ვარე, — ჯარი ვა მოჰე.
XIV. Я выскажу, а сбудется или нѣтъ, — мнѣ нѣтъ никакого дѣла.
- XV. სქანი შვი დო სქანი ჰკომი, ჩქიმიშა ჯვარი დომიწერი.
XV. Пей свое и ѣшь свое, а надъ моимъ перекрестись (т. е. мою собственность уважай какъ святыню).
- XVI. მიქე ჰვილე დო? — ჯიმაქე; მიქე მოსქილიდუე დო? — ჯიმაქე.
XVI. Кто меня убилъ? — братъ; кто мнѣ возвратилъ жизнь? — братъ.
- XVII. ჯგირიში მსქიმინასსე, ჯგირი ვა დოლე.
XVII. Добродѣляющему не воздаютъ добромъ.
- XVIII. მართალიში მორავადე ირო დადორქესე.
XVIII. Говорящаго правду всегда надуваютъ.
- XIX. მუმათი მოკო, დიდათი მოკო, დუდი ანდომს მისხუნე.
XIX. Люблю и отца, люблю и мать, себя же всѣмъ предпочитаю.
- XX. ჰიჯითე ჯუდაშა გურითე ჯუდა მისხუნე.
XX. Я предпочитаю поцѣлуй сердца поцѣлую, сдѣланному ртомъ (губами).
- XXI. წაფანა ვა გიჰკომუნე და, ჰიჯი მექე მეტყე?
XXI. Если ты не ѣлъ перцу, зачѣмъ у тебя жжетъ во рту?
- XXII. გემორჩქიხელი ჰირი კოსე ვა ცვილესე, ფუღირი — ქო.
XXII. Явная (открытая) болѣзнь не убьетъ чловѣка, скрытая же — да.

- XXIII. დადის კიბირი ვა ჩანს და შხვაში ჯოგე.
XXIII. У бабушки нѣтъ зубовъ и не любитъ видѣть ихъ у другихъ.
- XXIV. მუძაში შური ქიშკეოლადგ, ზაბუსა იფუანსე.
XXIV. Душу (память) отца позабылъ и клянется душою (именемъ) дѣда.
- XXV. ოქო ჯგირი რე, — ვა გიღუნგ და, მეოთე გოკო?
XXV. Золото хорошо, но, если его нѣтъ у тебя, что ты изъ него сдѣлаешь?
- XXVI. შხვაში ოქოსა სქანი ღინჯი უჯგუ.
XXVI. Твоя бронза лучше чужого золота.
- XXVII. სინთე მეოთე გოკო, უთოლე რეკე და?
XXVII. На что тебѣ свѣтъ, если нѣтъ у тебя глазъ (зрѣнiя)?
- XXVIII. გური მანგარი ქოგიღუნგ და, ლეკურსა სიკუათესა ნე უწონენქა.
XXVIII. Если ты отважешь, не сѣлуй на то, что мечъ плохо рѣжетъ.
- XXIX. მე ორე, მე ორე¹): ირიოკესა ოკო ნი?
XXIX. Что это такое, что такое: въ чемъ всякiй нуждается? (имя).
- XXX. მეურსე და კინი იჯინე ნი?
XXX. Идетъ и назадъ оглядывается? (рога).
- XXXI. გაღე ატლასი, დინახლე ანთასი?
XXXI. Снаружи атласное, внутри тысячное? (гранатъ).
- XXXII. ოთხი ჯიმაღენსა ანთი ქუდი გოთუნა?
XXXII. Четыре брата носятъ одну шапку? (столь).
- XXXIII. გაღე ვარხილი, დინახლე ოქო?
XXXIII. Снаружи серебро, внутри золото? (яйцо).
- XXXIV. ვითოქირი ჯიმაღენსა ანთი ორთუმელი მეუძენა?
XXXIV. Двѣнадцать братьевъ имѣють у изголовья одну подушку²)?

1) ე მე ორე, მე ორე «что это такое, что такое»? Такъ начинаются мингрельскiя загадки.

2) Продольное бревно на крышѣ дома, по которому (бревну) прокладываютъ поперечныя бревна.

- XXXV. მეურსე დო ნაქერი ვა მიოხე ნი?
XXXV. Идетъ и не оставляетъ слѣда? (лодка, корабль).
- XXXVI. ანთი ჩქიმი ხეშქოსნალი ვოსქირეკე, ვოსქირეკე დო დღასე ვა მასქირეუ?
XXXVI. Сушилъ, сушилъ свой платокъ, но никогда не могъ его высушить? (языкъ).
- XXXVII. ანთი ჩქიმი ბაწარის ვხეშეკე, ვხეშეკე, — დღასე ვამა ხეშეუ?
XXXVII. Складывалъ, складывалъ свою веревку, но не могъ ее сложить? (дорога).
- XXXVIII. უშემური, უჭკომური, კებურსე იკოგვასანგილი?
XXXVIII. Не ѣвшій, не пившій, а у очага разжирѣвшій¹⁾?)
- XXXIX. ანთი ჩქიმი ორტვინი გვალე ქუალეჟეთი მორაწკილი რე?
XXXIX. Мой маленькій огородикъ весь вымощенъ каменьями? (ротъ и зубы).
- XL. ბაბუ ხევიანსე, ბაბუ რკიანსე, ბაბუ თამა გაანვიანსე.
XL. Дѣдъ визжитъ, дѣдъ кричитъ, дѣдъ обвѣтъ волосами²⁾?)
- XLI. მს დო სი, დო სუმი კოჩი.
სუმიშახე ვითოხეთი კოჩი,
უანჩეხი დო ვითი კოჩი:
მუზემს რე ნი? — ქგბათქვენე და,
სი იწუათუ ჯგირი კოჩი.

XLI. Я да ты, да три человѣка,
Трижды пятнадцать человѣкъ.
Да пятьдесятъ человѣкъ:
Сколько будетъ всѣхъ? — если угадаешь,
Ты будешь молодецъ.

---

1) Веретено, на которое постепенно наматывается нить и, которое, вслѣдствіе этого, увеличивается въ объемѣ. Мингрелки прядутъ зимою, обыкновенно, сидя у очага.

2) Деревянная машинка, называемая «чичихи» (ჩიჩიხი), при помощи которой очищаютъ вату отъ косточекъ.

XLII. შეესიში ჭვიმა — ორქო რენგ დო
ივანობაში — ვარჩხილია;
კვირკვეში ჭვიმა — დულა რენგ დო
არგუსოში — დახსირია.

XLII. Дождь въ маѣ — золото,
А въ юнѣ — серебро;
Дождь въ июлѣ — кипятокъ,
А въ августѣ — огонь¹⁾.

XLIII. ჩიტი ფჭოფი, — ჩიტი ვარა, ჭირი ფჭოფი:
ბოუტუე მუმასა დომიწვილენსე, ვა გოუტუე — დიდასა!

XLIII. ჩიტი დავიჭირე, — ჩიტი კი ანა, ჭირი დავიჭირე:
გაუმო — მამას მომიკლავს, არ გაუმო — დედას!

XLIV. მარდობა დორონთსა,
კოჩი წყალა ვორქეა ხოლოსა!
თოფი ქუოწოთი ტორონცა
დორონთი გოტობა ფუდასე
ოსურცე დო ქომოლცა;
ეშე მათი სიკეთე ქომობძე. . . .

LXIV. მადლობაა დმერთსა,
ადამიანებთან ხსლოს (რომ) ვარ!
თოფი ვესროლე მტერსა,
დმერთი მოწყალე იოოს
ქალისა და ვაჟისა.
მეც ამისგან სიკეთე მიმეღოს. . . .

XLV. დიდებაქა მასშინე ამუდღარი ბჟაში ეუღასა!
ართი სუმარი ინგარდე მაჟინაში მუუღასა,
მეენძელი რაგადანცე: «თე სუმარენქა ჭკუშე მუშე გინიღასე?
[ართიანსა] ვა დუუდობოდანე და, — ჟირი ხოლო გალე გიმინ-
ღასე?»

XLV. დიდება მოხსენდა დღევანდელ მზის ამოსვლას!
ერთი სტუმარი ტირიდა მეორის მოსვლას;
მასშინძელი ამბობს: «ეს სტუმრები რას გაუგებებია?
თუ ერთმანეთი არ მოსწონთ, — ორივე კარსკედ გავიდნენ?»

1) Въ июлѣ и августѣ созреваютъ плоды и посѣвы, слѣд.,
дожди могутъ ихъ испортить.

XLVI. დიდებაა ღვთისა! ღვთისა; ჯგინი წასა მემოჭიშეკოდა;
მამულისი ჩანსა უძინი! ღვთისა გუჟმორძგვასა ზა-
ტონისა, ანდა აქიანი მარქილესა!

XLVI. დიდებაა ღმერთისა! ღმერთსა კარგ წელიწადს მოგვასწარ; მამულის მონსმას უმატე! ღმერთმა გაუმარჯვოს ბატონებს, —
ფეკლას აქ მამულებებს!

XLVII. ბეჭეა, ბეჭეა,
ახალი და ჯგეგია!
უხარდია, — უხა კონი,
ვა გაშვერდღ და
მუშა მორთი?!

XLVII. დალიეო, დალიეო,
ახალი და ძველიო!
უხარდია, — შავო კატო,
თუ ვერ დალევდი,
რათ მოდიოდდი?!

XLVIII. უჭე ჭყორი, ურტილათუ,
კოტომ ღუმე უხუნათუ,
ჩე მაჭარი უფუნათუ:
მისჯთი თენა ვა აწვენსი,
კონი თინა იქუათუ! . . .

XLVIII. უმი მწვერი, ნელთბილი,
ქონის ღომი უშუშარი,
თეთრი მაჭარი დაუდუღარი:
ვისაც ეს არ აწვენს;
გაციც ის არი! . . .

IV.

ЕВАНГЕЛЬСКІЯ ПРИТЧИ.

Матѣ. гл. 13; ст. 3 — 8.

I. გიმიილღ მათასსაქჲ¹⁾ ოთასსუჲს, დო თიში თასუასდ ნამუთინეექჲ ქეგელღ შარასუ დო ქომორთესუ ცაში ფრინველენქ დო ოჭკომესუ თინა. შხუჲქჲ ქეგელღ ტკილამსდ²⁾ სოდეთი³⁾ დინა ძალამო ვა რდღ ნი, დო ხათეე გეერთე; რალანდ დინაში სიტობა ვა რდღ ნი დო, ბუჲქჲ მუჟანსუთი ილეკელ ნი, გეუჩხანუუ დო, რალანდ ჯინჯი ვა უკიდდღ ნი, გოხომუ. დო შხუჲქჲ ქედოლღ ძიგირქეთი შქასდ დო გაწეშირდესუ⁴⁾ ძიგირენქჲ ნი, ქითიიშქედესუ თინა. დო ნამუთინეექჲ ქედოლღ ჯგირი დინასუ დო ირძენდღ მუნაწაისდ: ნამუთინეე ოშისდ, ნამუთინეე სუმონენისუ დო ნამუთინეე ეჩი დო ვითისდ.

Матѣ. гл. 13; ст. 24 — 30.

II. აგურუ დო რწონთიში მათობაქჲ ეოსდ, ნამუქეთი დოთასუ ჯგირი თასი მუში ნუჲანასუ ნი; დო, მუჟანსუთი თი კათაქჲ ქედოილღურეუსუ ნი, ქემორთე მუში სტუკქჲ დო ქემეშათასუ დუჲანძგილას ქობარსუ დო შიდართე, შარა მუჟანსუთი თიქჲ ჯინჯო გეერთე ნი დო გავგეშიილღ სარკთი ნი, თიწკეშა გავგემორჩქინდღ ეთი დუჲანძგილას ქეთი, ქომორთესუ თი ჭკორენქჲ დო უწისუ თი შატონსდ: «შატონს,

1) გიმიილღ მათასსაქჲ; 2) ტკილამი ადვირსდ; 3) სოდეეთი;
4) გეერთესუ.

ჯგირი თასი ვა რდელა დოთასე ნი სქანი წუნასა, — სოლე რე თე ღუნდგილაქა ერთე ნი?! მარა იქა უწუე: «ნტერი-კოჩქე ქიმინე თინა». დო ჭკორენქა უწიოსე თისა: «ქგონებუნო ქემეფროთათა დო თინა გეგეშაფსუნათე ნი»? მარა თიქა უწუე თინესა: «ვარა, თეშენი ნამუდა ღუნდგილაში მოთხორუასა ქობარქეთი ვე ითხორასე ნი¹⁾); ქაცალითა ათიწორო მიირდასე თინენქა მოჭკირუა შასა დო ჭკირუაში დროსა ვუზოჯგენქა მჭკირალესა: «ოწორელე აკო კათეეთა თი ღუნდგილა დო კილა დოკირითა, ათეშენი ნამუდა თიქა დიიჭვასე ნი, დო თი ქობალი დოკათეეთა ბადესა²⁾).

მათ. რ. 13; სტ. 31 — 33.

III. გე ცაში მაფობა დონგიში კაკარსა, ნამუთი ქემიილე კოჩქე დო დოთასე მუში ორტილსე ნი, ნამუთი ირი თასეფიში უჭიჭაში რე; მარა მუჟანსეთი³⁾ გეეურსე ნი, ირი დელაში⁴⁾ უმოსი რე თინა დო ჯა იფი თინა თიზგათა ნამუდა ფრეველეფი⁵⁾ ცაში ქემუულანე დო ქგეილადობადენა თიში ნოწუნალენსა.

მათ. რ. 13; სტ. 33.

IV. გე მაფობა ცაში სავასარსა, ნამუთი ქემიილე ოსურქე დო ქუესოლეუ თინა სუმი ზემა ქირსა, სოშახეთი აძო ვეერთე ნი⁶⁾,

მათ. რ. 13; სტ. 44.

V. გე მაფობა ცაში ღაღასა⁷⁾ წუნასში ფულირსა, ნამუთი ქობირე კოჩქე ნი, დოფულე დო თიში სიოლითა მიდართე დო გეგე-მონე ირიფელი მუთი ქაპალეუდე ნი, დო თითა ქიიფიდე თი წუნა.

მათ. რ. 13; სტ. 45 — 46.

VI. გე მაფობა ცაში ვანჭაროკოსა, ნამუთი გორგნსე ჯგირი მარგალიტენსე დო, მუჟანსეთი ბრკლი ფასიშისა მარგალიტი ქობირგნსე ნი, მიდურსე დო გეგემონხანსე ირიფელი მუთი ქუელედე ნი, დო თინა ქიიფიდე.

- 1) ღუნდგილაში ეთხორუასა ქობარქა ვარი ვე ეგათხორანია;
2) საჭკუჯოსა; 3) მუდოსეთი; 4) ორტილურობაშე; 5) მაფურინა-
ლეფი; 6) ვეებარე ნი, ვეიხნე ნი, ვეეფუე ნი; 7) განძისა, ხანინასა.

Matth. 13; st. 47 — 48.

VII. გე მათობა ცაში მოსახადეს, ზღუჳა გეგოთამირს, ნა-
მუთი გეგოჭოფუნსე ირი ჩხომენსე ნი; დო მუჳანსეუთი იიფშაფუ ნი,
გეგინიილანს ზღუჳა შიჯიშა¹⁾ დო ქედადვანს, დო ჳვირს ქიღინასხუშანს
ჭეუსე²⁾ დო ურგებელს გალე გეგენასდვანს.

Matth. 13; st. 12 — 13.

VIII. მუჭო ფირქენთე თქვა? — კოსე მითინსე წუნდსე ნი
ოში შხური დო თინეფიშე აწთიქე გეგეშახირთხი³⁾ ოკო, ვა დიი-
ტუსე თი ოთხონეჩი დო ვითოხხორო გოლასე დო ვე ედასე დო ვა
გორასე თი გიშახილათირი? დო მუჳანსეუთი თისე ქოძირგენსე ნი,
მართაღესე გიწინთე თქვა, უმოსო ახიოღუუ თინს ოთხონეჩი დო
ვითოხხოროშე, ნამუნეფითი ვე ეკოხილათერენს ნი⁴⁾.

Matth. 13; st. 23 — 34.

IX. აგურე ცაში მათობაქე მათა-კოსე⁵⁾, ნამუქეთი სმართა-
ლიში გორჩქინს მუში ჳკორეფი წკალა ინგუ ნი, დო მუჭოთი ქი-
გიიჭყე გორჩქინს ნი, გემწურინესე თისე აწთი ნამუშათი ბრელი
ქანქარი⁶⁾ გეუძღე ნი, დო რახანსე თისე მუთუნი მიოხამალი ვა უღუღუ
ნი, უზოჯე მუში ჳატონქე გიმოხამა მუში ჩილიში დო მუში სქუა-
ლეფიში, დო მუთი ქანჳალუღე ნი ირიფელიში, დო გინოგათა თიში.
თიმუჳანსე ქეწანთხეთი ჳკორი დო თაჳვანსტუნდე დო ურგადღე:
«მურგძელე იფი⁷⁾ ჩქიმი წკეშა, ჳატონი, დო ირიფელსე ქიმერჩასქე
სი». შეებრალე მუში ჳატონსე თი ჳკორქე დო გუუტუუ თინს დო
გეუძღე ნი თითი ქანჳატუუ; დო მუჭოთი გიმიიღე თუერე თი ჳკორქე
ნი, ქოძირგე აწთი მუ ჳგურა ჳკორი, ნამუსეთი მუში ოში დრეკანი
გეუძღე ნი, ოჭოფე თინს დო ოშქვიდუნდე თისე დო ურგადღე:
«ქამუნი მუთი ვა რენო გერძღე ნი». ქეწანთხე თისე თი მუში
მაცალექე დო ოხეეწღე თისე დო ურგადღე: «მურგძელე იფი⁸⁾ ჩქიმი
წკეშა დო იფიფელსე ქიმერჩასქე სი». მარა იქე ვა გუუტონუ თისე,
მიდართე დო ქემითაწოთე თინს ორუმესე ოხდარო მუში ვარისე ვე
შეჩანდღე ნი. ვა რენო ქოძირგესი მუ ჳგურა ჳკორენქე თე სქემე ნი,
ძალამი შიიწუხესე დო ქემერთესე დო ქანგინათესე⁹⁾ მუნეფიში მათა-
ჳატონსე ირიფელი მუქეთი იფუუ ნი. თი მუწკეშა ქიიჭანუ თინს მუში

1) ჰისე; 2) ჳკურესე; 3) ქელასქიდასე ნი; 4) ვე ედასქილა-
დერენს ნი; 5) ხენწიფე-კოსე; 6) ტალანთი; 7) ქეშაწადი, ქელო-
შიცხადე, ქემომითმინი; 8) მომითმენიქე; 9) ქეშაწეფინესე.

პატარა და უწუი: «სი, (ტუდი¹⁾) ჭკორი, ირითეული სქასი ვალი ქვავასა ტიი სი, რასანა მოხვეწედი სი, — სითი ვე ემართებუდიო, ნამუდა ქეეუ გობრალებუდგეო სი სქასი მაცალე ჭკორითი, მუჭოთი მასი შეგობრალი სი?» და გვერისსე მუში პატარაქ და ქემეჩე თინა მწვალებეკეფიში ხესე, ანდარო მუთი გეძღე სი ირითეულსე ვე გინიგასდე სი.

Матв. гл. 20; ст. 1—15.

X. გე მაიოდა ცაში კოსე ოჯასიში მინჯესე, ნამუქეთი გინიილე გოთანსსე მუში ობინესესე მუშეფი ქიგიორინუეკე სი და ქედეუ-პირე თინენსე ქირასე თითო დრავანსე დღასე თითო კოსე და მის დაჩქე თინეფი მუში ობინესესე. და გინიილე თიქე მასუმას ყანსე და ქობირე მხუათი უქასსე²⁾ მუქასე გერდესე სი, და უწუი თინენსე: «მიდართითე თქვათი ჩქიმი ობინესესე და მუთი რხვადენა სი, მერ-ჩანთე». და თინენქე მიდართესე. და უკული გინიილე მამუჭა და მახხორას ყანსე და სოლო თეში ქიმინე; მავითაართას ყანსითი სოლო გინიილე და ქობირე მხუათი გერდესე სი და უწუი თინენსე: «მუსე გერეთე ათქინეე თელი დღასე გოჩილათირო?» თინენქე უწიისე თისე: «ნამუდა მითინქე ვა დომირინესე ჩქე». უწუი თინენსე: «მი-დართითე თქვათი ჩქიმი ობინესესე და მუთი რხვადენა სი გეკელო-ფუნსე». და მუჭოთი აკიამანჯე სი, უწუი ობინესეში მინჯექე მუში მახხორაბაშ უჩასისე³⁾: «ქიმიიჭანე თი მუშეფი და ქემეჩი თინენსე ქირა უკულისიშე მოჩუნაფილი ოწოხლენიშასე». ქემოროესე თი მავითაართას ყაშიში მოქირასჯეესქე და გეკელოფესე თითო დრავანი. ქემოროესე ოწუმასინენქეთი და უჩქედესე, ნამუდა უმოსისე ეკლო-ფუნდესე სი, მარს თინენქეთი, თითო დრავანი ეკლოფესე და მუჭო-ვა რქო გეკელოფესე სი, ინდურებუდესე თი ოჯასიში მინჯე შენი და-რავადანდესე: «ნამუდა უკულისეფქე ხვალე ავასანსე იმუშეესე და ჩქე გამითაბუნითე სი თინეფი ნამუქეთი დღაში სიმონკა და სინხსე გინიიშეფიდირაფეეთი სი». მარს თიქე გამათე უწუი თინეფიშე არ-თისე: «მეწვისი⁴⁾, მას მუთუნსე ვა გარკენქე⁵⁾ სი, — ვარდუო მასი ართი დრავანი დეგეპირი სი? გეკელოფი სქასი და მეურქე, და მას მოკო ათე ბოლოშისე შეფჩე მუჭოთი სი სი. ვარს რიგი ვა მარქენსო ჩქიმსე მას მუთი მოკო სი, თინა ბლოლეე? ვარს სქასი თელი ვა რენო უბადო რე სი, მას კეთელი ვორქე. — თაში იფუნე უკოხო-ლენექე წოხლე და წოხლენენქე უკოხლე, რასანა მერჩქისეფი ბრელი რენანე და სხუნირეფი მოჩნილო.

1) უბადო; 2) გოჩილათირო; 3) ოსემ უჩასი; 4) მოსამართე, მოჯგირე, გერძი; 5) გურსე ვა ტეკიდქე.

Матѳ. гл. 21; ст. 28—30.

XI. სწოთი კოსჲ ყირი სქჳს უხერდღ; ქემერთჲ უხაშიშჲ დო უწუჲ: «სქჳს, მეურქჲ ამუდღჲ დო იმუქჲ ჩქიმი ობინესესჲ». მარჲ იქჲ გჳს მათჲ უწუჲ: «ფჲ მოკონიჲ», — დო უკულისჲ დიინახჲ ¹⁾ დო მიდართჲ: ქემერთჲ მაყინაშჲ დო თუმი უწუჲ თისგოთი; მარჲ იქჲ მეკუერთინუჲ მიუგჲ დო უწუჲ: «მიდუურქჲ, ჰატონიჲ» — დო ვე ედგ. — ნამუქჲ რე თე ყირიშე მუში მუმასი სება ქიმინგ ნი?

Матѳ. гл. 21; ст. 33 — 41.

XII. სწოთი კოსი ორდღ ოჯახიში მინჯჲე, ნამუქეთი ბინესეფი ქვდაწოგუ დო ზღუდე ქვბოურუნუჲ, დო შქადინახჲ ოჭინახჲ ქიდიხოდგ დო გეიოგჲ ჳინური, დო ქემერჲ თინა მუშენსჲ ოკეთებულჲ ²⁾ დო მიდართჲ. დო მუჟანსგოთი ქვმასჭირინუჲ ნაყლოფიში მოწიასი დროქჲ ნი, მიდახჩჲ მუში ჳკორეფი მაკეთებლეფიშჲ ნაყლოფიში მასდალარო; დო ოჭოფესჲ მენამენქჲე თი ჳკორეფი, ნამუთინენსჲ გიასქჲესჲ, ნამუთინეფი დახლოდესჲ დო ნამუთინენსჲ ქჳს ქუ გიოკორობესჲ ³⁾. ხოლო მიდახჩჲ შხჳ ჳკორეფი ოწოხლოდენიში უმოსო ბრელი დო თინესსგოთი თუმი დოდესჲ. დო ბოლოსჲ ქუ მეურქჲ თინესჲ მუში სქჳს დო თქუ: «იყუაფე ჩქიმი სქჳსი ვარჲ ქიიონჯღორუანეჲ». მარჲ მუჭოთი თი ბინესიში მაკეთებლენქჲე თიში სქჳს ქოძირესჲ ნი, თქვიისჲ მუნეფიში გურსჲ: «ათენა რე კვიდრი, — ქემეფერთათჲ მუში სჯვიდრო სჯხორებელი». დო ოჭოფესჲ თინა დო გავგინიყონესჲ ობინესეში გაღე დო დოცჲესჲ. მუჟანსგოთი ქო მოროთასჲ ობინესეში მინჯჲე, ნი, მუ ოკო დოღასჲ ნი ბინესიში მაკეთებლენსჲ? უწიისჲ თისჲ: «თი უბადოეფი უბადოთჲ დახლოდესჲ დო თი ბინესი ქემეხასჲ შხჳ მაკეთებლენსჲ, ნამუნეფიქეთი თისჲ ნაყლოფი მუშეში ყანსჲ არძია ნი».

Матѳ. гл. 22; ст. 2—14.

XIII. აკურე ღორონთიში მავობაქჲ მავაკოსჲ, ნამუქეთი მუში სქჳსი დიარჲ ქიმინგ ნი. დო მიდახჩჲ მუში ჳკორეფი დაჰვიხკებულთი გემორჩქინელი კათასი თი დიარჲშჲ; მარჲ თინენქჲე ვე ენებესჲ მუჟლჲ. კინახსჲე მიდახჩჲ შხჳ ჳკორეფი დო უწუჲ: «უწიითჲ თი გემორჩქინელი კათასჲ: აჲ ამარი ჩქიმი ინჯჲ გოწიყვიირო მათუ ⁴⁾, ქაულეფი დო ნებიერეფი ჩქიმი ცვლირი რენა დო ირიფელი ბზეეთჲ».

1) დიინადღ; 2) ოსამენებულჲ; 3) ქვბოორღვესჲ; 4) ხაზირი, ბზეეთჲ.

დომიქიმინგ, თუ დიარსა ქომოროითა». მარს თინენქა ვე გილეკევი-
 რკესუ დო მიდართესუ, ნამუთინეესქა მუში წჳანაშა დო მსჳაქა
 ოტოფესუ თი მუში ჳკორეფი, ოგორესუ დო დასზლოდესუ. თი
 მაფაქა თენა ქიგეკონუ ნი, გეკრისსუ¹⁾, დო მიდარსქა მუში კათა, დო
 დასზლოდუ თი გორხიში მაყვარეფი, დო თინეფიში ქალაქი გეგინოტუ
 დარხინოთა. თიჟანსა უწუუ მუში ჳკორენსა: «ათუ დიარს ხასირი რე,
 მარს თი დავინჯებულენქა დრისიქა ვე ეიფისუ. მიდართით, შარე-
 ფიში ოკათაფუშა დო შითი ძირითუ ნი, დასზეიჯითა ათუ დიარსაშა.
 დო გინილეესუ თი ჳკორენქა შარეფიშა დო დოკათეესუ ანთი წორე-
 ჳგირი დო ფურე შითი ძირესი; დო იათუშა თი დიარსქა მახვენჯუ-
 ფითა. დო ვარდოუ მიმეულა მაყაქა მახვენჯეფიში ოძირათაფლო ნი,
 ქოძირუ თექი გორხი, ნამუსრთი სადიარო მიგოქვენჯი ვე მიკაქინდუ ნი,
 დო უწუუ თისა: «მოჯორე, მუჭო მიმართი თაქი, სადიარო მიგო-
 ქვენჯი ვა მიგოტოქენსუ ნი»? მარს იქა შური ვე ლუურუ. თიწკმა
 უწუუ თი მაფაქა მუში მოინალეენსა: «ეკუეგირითა თისა ხე დო
 კურხი დო გალე გატგმაყოთითა უეუმელაშა, სოდეთი გარსა²⁾ დო
 კობირეფიში ჳკირჳკინი რე ნი, — რადანა ტემოტქინელეფი ბრელი
 რენა დო სხუნირეფი მორხილო რენა ნი».

Матѳ. гл. 25; ст. 1 — 12.

XIV. აგურსა ცაში მასობაქა ვითი მოჭეუდუნსა, ნამუნეფი-
 ქთი გეკოფესუ მუნეფიში სსინათოეფი დო გიმილეესუ სინჯაში
 მიოზადაფუშა³⁾; მარს თინეფიშე ორდესუ ხუთი ჳკურეფი დო ხუთი
 სუნელეფი⁴⁾. თი სუნელენქა გეკოფესუ⁵⁾ მუნეფიში სსინათოეფი
 დო ვე კლესუ თიწკალა ზეთი. მარს ჳკურენქა მიდეესუ ანთო
 მუნეფიში სსინათო წკალა ზეთი მუნეფიში ჳკურჯითა. დო რადანა
 სინჯასა დაცხადუ ლურქა ქიგილიაბესუ ანძოსუ დო ქიმიკირ-
 ლეესუ. მარს შქასერი ჟანსა ხონარობაქა იყუუ: «ნამუდა, აჟა, თენარე
 სინჯა მუურსუ, გიმილითა აიში მიოზადაფუშა». თიწკმა ანძოქა
 გეკირთესუ თი მოჭეუდუნქა დო ქდეკეკესუ მუნეფიში სსინა-
 თოეფი. მარს თი სუნელეფი ურგადესუ თი ჳკურენსა: «ქიგილა-
 მისქილიდეესა ჩქი თქუნი ზეთი, რადანა ჩქინი სსინათოეფი შქირ-
 ტენა ნი». თუში განათა უწიისუ თი ჳკორენსა: «ჩქი დო თქვა ვა
 დემობადა ნი ვარო ვე ეყუსუ, უჯგუში რე მიდართათა ოციდეშა დო
 თქვანოთა ქიციდათუ ნი». დო, მუჭოთა მიდართესუ თინენქა ოცი-
 დეშა ნი, ქომოროთუ სინჯაქ, დო აი გიმოწვირენქაქთი შინილეესუ

1) გური მიიწუნ; 2) ნგარა; 3) მიოზადაფა; 4) ბორალო; 5) მიდეესუ, ქდეკეკესუ.

სინჯა წკალა დიარაშა, დო დიიკიდლე კარქი. თინეიში უკუელა ქო-
მორთესე თი შხვა მოჭუედუენქეთი დო ურგადედესე: «პატონი,
პატონი, გომიჯითა ჩქი კარბი!» შარა თიქა გაამათა უწუე თინენსა:
«მარტალსა გიწინთა, ვა გინინთა თქვა».

Матѳ. гл. 25; ст. 14 — 30.

XV. ვარენო კოჩი მიიშასე ნი შხვადო ქიწუნანაშ დო ქიიჭანუასი
მუში ჭკორეფი, დო მიანდასე ნი თინენსა მუში მონაკეფი. ნამუთი-
ნეესა მიანდუ ხუთი ქანქარი, დო ნამუთინეესა. ყირი ქანქარი, დო
ნამუთინეესა ართი, — თითო კოსა მუშ-მუში ძალიში გვარო, დო
ხათეე ხალა მიდართე. ნამუქეთი თი ხუთი ქანქარი ეჭოფუ ნი, მი-
დართე ომუშეებაფუე თისე დო ქემუედინე შხვა ხუთი ქანქარი. ათა-
შინეე თიქეთი, ნამუქეთი ყირი ქანქარი ეჭოფუ ნი, ქემუედინე შხვა
ყირი ქანქარი. შარა ნამუქეთი თი ართი ქანქარი ეჭოფუ ნი, მიდართე
დო მოთხორე დისა, დო დაფუდუე თი მუში პატონიში ვარჩხილი.
ბრეელი ხანიში უკუელი თი ჭკორეფიში პატონქა ქომორთე დო მო-
რგადება ქიმიზე თი მუში ჭკორეფი წკალა¹⁾. ქეწუმოდირთე²⁾, ნამუ-
ქეთი ხუთი ქანქარი ეჭოფუ ნი, დო მიანთე შხვა ხალა ხუთი ქანქარი
დო უწუე: «პატონი, შა სი ხუთი ქანქარი მუჩი, — აჲ, თენარე შხვა
ხუთი ქანქარი თისა ქემუედინი ნი». მუში პატონქ თისა უწუე:
«ჯგირი გიქიმინა, კეთელი დო სანდო ჭკორი, — ჭიჭქეს სანდოქა
იფი ნი, შა სი ბრელსა მიგანდვენქა³⁾. მოშეელი სქანი პატონიში
ხიარულაბაშა⁴⁾». ქეწუმოდირთე თიქეთი, ნამუქეთი ყირი ქანქარი
ეჭოფუ ნი დო უწუე: «პატონი, შა სი ყირი ქანქარი მუჩი, — აჲ, თე-
ნარე შხვა ყირი ქანქარი თისა ქემუედინი ნი». მუში პატონქა თისა
უწუე: «ჯგირი გიქიმინა, კეთელი დო სანდო ჭკორი, ჭიჭქეს სი
სანდოქა იფი ნი, შა სი ბრელსა მიგანდვენქა; მოშეელი⁵⁾ სქანი პა-
ტონიში ხიარულაბაშა». ქეწუმოდირთე თიქეთი, ნამუქეთი ართი
ქანქარი ეჭოფუ ნი დო უწუე: «პატონი, ქომიქედო, ნამუდა რის-
ხვანა⁶⁾ კოჩი რექე ნი სი, — მიიწენქა, სოდეთი ვა დოთასეე დო კა-
თანქა, სოდეთი ვა დაარდვეე ნი⁷⁾ დო მამუერინა, მიდავრთი დო
დოკუფული დისასა თი სქანი ქანქარი, — აჲ, სქანი სქანი წკალა რე». მუში
პატონქა ემ გაამათა თისა უწუე: «უბადო ჭკორი დო ორკუელი!
ქოგინქიდა ნამუდა მიბწენქა, სოდეთი ვა მითასე ნი, დო ბკათანქა,
სოდეთი ვა მირღვაფუ ნი, — სი ოკო დოგიდვალდეკო ნი ჩქიმი ვარ-

1) ჭკორეფი წკალა; 2) წიმიიკინა; 3) გეგორინუნქა; 4) დისა
რამა, მეენბუაშა; 5) მოშეელი; 6) გურპიწი; 7) ვე კოიფაზე ნი; მი-
წენქა, სოდეთი ვა გითასე ნი, დო კათანქა, სოდეთი ვე კორღვაფუ ნი.

ჩხილი ოფარტკებელი და ქიმიიფი ნი, თი ჩქიმი ნასინუაში ქომოუხა-
 მუდგუა ნი. გავიწუელით თისა თე ქანქარი და ქემეხით თისა,
 ნამუსეთი ვითი ქანქარი უღუ ნი, ათეშენი ნამუდა არძოსა, მისეთი
 უღუ ნი, მიახასუ და მიაძინასუ და ნამუსეთი ვა ვუღუ ნი, და უღუ
 ნი, თიქეთი მიდადასუ თისუ, დრ თე ურგებელი ჭკორი გააწოთითა
 ვაღუ თი უგუმელასა, — თექი ორდასუ ნგარს და კიბირიში ჭკირ-
 ჭკირითა.

Лук. II. 10; ст. 30 — 36.

XVI. ნამუგიდეენი გონი მიიშა ელისამეთიშე იერიქოშა და
 წურტალენქა ქეგიანთესუ¹⁾, გორხვესუ თინა, დოჭყოლესუ და ქე-
 დიიტესუ მოღურუუ. თე უახსა მარცხო ნამუგიდეენი ჰაჰსა იყუუ
 მიკულაქა თი შრათუ და ქოძირუ თინა და ელუღუღუ განიშე. ათა-
 შინეე ლევიტარქა ქემერთუ თი არდგილიშა, სოლო ქოძირუ თინა და
 ელუღუღუ განიშე. უგული მიგიდეენი სამარიტელი მიიშა; ქემერთუ
 თი არდგილიშა, ქოძირუ თინა და შეებრალუ, და ქემერთუ თიშა და
 გუუქიტუ თი ჭყორილი, ქეგიობუ ზეთი და ლვინი, და ქეგიობხუნუ
 თინა მუში გირინსუ და ქიმიიფონუ თინა მოძარეეფიში ორენჯიშა,
 და მიკუღუღუ თისა. და მაყირა დღასა მიიშე ნი, ჟირი დრაკანი
 ქემერუ შეძარეეფიში ორენჯიში მინჯესუ და უწუუ თისა: «მიკუღუღე
 თესუ და შხუა მუთენი მეტოსა დასარჯენქე და, ქომუერქი ნი, სი
 ქემერხანქა». თე სუმიშე სი მინუ რე მიგორჩქი ნი თიში მეწვისქო,
 ნამუქეთი წურტალენსა დიშუეოლუ ნი?

Лук. II. 15; ст. 11 — 32.

XVII. ართი მითინი კოსა ჟირი სქუა წუნდუ, და თი უგულაშიქა
 მუში მუმასა უწუუ: «მუა ჩქიმი, ქომუხი მს მუთი ფხვადუ ნი წილი
 სანცხვარებელიშე²⁾. და გუერთუ თინენსა თი სანცხვარებელი; და
 ჭას³⁾ ხანიში უგული დოკათუუ ირიფელი თი უგულაში სქუაქე და
 მიდართუ შორი სოფელიშა და თექი მიორდუ⁴⁾ თი მუში სანცხვარ-
 რებელი⁵⁾, თეშენი ნამუდა⁶⁾ ცხორენდუ თინა უწუნდურო⁷⁾. და მუ-
 ჭოთი თიქა მუში ირიფელი ოჭკომუნი, იყუუ ძაღამი შქირენაქა თი
 სოფელსუ და ქიმიიფორდუ თისა ოსქილადუქა. ქემერთუ და ქა-
 ხალუ ართი თი სოფელიში მახორუესუ და თიქა მიდაჩქე მუში
 მინდორიშა ლეჯეფიში ოდიარაფალო. და გური აფუღუ ქორა ტაგუ
 მურქლაფუღუგო ნი ნაჯინჯა, ნამუსეთი ლეჯეფი ჭკუნა ნი, მარა თი-

1) გამანთხავალი მარხუალენქა; ქედოხვადესუ; 2) წოფასცხორე-
 ბაშე; 3) ჭიჭე ხანიში; 4) მიოდინუ, გოკოფარუ, ოჭკომუ; 5) ღასა;
 6) რაღასა; 7) გაფუტებულა, წაუღირა.

სვთი შიშინი ვა არზენდგ. დო უკუელი გურიშა ქიდგნიიჯი ნი თქუუ: «მუსხი ქირანჯეესხე მუა ჩქიმიშისე გინიოქიდგხა ქობალი დო მასქი შქინიითი ქობდგქე; გეებდგრთექე დო მიდურქქე მუა ჩქიმიშა დო უწინქე თისე: «მუა ჩქიმი, შებცოდი ცაში მესე¹⁾ დო სქანი წოხლოე, დო ღრისი ვა ვორექქე სქანი სქუალობაში სხელი გებძდასი²⁾, — ქოპციი მასართი სქანი ჭკორი შორე. გეედირთე დო ქემერთე მუა მუშიშა, დო დიორდუ სოშასე შორსე რდგნი, ქოძირე მუა მუშიქე, შეებრალე დო ქიმიირულე დო გგგენაადურულე კისერსე დო აჯუდურულე თისე. სქუაქე თისე უწუუ: «მუა ჩქიმი³⁾, შებცოდი მას ცაში მესე დო სქანი წოხლოე, დო ვართი ღრისი ვორექქე სქანი სქუალობაში სხელი გებძდასე ნი». მუმაქე მუში ჭკორენსე უწუუ: «ქიმიილითე უჯგუში ცანი-მიკოქეგენჯი დო ქემკასქუხითე თესე დო ქემკასგითე მარწკინდი მუში ხესე დო ქომადღითე გურხი-მოღვალე; ქიმკასკირითე მეგვანაფილი დო დოცვლითე, — ბჭკომათე დო იხსარათე, რადანე თე ჩქიმი სქუა ღურელი რდგ დო გეეთელე; დინაფირი რდგ დო ქიიძირე». დო ქეგიიჭყესე განარება⁴⁾. მარა მუში უჩაში სქუა გალე მინდორსე რდგ დო მუჟანსვთი შიშინე ნი დო მეერალე წუდესი, ქებეგონე ხანარი ბირა დო ლაყავიში⁵⁾ დო ქიმიიჭანუე ართი მოინალე დო ვითხე: «მუ აშბეე რე თენა»? იქე უწუუ თისე: «ნამუდა სქანი ჯიმაქე ქომორთე დო სქანი მუმაქე მეგვანაფილი გინი დოცვლე, თეშენი ნამუდა თელე⁶⁾ ქომორთე ნი». თისე გეენჯარე დო ვა აგორდგ წუდესი მისუელა, მარა მუა მუშიქე გიმიილე დო ოხვეწდგე მიმეკლეკო ნი. მარა იქე მუა მუსე⁷⁾ განათე უწუუ: «აჟა, თე სხიი წანა რე მას სქანდა ჭკორე მინინალუე ნი დო სქანი ზოა ჟუაშა მუთუნი ყანსე⁸⁾ ვე გინომიილითუაფუ, მარა სი დღასე ართი ქანართი ვა მოგინამუ ჩქინდა, ნამუდა მას ჩქიმი მოჯგირეფი წკემს მინარულეებუდგკო ნი, დო მუჟანსვთი თე სქანი სქუაქე ქემორთე ნი, ნამუქეთი შიორლუე მუში სანცხურაბელი იხსარეფი წკალა⁹⁾, სი თისე დოუცვილი მეგვანაფილი გინი». მარა იქე უწუუ თისე: «სქუა, სი ირო ჩქიმი წკემს რექე დო ჩქიმი ირიფელი სქანი რე, დო ასე ოკონარულეობა დო განარება, თეშენი ნამუდა თე სქანი ჯიმა ღურელი რდგ დო გეეთელე, დინაფირი რდგ დო ქიიძირე».

Лук. гл. 16; ст. 19—31.

XVIII. ართი შიშინეე კოხი დინდარი ორდგ დო შიკიმიიქუ-სანდგ შორფირსე დო ბისოანსე, დო ირი დღასე განათებულე

1) თუღა, შიჯო; 2) ბჯახორდასი; 3) ბაბა ჩქიმი; 4) მორხენა, ლაყავი; 5) მორხენაში; 6) ცოცხალქე; 7) მუმა მუშისე; 8) შითა ყანსე; 9) წაულირი, უნამოსო, უწქსო, გეკრთებულე ოხურეფი წკალა.

ხარულენდღ, თაშეთი ართი ჩინი¹⁾ - კახი ორდღ ჯოხოდღ ღაჲ
 ზარე, ნამეთი ჯანდღ თიში ტიქარი - კარსე დო გეჟეჟერი დო
 ირცეუდღ, დო გური აფუდუ დორძლეუდღკო სი თი დინდარიში ტა-
 ხაკიშე გიღნაცმა ფურხათე დო ჯოღორეთითი მიიშესე დო მუში
 წუნაფირენსა დოტკენდესე. დოღურე თი ჩინიექე დო მექონა-
 ფირქე იწუე ანგელაზეფიშე აბრასიში კართეჲს²⁾ დოღურე თი
 დინდარქეთი დო თიქე დინთხორე; დო ჯოჯოხეთისა წვალეასა
 ორდღ ნი, ეიჭინე თოფითე დო ქოძინე შორიშე აბრასი დო ლაზარე
 თიში კართეჲსა. დო მოძახე დო თქუე: «მუჲს აბრასი, შემიბრალი
 დო ქომასჩქვი ლაზარე, ნამუდა ქეგეუწაწუნსა მუში კითიშ წვანჯი
 წვარსე დო გომირგილჲსე ჩქიმი ნინა, თეშენი ნამუდა იბცხორცხუ-
 ბუქე თე ნინა ღახინითა». მარა აბრასიქე თისა უწუე: «სქუა, ქი-
 გიიში ნი, ნამუდა სქანი ირიფელი ჯგირი სქანი შურიდგემასა მიი-
 სური³⁾, მუჭოთი ლაზარექე უბადო ნი, დო ასეე თაქი თენარე ინუგე-
 შებუ დო სი ქიიბცხორცხუბუქი. დო თე ირიფელიში გალე, ჩქინი დო
 თქვანი შქასა დიდი ნწვანამი დოღვალირი რე, თაში ნამუდა მითინსა
 ოკორდასი ათურე თქვანდა მეულა ნი, ვა შეულებუნა, დო თენერო-
 ვარგთი თეურე ჩქინი წვალა ვა მარათუნა». თი წკმა უწუე თიქე: «გო-
 ვერდქე სი, მუჲს, მიდაჩქვი თინა მუჲ ჩქიმიში წუდესა, თეშენი
 ნამუდა მა ჰწუნსა ხუთი ჯიმალეფი დო თიქე ქარჩქინსე თინეფსა,
 ნამუდა თინექე ვარა ვა მორთანე თე ოწვალეებუ არდელიშა». აბრასიქე
 უწუე: «მოსე დო წინასწარმეტყველეფი წუნა დო თინეფიში დეჟეჟერ-
 სი⁴⁾». მარა იქე უწუე: «ვარე, მუჲს აბრასი, თინეფიშა მითინქე ღუ-
 რელეფიშე გათელეებურქე ქიმერთასი, შიინანენა». აბრასიქე უწუე:
 «მოსეშისე დო წინასწარმეტყველეფიშისა ვა გეგორუნანხე და⁵⁾, ვა-
 რთი ღურელეფიშე მითინქე გეეთელასი, თიშისგთი ვა დეჟეჟერენა
 თინეფი».

Лук. гл. 18; ст. 2—4.

XIX. ართი მისინი მოსამართე ორდღ ქალაქისა, ნამესული ღო-
 რონთიში ვა აქეურედუდღ დო კორხეფიში ვა ანჯდორდღ; დო ართი
 მიგიდენი რქვიი ორდღ ხოლო თი ქალაქისე, დო მიიშე თიშა დო
 ურგადღღ: «ქომიპატიი მა ჩქიმი მოძალე». მარა დიდი ხანიშხა
 წუჯი ვა ჰურეთე. უკელი მუში გურსა თქე: «ვარე თე მარა ვარგთი
 დორონთიშა მოქეურენე დო ვართი კორხიშა მოონლორე, — მარა
 რადანა თე რქვიი მოსვანჯასა ვა მარჯენსე ნი, სმართალსა გუეგით-
 ხენქე თისა, თეშენი ნამუდა თი მა ირო ვა მაწუნენდა სე ნი».

1) გელასა, მონა; 2) ბირგულიშა, კიდირიშა, წოხოლე; 3) დაადი
 ბეჟეჟერი, გილედი; 4) გუეგონა ნი; 5) ვე ეჟერანე და.

მუხ. მ. 18; სტ. 10 — 14.

XX. ჟირი კონქე კეიმიიქესე ოხჭამეშა ოხჭამადო, — ართი ფარისეველი დო მაჟირა მასინალი. ფარისეველიქე ქეგედგროთ დო ინჭამანდღ მუში დუდიშო ათაში: «დორონთი, გიმარდგქე სი, თეშენა ნამუდა ვა ვორექე მხჭა კათა შორო: მიდგმადლარი, მეტყურანჯე დო წკურწკი-სორცამი, ოკო ნი ათე მახირალი ჯგურა; ვიპინქე მარუაშე ჟირი შახა, შეთეპწირენქე ირიფელი ნქიმი მონაგებიშე ვითიში დუსა». დო მასინალი შორსა გეჭდღ დო ჟი თოლითა ეშა-ჯინასეთი ვა ბედდღ დო კიდირიშა იბახუნდღ დო რაგადანდღ: «დორონთი, გემატიბი შა ცოდასა!» — გიწინთა თქვა: «ნამუდა ათექე გამართებულა¹⁾ მიდართო მუში წუდეშა ფარისეველიშე უმოსო, თეშენი ნამუდა: მითი მუში დუდითა დუსა კემადლენსი, თინა დეკნდა-ბღებუ დო მითი დეკნდაბღენსი მუში დუსე ნი, თინა კემადღებუ».

---

1) შენდებულა.

